Työryhmämuistio MMM 2004:3

Maa- ja metsätalousministeriön aluekehitysstrategia 2005 - 2008 ja siihen liittyvä taustamuistio

Helsinki 2004

MAA- JA METSÄTALOUSMINISTERIÖLLE

Vuoden 2003 alusta astui voimaan uusi aluekehityslaki (602/2002), joka selkeytti aluekehittämisen suunnittelujärjestelmää. Aluepolitiikkaa ohjataan ohjelmallisella kehittämistyöllä. Valtakunnan tasolla aluepoliittiset linjaukset ja toimenpiteet sovitetaan yhteen hallituksen aluepoliittisessa strategia-asiakirjassa, erityisohjelmissa ja hallinnonalojen aluekehitysstrategioissa. Lain tarkoittamia erityisohjelmia ovat aluekeskusohjelma, maaseutupoliittinen kokonaisohjelma, osaamisohjelma ja saaristo-ohjelma. Maakuntien alueellisen kehittämisen linjaukset tehdään maakuntasuunnitelmissa. Paikalliset tavoitteet nivotaan yhteen maakunnan kehittämisohjelmassa. Toimenpiteitä rahoitetaan joko EU-osarahoitteisista ohjelmista tai kokonaan kansallisella rahoituksella.

Aluekehityslain mukaan valtioneuvosto päättää valtakunnallisista alueiden kehittämisen tavoitteista. Kukin ministeriö laatii aluekehitysstrategian toimialallaan ja määrittelee alueiden kehittämisen tavoitteet ja toimenpiteet sekä niiden rahoitusperiaatteet. Tämä hallinnonaloittainen aluesuunnittelu tapahtuu osana ministeriön toiminta- ja taloussuunnitteluprosessia (TTS). Ministeriöiden aluesuunnittelu voidaan valmistella erillisenä suunnitelmana, minkä jälkeen se on liitettävissä toiminta- ja taloussuunnitelmaan.

Maa- ja metsätalousministeriön alueiden kehittämisen suunnittelun järjestämistä käsiteltiin ministeriön johtoryhmässä 24.10.2002. Johtoryhmä asetti ministeriön sisäisen aluekehitysstrategiatyön koordinointityöryhmän, jonka toimikausi oli 1.1.2003 - 31.10.2003. Määräaikaa jatkettiin 28.2.2004 saakka. Asettamiskirjeessä työryhmän tehtäviksi annettiin määritellä maa- ja metsätalousministeriön toimialalla:

- ministeriön alueiden kehittämisen tavoitteet ja toimenpiteet,
- periaatteet toimenpiteiden alueellisesta kohdentumisesta ja
- toimenpiteiden rahoitusperiaatteet ja rahoitus vuosittain, silloin kun se on mahdollista.

Työryhmän puheenjohtajaksi nimettiin ylitarkastaja Marja Kokkonen maatalousosastolta ja jäseniksi vesiylitarkastaja Minna Hanski maaseutu- ja luonnonvaraosastolta, kalatalousylitarkastaja Risto Lampinen kala- ja riistaosastolta, metsätalousylitarkastaja Tapio Lehtiniemi metsäosastolta, sekä sihteereiksi ylitarkastajat Sirpa Karjalainen ja Risto Matti Niemi maatalousosastolta. Ylitarkastaja Sanna Sihvola on toiminut työryhmän toisena sihteerinä Sirpa Karjalaisen virkavapauden ajan helmi-elokuussa 2003 sekä jatkanut työryhmän sihteerinä toimikauden loppuun.

Maa- ja metsätalousministeriön aluekehitystoimenpiteitä rahoitetaan neljän osaston määrärahoilla (maatalousosasto, metsäosasto, kala- ja riistaosasto sekä maaseutu- ja luonnonvaraosasto). Liikkeelle lähdettäessä tähdättiin siihen, että työ valmistuu vuosien 2005 - 2008 toiminta- ja taloussuunnitelma -asiakirjaa varten. Työn valmisteluvastuu annettiin maatalousosastolle.

Työryhmä on ottanut huomioon aluekehityslain mukaisesti valtioneuvoston asettamat alueiden kehittämisen tavoitteet sekä maakuntaohjelmat. Maaseutupoliittinen tarkastelu on ministeriön tehtäväkentästä johtuen kautta linjan mukana, vaikka toimeksianto voitaisiin tulkita suppeasti vain aluepolitiikkaa koskevaksi. Myös ministeriön toiminnan yleiset ja toisaalta alue- ja maaseutupoliittiset päämäärät on vaikeasti erotettavissa toisistaan.

Työssä on hyödynnetty aiemmin valmistuneita strategioita, kuten valtioneuvoston maaseutupoliittista periaatepäätöstä vuosille 2001 - 2004 ja kolmatta maaseutupoliittista kokonaisohjelmaa, alueellisia maaseudun kehittämisohjelmia, maatalousstrategiaa, kansallista metsäohjelmaa ja luonnonvarastrategiaa sekä nykyistä hallitusohjelmaa varten laadittuja tulevaisuuskatsauksia. Myös Agenda 2000-välitarkastelun sekä ohjelmien ja tukijärjestelmien arviointien tulokset samoin kuin linjaukset uutta,

vuonna 2007 alkavaa rahoituskautta varten on otettu huomioon soveltuvin osin sekä yhteen sovitettu työtä tekeillä olevan neljännen maaseutupoliittisen kokonaisohjelman valmistelun kanssa.

Työryhmä on kokoontunut 16 kertaa ja kuullut asiantuntijoina ylitarkastaja Esa Hiivaa, maatalousylitarkastaja Jarmo Salosta, maaseutuneuvos Eero Uusitaloa, maatalousneuvos Helena Seréniä sekä osastopäällikkö Matti Ahoa maa- ja metsätalousministeriöstä sekä neuvotteleva virkamies Olli Alhoa sisäasiainministeriöstä.

Ministeriön osastot kutsuttiin 10.2.2004 aluekehitysstrategia -seminaariin, jossa esiteltiin työryhmän luonnosta aluekehitysstrategiaksi. Käsittelyä jatkettiin osastojen johdon kanssa käydyillä neuvottelutilaisuuksilla 29.3. ja 1.4.2004.

Raporttiluonnoksesta järjestettiin kaksi lausuntokierrosta maa- ja metsätalousministeriön osastoille ja erillisyksiköille sekä laaja lausuntokierros aluehallinnolle ja sidosryhmille talvella 2003/2004. Lausuntokierrosten palautteet on pyritty ottamaan huomioon oheisessa lopullisessa raportissa, joka koostuu varsinaisesta strategiaosasta (osa I) ja sitä tukevasta taustamuistiosta (osa II).

Alue- ja maaseutupolitiikkaan tarvitaan selvästi uutta väestön omista tarpeista lähtevien tavoitteiden asettamista ja ennen kaikkea resurssien lisäämistä, jotta suunnitelmat muuttuisivat aiempaa paremmin käytännön tuloksiksi. Eri politiikkojen strategioita, ohjelmia ja periaatepäätöksiä on sinänsä riittävästi, mutta tarve niiden yhteensovittamiseen on mitä ilmeisin.

Työryhmä luovuttaa yksimielisen raporttinsa maa- ja metsätalousministeriölle.

Helsingissä, toukokuun 6. päivänä 2004

Marja Kokkonen

Minna Hanski

Risto Lampinen

Tapio Lehtiniemi

Sirpa Karjalainen

Risto Matti Niemi

Sanna Sihvola

Sisällysluettelo

TIIVISTELMÄ **6**

OSA I. MAA- JA METSÄTALOUSMINISTERIÖN ALUEKEHITYSSTRATEGIA 2005 - 2008 ..... **14**

1. MUUTTUVA TOIMINTAYMPÄRISTÖ **14**

1.1 SUOMEN MAASEUTU JA YHDENTYVÄ EUROOPPA 14
1.2 ALUEIDEN SOSIOEKONOMINEN KEHITYS 15
1.3 MAASEUDUN ELINKEINOT 18
1.3.1 MAATALOUS JA PUUTARHATALOUS 18
1.3.2 METSÄTALOUS 23
1.3.3 KALA-, RIISTA- JA POROTALOUS 26
1.3.4 MONIPUOLISTUNUT ELINKEINOTOIMINTA 29
1.4 MAASEUDUN OSAAMINEN 30
1.5 PALVELUT JA INFRASTRUKTUURI 31
1.6 KEHITYKSEN SUUNTA; ERILAISTUVA MAASEUTU 33

2. MINISTERIÖN ALUEKEHITYSSTRATEGIA **35**

2.1 VISIO 2013 36
2.2 ALUEKEHITYSSTRATEGIAN PERUSLINJAUKSET, PÄÄMÄÄRÄT JA TAVOITTEET VUOTEEN 2008 36
2.3 (A) ELINVOIMAINEN JA MONIPUOLINEN ELINKEINOTOIMINTA 38
2.3.1 MONIPUOLINEN YRITYSTOIMINTA (1) 38
2.3.2 ELINVOIMAINEN MAATALOUS JA ELINTARVIKETUOTANTO (2) 41
2.3.3 KESTÄVÄ METSÄ- JA PUUTALOUS (3) 46
2.3.4 TOIMIVA KALA-, RIISTA- JA POROTALOUS (4) 48
2.4 (B) ELÄMISEN LAADUN JA HYVINVOINNIN PARANTAMINEN 50
2.4.1 KATTAVAT MAASEUDUN PERUSPALVELUT (1) 50
2.4.2 LAADUKAS ASUIN-, TYÖ- JA VAPAA-AJANYMPÄRISTÖ (2) 51
2.4.3 TURVALLINEN JA TOIMIVA INFRASTRUKTUURI (3) 52
2.5 (C) MONIPUOLINEN KEHITTÄJÄVERKOSTO JA TOIMIVA MAASEUDUN OSAAMISRAKENNE 53
2.5.1 VAHVA OHJELMALLISUUS JA VOIMAKAS PAIKALLINEN OMATOIMISUUS (1) 53
2.5.2 VAHVISTUVA YHTEISTYÖ (2) 55
2.5.3 TOIMIVAT MAASEUDUN OSAAMISRAKENTEET (3) 56
2.5.4 HALLINNONALAN TOIMINTOJEN ALUEELLISTAMINEN (4) 58

3. ALUEKEHITYKSEN MÄÄRÄRAHAT **61**

3.1 ALUEKEHITYSVARAT 61
3.2 MUUT ALUEIDEN KEHITTÄMISEEN VAIKUTTAVAT VARAT 61
3.3 ALUEKEHITYSVAROJEN JA MUIDEN ALUEKEHITYKSEEN VAIKUTTAVIEN VAROJEN ALUEELLINEN KOHDENTAMINEN 63
3.4 TALOUSARVIOESITYSTEN ALUEPOLIITTISTEN VAIKUTUSTEN ARVIOINTI 64
3.5 VAIKUTUKSET YMPÄRISTÖÖN, TASA-ARVOON JA ALUEELLISEEN KEHITTÄMISEEN 66

LIITE 1. ALUEKEHITYSVARAT (A-MOMENTIT) VUOSIEN 2005 - 2008 TTS:SSA OLEVIEN MMM:N KEHYSTEN MUKAAN (1 000 EUROA) **68**

OSA II MAA- JA METSÄTALOUSMINISTERIÖN ALUEKEHITYSSTRATEGIAN 2005 - 2008 TAUSTAMUISTIO **70**

1. HALLINNON SUUNNITTELU- JA TOIMEENPANOJÄRJESTELMÄ **70**

1.1 ALUEELLINEN KEHITTÄMISVASTUU 70
1.2 MAA- JA METSÄTALOUSMINISTERIÖ 71
1.3 MINISTERIÖN ALAISET LAITOKSET JA VIRASTOT 72
1.3.1 MAA- JA ELINTARVIKETALOUDEN TUTKIMUSKESKUS (MTT) 72
1.3.2 MAANMITTAUSLAITOS 73
1.3.3 GEODEETTINEN LAITOS 73
1.3.4 METSÄHALLITUS 73
1.3.5 METSÄNTUTKIMUSLAITOS (METLA) 74
1.3.6 RIISTA- JA KALATALOUDEN TUTKIMUSLAITOS (RKTL) 74

1.4 TE-KESKUSTEN MAASEUTUOSASTOT JA KALATALOUSYKSIKÖT 74
1.5 VALTIONAPUINEN MAASEUTUNEUVONTA 76
1.6 METSÄKESKUKSET JA METSÄTALOUDEN KEHITTÄMISKESKUS TAPIO 76
1.7 METSÄNHOITOYHDISTYKSET 77
1.8 SUOMEN YMPÄRISTÖKESKUS JA ALUEELLISET YMPÄRISTÖKESKUKSET 77
1.9 KUNNALLISET TEHTÄVÄT 77
1.10 METSÄSTYKSEEN LIITTYVÄT TEHTÄVÄT 78

2. ALUEPOLIITTISIA LINJAUKSIA 79

2.1 MAASEUTUPOLIITTINEN PERIAATEPÄÄTÖS JA KOKONAISOHJELMA 2001 - 2004 79
2.2 SAARISTO-OHJELMA 80
2.3 ALUEKESKUSOHJELMAT 81
2.4 OSAAMISKESKUSOHJELMAT JA VASTAAVAT 81
2.4.1 ELINTARVIKEALAN OSAAMISKESKUS (ELO) 82
2.4.2 PUUTUOTEALA 82
2.5 KAINUUN HALLINTOKOKEILU 84
2.6 SEUTU -HANKE 85

3. MINISTERIÖN STRATEGIOIDEN ALUEPOLIITTISET ULOTTUVUUDET 86

3.1 MAATALOUDEN STRATEGIAPROJEKTI 86
3.2 KANSALLINEN METSÄOHJELMA 2010 88
3.3 LUONNONVARASTRATEGIA 89
3.4 EU-OSARAHOITTEINEN OHJELMATYÖ 91
3.4.1 POHJOIS-SUOMEN TAVOITE 1 -OHJELMA 92
3.4.2 ITÄ-SUOMEN TAVOITE 1 –OHJELMA 95
3.4.3 ALUEELLINEN MAASEUDUN KEHITTÄMISOHJELMA ALMA 97
3.4.4 SUOMEN ELINKEINOKALATALOUDEN RAKENNEOHJELMA 2000 - 2006 99
3.4.5 TOIMINTARYHMÄTYÖ JA OHJELMAT 99
3.4.6 HORISONTAALINEN MAASEUDUN KEHITTÄMISOHJELMA 103
3.5 MUUT STRATEGIAT 103
3.5.1 VESIVARASTRATEGIA 103
3.5.2 MAANMITTAUS 104
3.5.3 RAKENTAMINEN 105

LÄHTEET 106

TIIVISTELMÄ

Maa- ja metsätalousministeriön aluekehitysstrategian pohjana ovat hallitusohjelman aluepoliittiset linjaukset, valtioneuvoston periaatepäätös valtakunnallisista alueiden kehittämisen tavoitteista, ministeriön muut strategiat ja ohjelmat. Strategiatyössä on otettu huomioon maakuntien kehittämisohjelmien sisältämä viesti alueille tärkeistä asioista. Strategiatyön aikana on korostunut eri hallinnonalojen strategioiden ja toimenpiteiden yhteensovittaminen, jotta erityyppisten alueiden tarvitsema toimenpidevalikoima olisi kattava. Valtioneuvostossa maa- ja metsätalousministeriöllä on koordinaatiovastuu maaseudun kehittämistoiminnasta.

MMM:n ALUEKEHITYSSTRATEGIAN TIIVISTETTY VISIO 2013

Maa- ja metsätalousministeriö vaikuttaa toiminnallaan siten, että:

> *Suomi on alueellisesti tasapainoisesti kehittynyt maa, jossa maaseutu on väestörakenteeltaan elinvoimainen ja väestö osaavaa. Elinvoimaisilla alueilla asukkailla on halu, kyky ja mahdollisuudet kehittää omia elinolojaan. Maaseudun elinkeinot ovat monipuolisia, kannattavia, nykyaikaisia ja tietoyhteiskunnan eturintamassa. Palvelut ovat saatavilla monin eri tavoin järjestettyinä, vapaa-ajanpalvelut ovat kattavia, infrastruktuuri on toimiva ja osa-aikaiset asujat ovat merkittävä voimavara.*

ALUEKEHITYSSTRATEGIAN PÄÄMÄÄRÄT JA TAVOITTEET VUOTEEN 2008

Maa- ja metsätalousministeriön aluekehitysstrategiassa on läpäisyperiaatteena otettu huomioon alueellisuus, osaaminen, yhteistyö ja verkostoituminen, kestävä kehitys sekä eri väestöryhmien tasavertaisten osallistumis- ja elinkeinomahdollisuuksien parantaminen. Periaatetta toteutetaan pääsääntöisesti aina linjattaessa tai suunniteltaessa maaseutupolitiikkaa tai uusia sektoripoliittisia kehittämisjärjestelmiä ja näihin liittyviä toimenpiteitä. Suunnitelmia vaikuttavampaa on käytännön politiikka.

Ministeriön hallinnonalan tehtävänä on ensisijaisesti edistää tasapainoista alueellista kehitystä elinkeinotoiminnan kautta siten, että toimenpiteillä voidaan säilyttää ja luoda työpaikkoja erityisesti maaseutualueille. Luonnonvarojen hyödyntämiseen perustuvat elinkeinot muodostavat perustan monien maaseutualueiden elinkeinoille, mutta monipuolistuva yritystoiminta ja palvelualat ovat yhä tärkeämmässä asemassa työtilaisuuksien luojina. Toteuttamisessa korostetaan alueellisia vahvuuksia ja resursseja, alueellista päätöksentekoa ja innovatiivisuutta sekä ympäristötekijöiden huomioonottamista. Näin vahvistetaan maaseutualueiden vetovoimaisuutta ja erityisesti elinkeinoelämän kilpailukykyä ja kannattavuutta maan eri osissa.

Alueiden kehittäminen tarvitsee EU-ohjelmapolitiikan rinnalle kansallisia erityisohjelmia ja laajamittaisia uusien järjestelmien kokeiluja. Tuloksekkaan kehittämistyön lähtökohtana ovat alueiden ja maaseudun väestön omat tavoitteet, tarpeet ja hyvinvointi. Kehittämistyössä tarvitaan uusien toimijoiden ja toimintatapojen mukaantuloa sekä ohjelmapolitiikan vahvistumista, mihin ministeriö myötävaikuttaa luomalla ja kehittämällä tarvittavia rakenteita sekä toimintamalleja. Näitä on helppo toteuttaa mm. maaseutupolitiikan yhteistyöryhmän valtakunnallisen ja alueellisen verkoston sekä hallinnonalan laajan alueorganisaatioverkoston kautta. Myös maaseudun paikallinen kehittäminen ja omatoimisuus ovat vahvistuneet ja niitä vahvistetaan edelleen. Maaseudun ja kaupungin vuorovaikutusta hyödynnetään työllisyyden kohentamiseksi.

Maa- ja metsätalousministeriön aluekehitysstrategiset päämäärät ja tavoitteet ovat:

A. Elinvoimainen ja monipuolinen elinkeinotoiminta
1. Monipuolinen yritystoiminta
2. Elinvoimainen maatalous ja elintarviketuotanto
3. Kestävä metsä- ja puutalous
4. Toimiva kala-, riista- ja porotalous

B. Elämisen laadun ja hyvinvoinnin parantaminen
1. Kattavat maaseudun peruspalvelut
2. Laadukas asuin-, työ- ja vapaa-ajanympäristö
3. Turvallinen ja toimiva infrastruktuuri

C. Monipuolinen kehittäjäverkosto ja toimiva maaseudun osaamisrakenne
1. Vahva ohjelmallisuus ja voimakas paikallinen omaehtoisuus
2. Vahvistuva yhteistyö
3. Toimivat maaseudun osaamisrakenteet
4. Hallinnonalan toimintojen alueellistaminen

Maa- ja metsätalousministeriön aluekehittämisen tavoitteena on muuttoliikkeen hidastaminen ja väestörakenteen tasapainottaminen, luonnonvarojen hyödyntämiseen perustuvien elinkeinojen kannattavuuden parantaminen, palvelurakenteen turvaaminen sekä työtilaisuuksien luominen ja turvaaminen koko maassa ja erityisesti sen maaseutualueilla. Tavoitteeseen se pyrkii tiiviillä yhteistyöllä muiden aluekehittämisestä vastaavien ministeriöiden kanssa. Ministeriön aluekehitysstrategian tavoitteet suunnitelmakaudella 2005 - 2008 ovat:

MÄÄRÄLLISET TAVOITTEET	KPL TAI %	SEURANTAINDIKAATTORIT
Uudet (syntyneet) työpaikat kokopäivätoimisiksi muutettuna joista naiset joista nuoret (alle 30 v.)	14 400 6 900 15 %	Uudet (syntyneet) työpaikat kokopäivätoimisiksi muutettuna sekä niiden lukumäärä, joista naiset / nuoret (alle 30 v.)
Uudistetut (säilytetyt) työpaikat kokopäivätoimisiksi muutettuna joista naiset joista nuoret (alle 30 v.)	11 500 5 500 15 %	Uudistetut (säilytetyt) työpaikat kokopäivätoimisiksi muutettuna sekä niiden lukumäärä, joista naiset / nuoret (alle 30 v.)
Vaikutetaan uusien yritysten syntymiseen joista naisten joista nuorten (alle 30 v.)	2 800 40 % 10 %	Syntyviä uusia yrityksiä , joista naiset / nuoret (alle 30 v.)
Alueellisesti ja ympäristöön myönteisesti vaikuttavien toimenpiteiden lukumäärä	20 %	Myönteisesti aluekehitykseen ja ympäristön kehitykseen vaikuttaneiden hankkeiden lukumäärä
Vaikutetaan myönteiseen maaseudun väestökehitykseen hidastamalla muuttoliikettä ja tasapainottamalla väestörakennetta		Sanallinen kuvaus, väestön lukumäärä, muuttotase, väestön sukupuolirakenne
LISÄKSI SEURATAAN:		
Hallinnonalan mittarit: *hallinnonalan menojen alueellinen painotus*		
Maatalouden mittarit: *maatalouden tulokehitys eri osissa maata*		
Metsätalouden mittarit: *metsätalouden ja puutuoteteollisuuden BKT alueittain, nettotulos/hehtaari, metsänparannustöiden suoritteet, hakkuukertymät suhteessa suunnitteisiin, metsähakkeen energiankäyttö, sahatavaran kotimaan kulutus / asukas,*		
Ympäristö- ja luonnonvarojen mittarit: *maaseudun elinvoimaisuutta tukevien vesivarahankkeiden määrä, myönnettyjen rakennuslupien määrä eri alueilla*		
Kala-, riista- ja porotalouden mittarit: *elinkeinokalatalouden rakennetukivarojen jakautuminen eri alueille*		

Uusien työpaikkojen ja yritysten rahoittaminen ja siten tulosten saavuttaminen tapahtuu käytännössä EU:n ja kansallisten ohjelmien kautta.

Ennusteiden valossa tavoitteet vaativat erityistoimia varsinkin harvaan asutulla maaseudulla ja ydinmaaseudulla. Maa- ja metsätalousministeriö on voimakkaasti alueellistanut maaseudun kehittämisoh-

jelmien ja muiden aluekehittämistoimenpiteiden toimeenpanoa. Ministeriö jatkaa maaseudun kehittämistoimenpiteiden erilaistamista maaseutuluokituksen mukaisille alueille sopiviksi ja ottaa sektoripolitiikkojen suunnittelussa huomioon maan eri osien tasapainoisen kehityksen tukemisen.

(A) Elinvoimainen ja monipuolinen elinkeinotoiminta

1. Monipuolinen yritystoiminta

Maaseudun kehittymisen kannalta on erittäin tärkeää, että maataloudesta poistuvien työpaikkojen tilalle syntyy uutta yritystoimintaa ja siten uusia ja korvaavia työpaikkoja. Maaseutualueet tarjoavat runsaat luonnonvarat ja niiden piirissä työskentelevien asiantuntemuksen elinkeinotoiminnan kehittämiseen. Kunkin alueen vahvuuksiin perustuvaa erilaistuvaa elinkeinotoimintaa edistetään. Maaseudun kehittämisvaroja suunnataan nykyistä laajemmalle kohdejoukolle ja peruselinkeinojen ohella myös uusille toimialoille. Toimenpiteillä tuetaan uusien yritysten syntymistä ja olemassa olevien laajentamista sekä sukupolvenvaihdosten kautta yritystoiminnan jatkuvuutta.

Ministeriön toimenpitein edistetään erityisesti maatalous- ja pk-yritysten yhteistyön ja verkostoitumisen vahvistumista sekä monitoimisuuden lisäämistä. Koulutuksessa ja kehittämistoiminnassa on keskeistä uusien elinkeinomahdollisuuksien huomioiminen, uusien innovaatioiden luominen tuotekehityksen kautta sekä yrittäjyysvalmiuksien kuten liiketoimintaosaamisen, teknologian ja tietotekniikan käytön lisääminen. Maaseudun palveluiden turvaamiseksi painotetaan palveluselvityksiä ja niihin pohjautuvia kehittämishankkeita.

Tavoitteena on luoda toimintapuitteet, joilla edesautetaan yritysten perustamista, kasvua ja kansainvälistymistä. Tavoitteiden saavuttaminen edellyttää osaamis-, asiantuntija- ja neuvontapalveluiden järjestämistä niin, että järjestelmä tukee eri alueiden yritystoimintaa.

2. Elinvoimainen maatalous ja elintarviketuotanto

Maa- ja puutarhatalouden merkitys kansalaisille maaseudun elävänä säilyttämisessä sekä puhtaan ja turvallisen ruuan lähteenä korostuu entisestään. Tätä taustaa vasten maa- ja puutarhatalouden kilpailukyvyn kehitys koko maassa on sektorin kehittämisen painopisteenä. Huomioon on kuitenkin otettava kunkin alueen luontaiset tuotantoedellytykset ja alueiden erikoistuotannon mahdollisuudet sekä EU:n ja kansainvälisen maatalouspolitiikan puitteet. Tämä edellyttää maatalouspolitiikan suunnittelussa ja erityisesti tuki- ja rakennetoimenpiteistä päätettäessä tuotantomahdollisuuksien alueellisten erojen, maatalouden aluetaloudellisen merkityksen, työllisyyden ja maatalousyrittäjien vaihtoehtoisten tulonsaantimahdollisuuksien huomioonottamista. Näiden periaatteiden toteuttamisella rohkaistaan myös nuoria ryhtymään maatalousyrittäjiksi.

Vuonna 2003 päätetty EU:n yhteisen maatalouspolitiikan uudistus ja viime vuosien nopea rakennekehitys lisäävät tarvetta sopeutumista helpottaviin toimenpiteisiin ja hankkeisiin. Seutukunnittain ja erityisaloilla alueellisesti tai valtakunnallisesti järjestetyt osaamis- ja asiantuntijapalvelut sekä yhteistyön, teknologian ja tietotekniikan käytön tukeminen ovat siten ensiarvoisen tärkeitä painopisteitä. Tilatasolla toteutettavat ratkaisut voivat vaihdella merkittävästi.

Maatalouden tuki- ja rakennepolitiikkaa suunniteltaessa otetaan huomioon kansallinen ja kansainvälinen markkinatilanne. Kuluttajien tarpeisiin vastaamiseksi kohdistetaan toimia ympäristön, hygieniaolojen ja eläinten hyvinvoinnin parantamiseen sekä tarjonnan monipuolistamiseen liittyviin investointeihin. Suomessa kansallinen elintarviketurvallisuus on erittäin korkealla tasolla. Sen varaan kannattaa rakentaa, myös vientiä ajatellen. Kansallista elintarvikkeiden laatustrategiaa toteutetaan koko elintarvikeketjussa alueiden ja koko ketjun toimijoiden sitoutumisen kautta. Täten tuetaan kuluttajien päätöksiä edelleen käyttää kotimaisessa tuotantoketjussa tuotettuja tuotteita. Maa- ja metsätalous-

ministeriö laatii valtakunnallisia tuotantoala- ja tuotantotapastrategioita, joita hyödynnetään, kun maa- ja puutarhatalous kytketään kussakin maakunnassa alueen vahvuuksiin perustuvaan koko elintarvike-klusterin kehittämisstrategiaan ja toimintaohjelmaan.

3. Kestävä metsä- ja puutalous

Metsällä on useita käyttömuotoja, mutta puuntuotanto on jatkossakin tärkein metsään pohjautuvan elinkeinotoiminnan tulonmuodostaja. Metsätalous voi menestyä Suomessa eri alueilla vain seuraavien pääedellytysten vallitessa: puuntuottamisen kannattavuus on tasolla, joka tekee siitä mielekästä taloudellista toimintaa, aktiivisia metsänomistajia ja muuta suorittavaa työvoimaa on riittävästi, puulle on kysyntää, puu tulee markkinoille kilpailukykyiseen hintaan sekä metsäteollisuuden tuotanto säilyy ja kehittyy. Metsien hoito- ja käyttötoiminnassa ympäristökysymykset tulee ottaa huomioon korostamalla kestävän kehityksen kaikkien kolmen osa-alueen – taloudellisen, sosiaalisen ja ekologisen kestävyyden – merkitystä. Maa- ja metsätalousministeriö perustaa toimenpiteensä em. periaatteiden noudattamiselle.

Edistämällä puuntuotannon ammattimaistumista ja sitä tukevan toiminnan kehittymistä yrittäjyydeksi parannetaan kustannustehokkuutta ja puun markkinoille tuloa. Energiapuun korjuun ja käytön lisäämisellä, palveluyrittäjyyden kehittämisellä sekä puun mekaanisen mikro- ja pk-jalostuksen lisäämisellä tuetaan maaseudun elinvoimaa. Metsäpolitiikka nivotaan nykyistä kiinteämmin maaseudun asukkaiden tarpeista lähteväksi osaksi alueiden ja maaseudun kehittämistä mm. alueellisten metsäohjelmien ja -neuvostojen sekä maakuntaohjelmien kautta.

4. Toimiva kala-, riista- ja porotalous

Kala- ja riistatalous perustuu kala- ja riistakantojen kestävän käytön periaatteelle. Elinkeinokalatalouden tavoitteena on kannattava ja tehokkaasti toimiva elinkeino, joka kehittyy alueellisesti tasapainoisesti. Perinteisen kalastuksen ja vesiviljelyn lisäksi ansiomahdollisuuksia lisätään mm. kalatuotteiden jalostamisen, kaupan ja kalastusmatkailun avulla. Vapaa-ajan kalataloutta kehitetään siten, että vapaa-ajankalastus on laajojen kansalaispiirien suosima ulkoiluharrastus. Keskeistä on myös metsästyksen ja kalastuksen edellytysten luominen. Merkittävä osa toimenpiteistä edistää maaseutualueiden kilpailukykyä. Porotaloutta kehitetään Pohjois-Suomen harvaanasuttujen alueiden elinkeinona ja työllistäjänä kannattavuutta ja elinkelpoisuutta lisäävillä toimenpiteillä.

(B) Elämisen laadun ja hyvinvoinnin parantaminen

1. Kattavat maaseudun peruspalvelut

Maaseudun peruspalvelut voidaan säilyttää tai niitä voidaan jopa lisätä sektorirajat ylittävällä yhteistyöllä. Tähän tarvitaan rahoitusta, kehitystyötä ja ennakkoluulottomia ratkaisuja. Maa- ja metsätalousministeriö tukee omalta osaltaan kehittämis- ja tutkimushankkeilla sekä yritysrahoituksella uusien mallien luomista, tiedonlevitystä ja yritystoimintaa.

2. Laadukas asuin-, työ- ja vapaa-ajanympäristö

Asumisen laatu sekä ympäristön turvallisuus ja viihtyisyys ovat vetovoimaisen ympäristön tunnusmerkkejä. Ministeriön hallinnonalan ympäristötukijärjestelmä, rakentamis-määräykset sekä kylien kehittämis- ja ympäristöhankkeet edistävät hyvän ympäristön ylläpitoa. Maaseudun kulttuuri- ja muita vapaa-ajanpalveluja kehitetään alueiden omien vahvuuksien ja toisaalta lisääntyvän maaseudun ja kaupungin vuorovaikutuksen ja tietoliikenneyhteyksien hyödyntämisen myötä entistäkin vahvemmiksi.

3. Turvallinen ja toimiva infrastruktuuri

Tietoyhteiskunnan tarjoamia mahdollisuuksia hyödynnetään monin tavoin maaseudun kehittämisessä ja maaseutuhallinnon työssä: luodaan uutta yritystoimintaa, luodaan ja ylläpidetään verkostoja sähköisesti, synnytetään uusia teknologisia innovaatioita tai esimerkiksi käydään kauppaa sähköisesti. Paikkatiedoilla on kasvava merkitys turvallisuus- ja tietopalvelutekijänä. Ministeriö laatii oman hallinnonalansa tietoyhteiskuntastrategian sekä tukee alueellisten strategioiden syntymistä ja toimeenpanoa mm. nopeiden tietoliikenneyhteyksien saamiseksi kaikkien ulottuville.

Korkealaatuisen talousveden saanti sekä asianmukainen jätevesien käsittely ovat olennaisia tekijöitä sekä maaseudulla asuvien elämänlaadun että elinkeinojen ja vapaa-ajan toimintojen kannalta. Maaseudulla asuvien peruspalvelut ja -turvallisuus hoidetaan myös erityistilanteissa, kuten poikkeuksellisten luonnonilmiöiden, esimerkiksi myrskyjen ja tulvien aikana.

Välttämättömien liikenneyhteyksien ylläpitämiseksi edistetään yhdessä muiden hallinnonalojen kanssa uudentyyppisten joukkoliikenneyhteyksien ja monipalvelukuljetuksien syntymistä. Maaseudun tieverkoston kunto turvataan lisäämällä valtion rahoitusta paikallisteiden, mukaan lukien metsätiet, peruskorjaukseen ja vuosihuoltoon.

(C) Monipuolinen kehittäjäverkosto ja toimiva maaseudun osaamisrakenne

1. Vahva ohjelmallisuus ja voimakas paikallinen omatoimisuus

Uutta aluekehityslakia hyödynnetään yhteistyössä eri hallinnonalojen kanssa tehokkaasti, jotta maaseutualueita kehitettäisiin osana tasapainoista aluekehitystyötä. Maakuntien kehittämisohjelmissa ja niiden toteuttamissuunnitelmissa korostetaan erityyppisten alueiden huomioimista toimenpiteiden suunnittelussa ja toteutuksessa sekä tuetaan seutukuntayhteistyön vahvistumista ohjelmatoiminnassa.

Maaseudun asukkailla on halua osallistua enemmän itseään ja lähiympäristöä koskevaan päätöksentekoon paikallisella ja alueellisella tasolla. Myös aluepoliittinen ajattelu on siirtynyt voimakkaasti kohti omaehtoista, alueiden omasta aktiivisuudesta lähtevää politiikkaa, jossa välineitä erilaistetaan tarpeiden mukaan, mutta niiden käyttö suunnitellaan hyvin pitkälle ja toteutetaan sopivimmalla aluetasolla kunta- ja seutukuntatasolta alkaen. Päätöksentekoon kytketään viranomaisten lisäksi myös muut toimijat, kuten yrityselämä, työmarkkinaosapuolet ja paikallisyhteisöt. Kylätoimintaa ja paikallista toimintaryhmätyötä vahvistetaan edelleen.

Tulevalle ohjelmakaudelle Suomi tavoittelee korkeinta tukiluokitusta Pohjois- ja Itä-Suomelle harvan asutuksen, pitkien etäisyyksien ja epäsuotuisan ilmaston vuoksi. Kaikki maaseutualueet pyritään pitämään ohjelmatyön piirissä kuten meneillään olevalla rahoituskaudella. On tarkoituksenmukaista saada myös yksi koko maan kattava elinkeinokalatalouden rakenneohjelma.

EU:n maaseutuyhteisöaloitetta tai vastaavaa laajempiin ohjelmiin integroitua järjestelmää tavoitellaan rahoituskaudella 2007 - 2013 mahdollisimman laajana ja varaudutaan toimintaryhmätyön jatkamiseen koko maassa (ml Ahvenanmaa) osin myös kansallisin varoin. Kylätoiminnan vuonna 2003 alkanutta valtionapua tulisi nostaa vuosittain verrannolliseksi muiden yleishyödyllistä työtä tekevien valtionosuusjärjestöjen määrärahoihin ja osuuksiin. Ohjelmissa jatketaan kyläkehittämistoimintaa.

2. Vahvistuva yhteistyö

Alueellisen kehittämistyön suunnittelun ja toteutuksen kaikilla tasoilla tarvitaan sekä sektoripohjaista työtä että yhä enemmän verkostoihin perustuvaa aitoa poikkihallinnollista ja toiminnallista työtä. Verkostomaiset työmuodot soveltuvat erityisesti maaseudun kehittämiseen, sillä niiden avulla voidaan

koota henkilöitä, asiantuntemusta, työtä ja varoja kehittämistyöhön. Poikkihallinnollisia työtapoja ovat maaseutupolitiikan yhteistyöryhmän teemaryhmät osittain ja niiden alueelliset vastinparit maakunnissa, toimialaohjelmat, toimintaryhmät, kylätoiminta eri tasoilla sekä alueelliset metsäohjelmat ja maakuntaohjelmat. Ministeriö tukee myös osaamiskeskittymien sekä muiden yliopistojen, tutkimuslaitosten, oppilaitosten, neuvonnan, viranomaisten ja yrittäjien yhteistyömuotojen syntymistä.

Aktiivisella maaseutu- ja kaupunkipolitiikan vuoropuhelulla lisätään maaseudun ja kaupungin yhteistyötä ja hyvinvointia mm. elinkeinojen, palveluiden, osaamisen ja asukkaiden vuorovaikutuksen kautta.

3. Toimivat maaseudun osaamisrakenteet

Luonnonvaroja hyödyntävien ammattilaisten sekä muiden maaseudun yrittäjien tieto- ja taitovaatimusten jatkuvasti lisääntyessä ammattitaidon säilyminen tulee varmistaa neuvonnalla ja koulutuksella. Neuvonnan, tutkimuksen ja yrittäjien yhteistyötä kehitetään, jotta mahdollistetaan tutkimustulosten nopea soveltaminen käytäntöön. Samoin alueellisesti toimivien innovaatio-organisaatioiden kansallista ja kansainvälistä verkottumista tehostetaan samalla kun tutkimusasemien rooli alueensa kehittäjinä korostuu.

Kyläkoulujen kehittäminen toimintakeskuksiksi tukee kylien sosiaalista yhteenkuuluvuutta ja tarjoaa luontaisia mahdollisuuksia palvelutoimintojen välittämiseen sekä maaseudun asukkaille että siellä vieraileville vapaa-ajanviettäjille.

4. Hallinnonalan toimintojen alueellistaminen

Tasapainoisen alueellisen kehityksen edistämiseksi ja ammattitaitoisen työvoiman saamiseksi hallinnonalan palvelukseen hallinnonalan toimintoja alueellistetaan alueellistamisselvitysten ja valtioneuvoston päätösten mukaisesti. Alueellistettaviin kuuluu mm. uusi maaseutuvirasto.

Ministeriön tavoitteena on tehostaa myös keskushallinnon tukitehtävien siirtoa alueille alueellistamisen koordinaatiotyöryhmän ns. tukityöryhmien työn tuloksena.

ALUEKEHITYKSEN MÄÄRÄRAHAT

Maa- ja metsätalousministeriö on jakanut aluekehitystä edistävät määrärahansa kahteen kokonaisuuteen sisäasiainministeriön työryhmässä käyttöön otetun jaottelun mukaisesti.

Ryhmässä A ovat varsinaiset aluekehityslain mukaiset aluekehitysvarat ja ryhmässä B muut aluekehitykseen myönteisesti vaikuttavat varat, joiden alueelliset jakoperusteet kuitenkin pääosin perustuvat muihin kuin aluepoliittisiin näkökohtiin (liite 1). Näiden lisäksi ministeriö huolehtii sektoripolitiikkojen kuten maatalouden tukipolitiikan rahoituksesta. Sektoripolitiikkoja koskevat neuvottelut ja rahoitus tapahtuu keskitetysti. Maatalouden rahoituksesta 40 prosenttia tapahtuu EU:n varoin.

A-listan momentit sisältävät pääosin EU-osarahoitteisten ohjelmien rahoituksen. Tavoite 1-ohjelmien EMOTR-, KOR- ja EAKR -varojen ja tavoite 2-ohjelmien EAKR -varojen määrä ja alueellinen jako perustuvat maakuntien esityksiin. ALMA -ohjelmassa painopisteenä on syrjäisen ja ydinmaaseudun kehittäminen ja varojen jako tapahtuu TE-keskusalueiden syrjäisen ja ydinmaaseudun väkiluvun suhteessa. LEADER+ -ohjelmassa varat jaetaan toimintaryhmien ohjelmien toteutuksen perusteella. Yritysinvestointien tukitasot noudattavat alueellisia valtiontukisääntöjä.

Seuraavalla rahoituskaudella 2007 - 2013 maaseudun aluekehitysvarojen julkinen kokonaismäärä tulee säilyttää vähintään nykyisellä tasolla tarvittaessa korottamalla kansallisen rahoituksen osuutta ja mää-

rää. Varojen jakoperusteita sekä toimenpiteiden ja tukitasojen erilaistamista eri alueiden tarpeisiin jatketaan.

Myös muiden aluekehitykseen vaikuttavien määrärahojen (B-momentit) mitoitus tulee säilyttää vähintään nykyisellä tasolla. Tukea kestävän metsätalouden rahoitukseen on kuitenkin tarve lisätä. Kansallisessa metsäohjelmassa arvioitu määrä 59 milj. euroa vuodessa on neljän toteutusvuoden jälkeen osoittautunut aliarvioksi ohjelman metsänhoidollisiin ja muihin tavoitteisiin pääsemiseksi.

OSA I Maa- ja metsätalousministeriön Aluekehitysstrategia 2005 - 2008

OSA I. MAA- JA METSÄTALOUSMINISTERIÖN ALUEKEHITYSSTRATEGIA 2005 - 2008

1. MUUTTUVA TOIMINTAYMPÄRISTÖ

1.1 Suomen maaseutu ja yhdentyvä Eurooppa

Suomi on Euroopan unionin maaseutumaisin maa, jossa 27 prosenttia väestöstä eli lähes 1,5 milj. asukasta asuu ydin- ja harvaan asutulla maaseudulla. Maaseutu on Suomelle suuri yhteiskunnallinen voimavara. Maamme harva asutus edellyttää maaseutu- ja aluepolitiikkaa ja erityisiä kehittämisen välineitä. Kansantaloudellisesti on järkevää hyödyntää maaseudun luontaisia tuotannontekijöitä sekä kehittää niiden perusteella monimuotoista taloudellista toimintaa. Maaseudulla on runsaasti käyttämätöntä kehityspotentiaalia ja houkutteleva asuinympäristö. Monia uusia mahdollisuuksia on esim. elintarviketuotannon, puutuotteiden valmistuksen, kulttuurin ja matkailun aloilla.

Suomessa erityyppisten maaseutualueiden ongelmat ja kehityssuunnat ovat olleet pitkälle samanlaisia kuin muissa EU-maissa lisättynä luonnonoloistamme, pitkistä etäisyyksistämme ja syrjäisestä sijainnistamme johtuvilla lisärasitteilla. Väestö on muuttanut erityisesti harvaanasutulta ja ydinmaaseudulta keskuksiin, jolloin hyvinvointierot suurempien aluekeskusten ja kaupunkien sekä syvän maaseudun välillä ovat kasvaneet. Väestön vanheneminen koskettaa kaikkia alueita. Rakennekehityksen myötä maatilojen määrä on vähentynyt voimakkaasti. Vastaavasti maatilojen yritystoiminta ja muu maaseutuyrittäjyys ovat lisääntyneet. Ennusteiden mukaan keskittymiskehitys jatkuu haitallisen voimakkaana, ellei järjestelmällisiin ja todellisiin käytännön vastatoimenpiteisiin ryhdytä.

Euroopan unionin perustamissopimukseen sisältyy taloudellisen ja sosiaalisen yhteenkuuluvuuden periaate. Sen mukaan alueiden välisiä kehityseroja pyritään vähentämään. Heikommin kehittyviä ja taantuvia alueita tuetaan alue- ja rakennepoliittisin toimenpitein, joita rahoitetaan EU:n rakennerahastojen avulla. Kaudella 2000 - 2006 rakennerahastoista tulee Suomeen EU-tukea kaikkiaan 2,1 miljardia euroa. Tuki kanavoituu yksittäisiin hankkeisiin tavoiteohjelmien ja yhteisöaloitteiden mukaisesti. Lisäksi maaseudun kehittämistoimia rahoitetaan Euroopan maatalouden ohjaus- ja tukirahaston tukiosastosta.

EU:n yhteisen maatalouspolitiikan kehittämisen lähtökohtana on periaate, jonka mukaan maataloustuotannon on voitava jatkua kaikilla yhteisön alueilla, mukaan luettuna alueet, joilla on erityisiä ongelmia. Suomen tavoitteena on politiikan uudistaminen siten, että maatalouden tukijärjestelmä nykyistä enemmän tasoittaisi maantieteellisistä ja luonnonolosuhteista johtuvia eroja unionin osien välillä. Käydyissä neuvotteluissa tavoitteena on ollut, että Suomen erityisolosuhteet otetaan huomioon ja varmistetaan 141–artiklan toimeenpanon jatko mahdollisimman laajasti Etelä-Suomessa.

Euroopan maatalouden ohjaus- ja tukirahasto (EMOTR) parantaa maaseutualueiden keskeisen elinkeinon, maatalouden, kilpailukykyä, edistää maaseudun toimintojen monipuolistumista sekä tukee maaseutualueiden asuttuina säilyttämistä ja maaseudun ympäristön, maisemien ja maaseutuperinnön vahvistamista. Rahaston vastuuministeriö Suomessa on maa- ja metsätalousministeriö. Myös muiden rahastojen (ESR, EAKR, KOR) toimilla edistetään maaseutualueiden elinvoimaisuutta. EU-ohjelmat painottavat aluelähtöisyyttä: kehittämistoimenpiteillä kannustetaan maaseudun asukkaita yrittäjyyteen ja yhteistyöhön sekä uudenlaisten ratkaisujen etsimiseen. Ohjelmien keskeisenä tavoitteena on vähentää alueiden välisiä kehityseroja.

EU:ssa käydään keskustelua alueiden kehityksen tasapainottamisesta alue- jarakennepoliittisista sekä maatalouspoliittisista syistä. WTO-neuvottelut, EU:n maatalouspolitiikan uudistus ja EU:n laajentuminen ovat merkittäviä haasteita politiikkojen uudelleen määrittelyssä.

EU:n laajeneminen syrjäisille ja hitaammin kehittyville Itä-Euroopan alueille merkitsee sitä, että EU:n alue- ja rakennepoliittinen rahoitus kohdistuu jatkossa pääosin EU:n köyhimmille alueille ja uusille jäsenmaille. Suomessa Itä- ja Pohjois-Suomen BKT-luvut ovat ongelmista huolimatta kasvavia ja on mahdollista, että vuoden 2006 jälkeen EU:n aluepoliittinen rahoitus loppuu siirtymäkauden jälkeen tai ainakin vähenee huomattavasti. CAP-varojen kohdentuminen on ratkaisematta. Myös maatalouspolitiikan II -pilarin, maatalouden kehittämistoimien varoista suunnattaneen pääosa uusille jäsenmaille.

Elinkeinoelämän kannalta laajentuvat sisämarkkinat tarjoavat sekä uusia mahdollisuuksia että kilpailun kiristymistä. Kun talous elpyy, kasvaa ostovoima ja sitä kautta syntyy myös uusia markkinoita.

EU:n esitykset maatalouspolitiikan painopisteen siirtymisestä maaseutupolitiikkaan antavat toteutuessaan mahdollisuuksia kohdistaa toimia maaseudun elinkeinorakenteen monipuolistamiseen, yritystoiminnan kehittämiseen ja maaseudun ympäristön ja maatilojen monitoimisuutta kehittäviin aktiviteetteihin. Kaikissa tapauksissa on tärkeää, että maaseudulle kohdistuu riittävästi kansallisia ja niitä täydentäviä EU-varoja, jotta kehitystoimia voidaan toteuttaa. Voimavarojen kohdentaminen maakuntatasolle tai yleisesti valtakunnallisesti tiettyihin toimenpiteisiin ei näytä riittävän, vaan maaseudun ja syrjäisten, harvaan asuttujen alueiden kehittäminen edellyttää määrätietoista kehittämistoimien uudelleen suuntaamista ja lisäämistä.

1.2 Alueiden sosioekonominen kehitys

Suomessa on luotu alueiden luokittelu kaupunkeihin, kaupunkien läheiseen maaseutuun, ydinmaaseutuun ja harvaan asuttuun maaseutuun. Luokittelun perustana on monimuuttujamalli, jonka perusteella viimeisin luokittelu on valmistunut vuonna 2000. Luokittelua voidaan käyttää mm. erityyppisten alueiden kehityserojen vertailussa.

Kuva 1. Asukasmäärän kehitys maaseudun kolmijakoluokittelun mukaan vuosina 1975 - 2030, 1975=100**.**

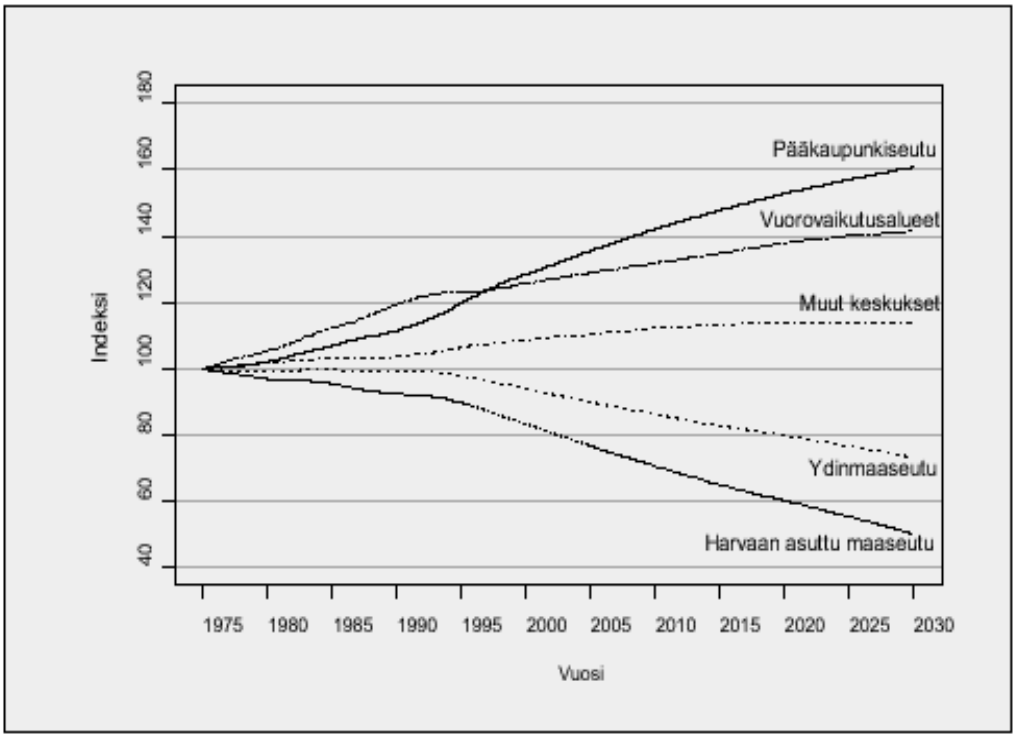

Lähde: Nivalainen ja Haapanen 2003

Useimmilla maaseutualueilla väkiluku on jo pitkään laskenut ja näyttää laskevan edelleen. Toisaalta suurehkojen keskusten läheisellä maaseudulla on kymmeniä kuntia, joiden asukasluku kasvaa. Tutkimusten mukaan näillä alueilla hyvinvointi on myös Suomen parasta. Suomen haja-asutusalueilla asuu noin 900 000 suomalaista pysyvästi, mutta osa-aikaisesti 1,8 miljoonaa (kuva 1). Väestön vanhenemi-nen on yleisilmiö, joka koskettaa myös useimpia keskuksia. Joillekin syrjäisille ja kooltaan pienille kunnille vinoutuva ikärakenne alkaa tuottaa lähes ylivoimaisia ongelmia palvelujen järjestämisessä.

Väestö on keskittynyt entistä harvempiin kasvukeskuksiin ja muuttajina ovat olleet erityisesti nuoret koulutetut työikäiset ja naiset. Negatiivisinta kehitys on ollut harvaan asutun ja ydinmaaseudun kunnissa, kun taas kaupunkien läheisellä maaseudulla on havaittavissa päinvastaistakin kehitystä. Ns. BTV-mittari (Bruttokansantuote, Työpaikat, Väestö) kuvaa hyvin kasvun alueellista keskittymistä, sillä vuosina 1995 - 2000 vain kymmenessä seutukunnassa kehitys on ollut myönteisempää kuin keskimäärin koko maassa (ks. kuva 2).

Skenaarioiden mukaan alueiden väliset erot kärjistyvät jatkossa, ellei tasapainottavia toimenpiteitä tehosteta. Pääkaupunkiseudulla asuisi 30 vuoden kuluttua 1,2 milj. asukasta ja neljäsosa koko maan työikäisestä väestöstä. Ydinmaaseudulla arvioidaan asuvan 20 ja harvaan asutulla maaseudulla 40 prosenttia vähemmän asukkaita kuin tällä hetkellä. Eläkeikäisten määrä ei juuri lisäänny maaseudulla, mutta lasten ja työikäisten määrä vähenee rajusti (ydinmaaseudulla 30 %, harvaanasutulla 50 %). Ikärakenteen muutos vaikuttaa huoltosuhteeseen. Kaikilla alueilla huoltosuhde pysyy lähes ennallaan vuoteen 2010 saakka, mutta tämän jälkeen erot alkavat kasvaa harvaanasutun maaseudun tappioksi.

Kaupungit ja kaupunkien läheinen maaseutu ovat nyt tuloilla mitattuna suunnilleen samalla tasolla. Harvaan asuttu maaseutu on heikoimmin toimeentulevien ihmisten elinympäristö, mikä johtuu ihmisten ikä-, koulutus- ja ammattijakaumasta. Itä- ja Pohjois-Suomessa väestö on sairaampaa kuin Etelä- ja Länsi-Suomessa. Psykososiaalisia ongelmia ilmenee eniten kaupungeissa ja harvaan asutulla maaseudulla. Em. erojen odotetaan kasvavan, mikäli edellä kuvatut kehityssuunnat toteutuvat. Maaseudun lähiympäristön ihmissuhteiden ja osallistumisen toimivuus näkyy myönteisesti hyvinvointia kohentavana tekijänä.

Kansalaisaktiivisuus ja yhteistyö ovat osin vähentyneet. Tämä näkyy mm. EU:n suurimpien ohjelmien toteuttamisessa. Uutena piirteenä on kuitenkin rakentumassa erityisyhdistysten rinnalle ja yhteistyössä niiden kanssa horisontaaliseen ja voimavaroja kokoavaan toiminta ideaan perustuvia yhdistyksiä niin kylä-, kunta- kuin seututasolle. Vapaamuotoiset kylätoimikunnat ovat muuttumassa kyläyhdistyksiksi ja -seuroiksi ja muutamassa vuodessa kyläyhdistysten määrä on kasvanut lähes tuhannella. Koko maahan on perustettu 58 maaseudun kehittämisyhdistystä (maaseudun paikallisia toimintaryhmiä), joiden jäsenrakenne on erittäin monipuolinen ja joiden toiminta-alue on 419 kuntaa. Paikallista uudelleenorganisoitumista on vauhditettu sadoilla EU-osarahoitteisilla ja eri ohjelmista rahoitetuilla hankkeilla. Tuloksekas ohjelmaperusteinen kehittämistyö tarvitsee monipuolisen ja aloitteellisen toimijajoukon: paikallisia asukkaita, eri alojen asiantuntijoita sekä viranomaisia.

Kielteisen kehityksen kääntämisessä keskeisin asia on työpaikkojen luominen ja säilyttäminen. Maaseudun tyhjentyminen osoittaa, että tähänastiset toimet eivät ole riittäviä. Väestöpohjan heikkeneminen nykyisestään uhkaa jatkossa elintarvikeomavaraisuuden ja puutuotannon jatkuvuutta. Ihmiset ovat maaseudun tärkein voimavara.

Kuva 2. BTV-indikaattori (Bruttokansantuote-Työpaikat-Väestö) vuosina 1995-2002. Kuviossa esitetään seutukuntien keskimääräinen vuosipoikkeama koko maan kehityksestä.

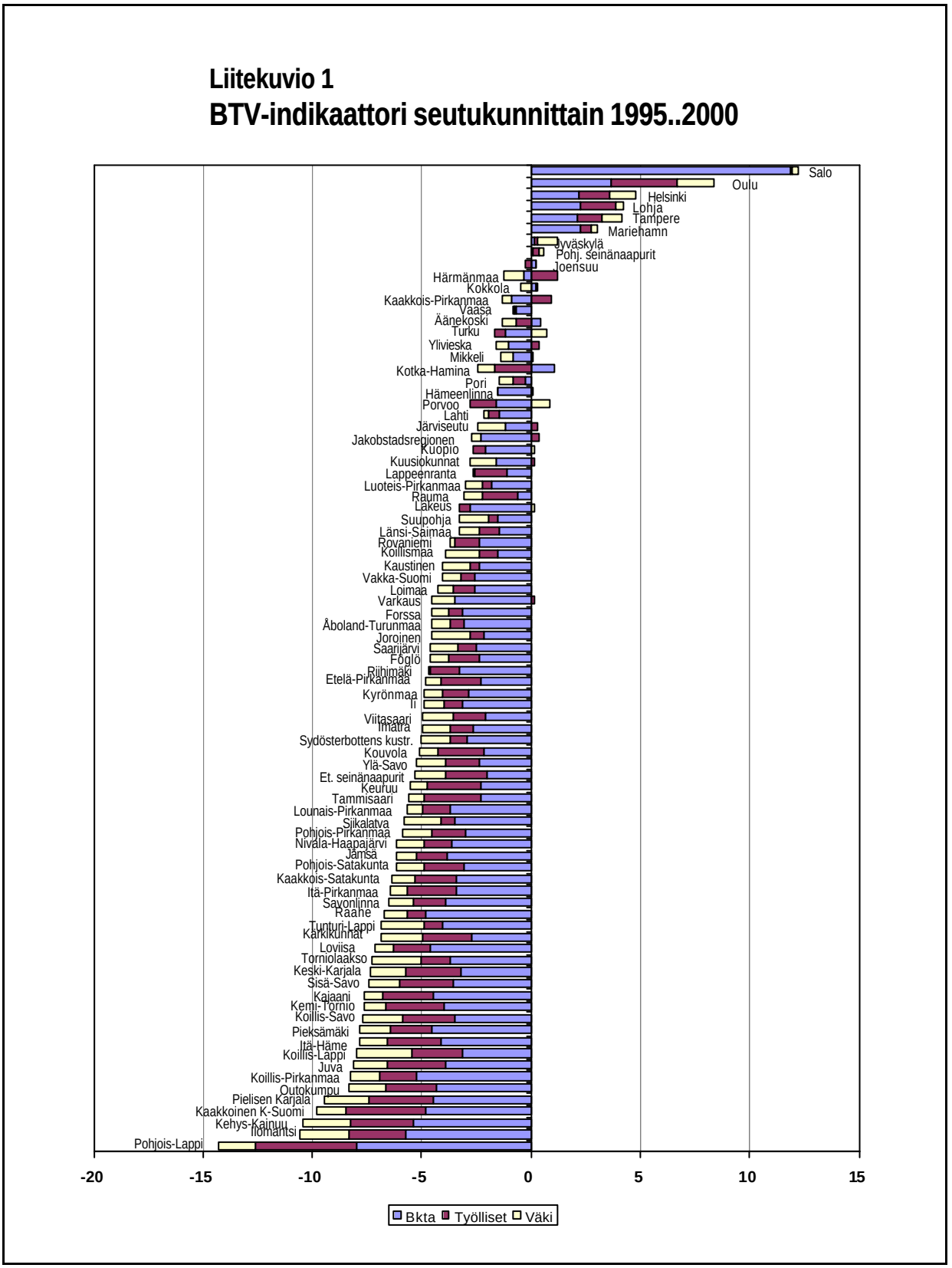

Lähde: Maaseudun tila -raporttiluonnos, MMM / maaseutu- ja luonnonvaraosasto 2002

1.3 Maaseudun elinkeinot

1.3.1 Maatalous ja puutarhatalous

Maatalouden ja puutarhatalouden alueellinen erilaistuminen ja erikoistuminen

Maatalous on edelleen maaseudun tärkein yritysmuoto. Liki 60 prosenttia maaseudun yrityksistä on maatiloja ja ydinmaaseudulla viljelijäväestön osuus koko väestöstä on noin 10 prosenttia, syrjäiselläkin maaseudulla 7 - 9 prosenttia ja kaupunkien läheisellä maaseudulla 3 - 4 prosenttia. Maatalouden kansantaloudellinen ja työllistävä merkitys on jatkuvasti pienentynyt, mutta siihen sidoksissa olevien toimialojen kanssa elintarvikeklusteri on merkittävä toimeentulon luoja, ottaen huomioon myös maataloustuen alueelliset tulovaikutukset. Samoin maatalouden aiheuttamat kysyntävaikutukset ovat maaseudulla ratkaisevassa asemassa monien palveluiden ylläpitämisessä.

Maataloustuotannon alueelliset erot ovat Suomessa ilmeinen seuraus ilmastollisista olosuhteista, mutta maatalouspolitiikkaan on historiallisesti sisältynyt myös aluepoliittisia tavoitteita. Maatalous on elinkeinona haluttu mahdollistaa koko maassa. Maatalouspolitiikan merkitys korostuu nyt, kun tuki kattaa yli 40 prosenttia tuotantokustannuksista. EU-kauden tutkimukset osoittavat, että maatalouden rakenteen kehitys on jonkin verran kiihtynyt ja kuluneella kymmenvuotiskaudella muuttanut merkittävästi maatalouden keskimääräisiä tunnuslukuja (tilamäärä, -koko, tuotantorakenne). Rakennekehityksessä on selkeitä alueellisia ja tuotantosuuntien välisiä eroja. Myös alueellinen keskittyminen on hyvin selkeä pitkän ajan trendi.

Maataloussektorin kehitystä mittaava maataloustulo on koko EU-kauden pysynyt vuoden 1994 tason alapuolella, mutta rakennekehityksen ja tehokkuuden lisääntymisen myötä se on nousemassa EU-kautta edeltäneelle tasolle (ks. taulukko 1). Maatilatalouden tuloilla on selvästi suurempi merkitys harvaan asutulla maaseudulla kuin kaupunkien läheisellä maaseudulla, jolla muiden tulolähteiden osuus on noin 60 prosenttia maatilan kokonaistuloista.

EU-kauden alussa tilamäärä laski vuoden 1995 vajaasta 96 000 tilasta vuoteen 2000 mennessä noin 78 000 tilaan, eli noin 4 prosenttia vuodessa (taulukko 1). Alueelliset erot ovat olleet suuria. Vähiten

Taulukko 1. Aktiivimaatilojen lukumäärä ja maataloustulo vuosina 1994 - 2002

Vuosi	Maatiloja	Muutos ed. vuodesta, %	Muutos vuodesta 1994, %	Maatalous-tulo milj. e	Indeksi 1992-94, keskiarvo: 100
2002	73 386	-2,7	-29	1 136	88
2001	75 384	-3,2	-27	1 100	85
2000	77 896	-5,2	-24	1 031	80
1999	82 142	-4,1	-20	941	73
1998	85 690	-3,0	-17	890	69
1997	88 370	-3,2	-14	1 067	82
1996	91 281	-4,5	-11	1 093	85
1995	95 562	-7,2	-7	1 245	96
1994	103 000	-	-	1 407	109

Lähde: MTT taloustutkimus 2003

Kuva 3. Maatilojen lukumäärä TE-keskuksittain kesällä 2002. 1 piste = 1 maatila

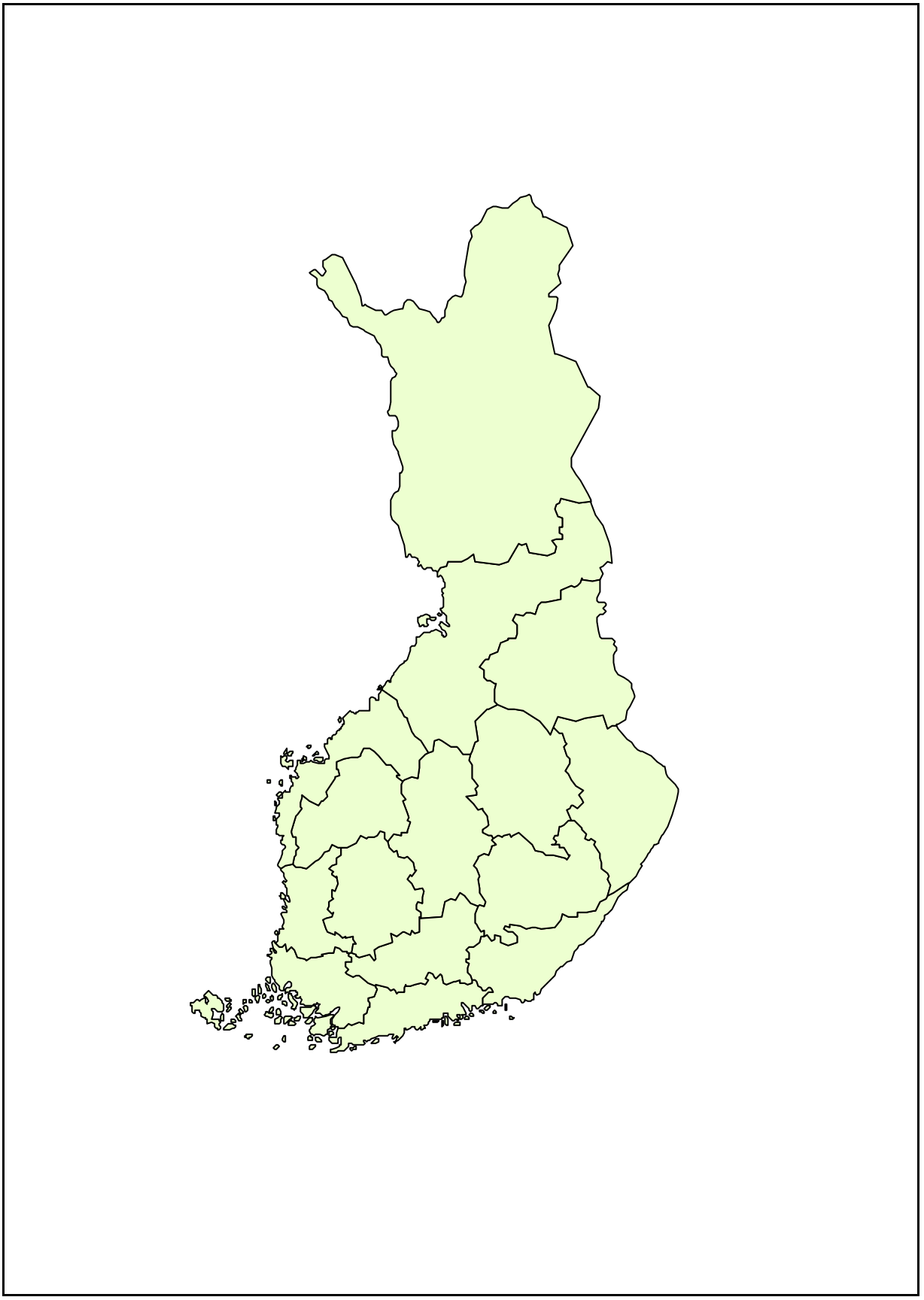

Lähde: TIKE, maatilarekisteri 2002

tilamäärä on supistunut Etelä- ja Länsi-Suomessa, Uudellamaalla, Pohjanmaalla, Varsinais-Suomessa ja Keski-Pohjanmaalla. Eniten tilamäärä on laskenut Itä- ja Pohjois-Suomessa, maakunnittain Kainuussa, Pohjois-Karjalassa, Etelä-Savossa sekä Lapissa (kuva 3). Maatalouden työvoiman määrä on vähentynyt samaa tahtia kuin maatilojen eli noin 4 prosenttia vuodessa. Palkatun työvoiman osuus on alle 20 prosenttia, mutta tilakoon kasvaessa tarve lisääntyy. Maaseudun työllisyyden kannalta ongelmallista on, että maatilat ja maatalouden työpaikat supistuivat eniten juuri harvaan asutulla maaseudulla, missä työttömyys on korkeinta ja vaihtoehtoisten työpaikkojen ja tulonlähteiden löytäminen vaikeinta. Maatalouden osuus työvoimasta on korkein Etelä- ja Keski-Pohjanmaalla (n. 11 %) sekä Etelä- ja Pohjois-Savossa (n. 8 %).

Pienimpien tilojen luopuessa tilakoko automaattisesti kasvaa. Jatkavat tilat ovat myös tehostaneet ja lisänneet tuotantoaan niin, että koko maan tuotantomäärät ovat pysyneet samoina tai kasvaneet hieman. Keskitilakoko on kohonnut noin hehtaarin vuodessa ja on nyt noin 30 peltohehtaaria. Merkittävin kasvu on tapahtunut Keski-Pohjanmaalla, mutta suurin tilakoko on yhä edelleen Uudellamaalla, Varsinais-Suomessa, Hämeessä, Pohjois-Pohjanmaalla ja Kymessä. Eniten peltoa on vuosina 1998 - 2002 poistunut käytöstä Etelä-Savossa. Maatilojen peltolohkojen keskikoko on 2,3 ha koko valtakunnan tasolla. Peltolohkojen keskikoko ei kasva, vaikka maatilojen lukumäärä vähenee ja toisaalta maatilojen keskimääräinen peltoala kasvaa.

Kehitys tuotantosuunnittain

Elintarviketalouden perustan muodostaa maa- ja puutarhatalouden tuotanto. Kotimaisen perustuotannon yhteenlaskettu bruttoarvo on kansantalouden tilinpidon mukaan noin 4 mrd. euroa. Perustuotannon osuus bruttokansantuotteesta on vuosien mittaan pienentynyt noin 1,2 prosentin tasolle. Maa- ja puutarhatalous on kiinteästi kytkeytynyt tuotteita jalostavaan teollisuuteen. Elintarviketeollisuuden tuotannon bruttoarvo oli vuonna 2001 runsaat 8 mrd. euroa eli lähes 9 prosenttia koko teollisuustuotannon bruttoarvosta.

Maatalouden työllisten määrä oli vuonna 2003 lähes 99 000 henkilöä, eli 4,2 prosenttia työllisestä työvoimasta. Elintarvikkeita jalostavan teollisuuden osuus elintarvikeketjun työvoimasta on vajaat 40 000 ja muiden toimialojen 150 000 henkilöä. Elintarvikeketjun työllistävä vaikutus vaihtelee huomattavasti alueittain ja se on huomattavin Etelä- ja Keski-Pohjanmaalla sekä Satakunnassa ja Varsinais-Suomessa.

Maidontuotanto on edelleen merkittävin tuotantosuunta. Aktiivista tuotannon kasvattamista rajoittavat edelleen kuitenkin heikko kannattavuus, tuotantokiintiöt ja tiivis kytkentä peltopinta-alaan. Maidon tuotanto on perheyritysmuotoisella tilalla myös erittäin sitovaa, eikä siten sovi sivutoimeksi. Maidontuotannossa on tapahtunut selkeää alueellista keskittymistä. Aiemmin laajasti koko Sisä-Suomen idästä länteen kattanut tuotantoalue on keskittynyt ennestäänkin vahvoille alueille Pohjanmaalle ja Savoon. Neljän maakunnan alueelta tulee puolet Suomen maidosta. Keski-Pohjanmaan maidontuotanto kasvoi 1995 - 2000 peräti 20 prosenttia. Tämä näkyi myös investointien keskittymisenä näille alueille, jossa myös yksittäiset investoinnit ovat olleet merkittävästi aiempaa suurempia. Etelä-Suomessa investoinnit ovat pienempiä ja ylläpitotyyppisiä.

Sianlihan tuotanto on jo aiemmin keskittynyt selkeästi Varsinais-Suomeen ja Etelä-Pohjanmaalle, johon myös tuotannon kasvu on kohdistunut. Muualla tuotanto on pääasiassa vähentynyt. Valtaosa tuotannosta tulee yhä pienemmältä alueelta ja suuremmilta tiloilta. Sikataloudessa investoinnit ovat olleet erityisen suuria. Tuotantoyksikön kokoa on kerralla kasvatettu kaksin- tai kolminkertaiseksi. Samalla yksiköiden omistusmuoto ja toimintatavat ovat muuttuneet ja tehostuneet.

Selvää kasvua on ollut siipikarjanlihan tuotannossa ja kulutuksessa. Siipikarjanlihan tuottajien määrä on jopa hieman lisääntynyt, koska kulutus edelleen on kasvussa ja erilaistumiselle ja tuotekehitykselle on tilaa. Alueellisesti jo aiemmin keskittyneen siipikarjanlihan ja kananmunatuotannon osalta tuotannosta edelleen noin puolet tulee 10 eniten tuottavan kunnan alueelta.

Viljelty pelto ei ole koko maan tasolla merkittävästi vähentynyt, mutta alueilla, joilla tuotanto on kasvussa ja pellon hinta siten korkealla, se myös säilyy tuotannossa ja sitä raivataan lisää. Itä- ja Pohjois-Suomen harvaan asutulla maaseudulla neljäsosa pelloista on viljelemättä; toisaalta esim. Lapissa viljelemättömiä peltoja on otettu uudelleen käyttöön. Tuotantoa on tehostettu erityisesti ulkoistamalla pääomia sitovia prosesseja.

Vilja-ala on suurentumassa suhteessa nurmialaan, koska nautaeläinten määrä on vähenemässä. Etelä- ja Lounais-Suomi tuottavat yli 90 prosenttia leipäviljasta ja mallasohrasta, rehuviljastakin lähes puolet. Kasvinviljelytilan kannattavuus on heikko alle 30 hehtaarin päätoimisilla yksiköillä, mutta se ja investointivalmius kasvavat suhteessa kokoon. Koska työ sitoo vain kesäkautena, tuloja hankitaan usein myös muista lähteistä.

Puutarhatuotannon osuus koko maataloussektorin työpaikoista ja myyntituloista on kasvanut selvästi EU-jäsenyyden aikana. Kuluttajien asenne kotimaiseen tuotantoon on säilynyt myönteisenä ja kotimaisten tuotteiden markkinaosuus on pysynyt korkeana huolimatta kovasta kilpailusta tuontituotteiden kanssa. Puutarhayritysten keskimääräinen kannattavuus on kuitenkin heikko, ja tuotannon jatkuvuutta turvaavia investointeja ei ole voitu tehdä riittävästi.

Puutarhasektorin päätuotantosuunnat ovat avomaan vihannestuotanto, kasvihuonetuotanto, marjatuotanto, hedelmätuotanto sekä taimitarhatuotanto. Tuotannon arvo vuonna 2002 oli noin 333 miljoonaa euroa, josta kasvihuonetuotannon osuus oli noin 60 ja avomaatuotannon osuus noin 40 prosenttia. Puutarhasektorin tuotannon arvo on nykyisin suunnilleen samaa luokkaa kuin koko muun kasvinviljelysektorin yhteenlaskettu tuotannon arvo. Puutarha-alaan kuuluu tuotantosektorin lisäksi myös vihersektori, jonka merkitys on jatkuvasti kasvussa.

Avomaan vihannestuotanto on sijoittunut pääosin maan lounaisosiin, jossa sitä usein harjoitetaan perusmaatalouden yhteydessä. Marjojen tuotanto painottuu Itä-Suomeen ja omenoiden Ahvenanmaalle ja lounaiseen Suomeen. Kasvihuonevihannesten viljelyalasta puolet sijaitsee ruotsinkielisellä Pohjanmaalla, mutta koristekasvituotanto on sijoittunut tasaisemmin koko maahan.

Puutarhasektorin alkutuotanto avomaalla ja kasvihuoneissa työllistää osa- tai kokoaikaisesti 22 250 henkilöä, joihin on laskettu vakinaisesti palkattujen työntekijöiden lisäksi pää- tai sivutoimiset puutarhayrittäjät sekä heidän yrityksissään työskentelevät perheenjäsenet. Kausityöntekijöitä työllistyy vuosittain arviolta 10 800. Välillisten tuotantovaikutusten arvioidaan olevan 50 - 70 000 henkeä. Puutarhayritykset tarjoavat muita maatalousyrityksiä selvästi enemmän työpaikkoja yrittäjäperheen ulkopuoliselle työvoimalle, ja ne ovatkin monella paikkakunnalla merkittäviä työllistäjiä. Viherala työllistää arviolta noin 15 000 henkilöä.

Maatalouspolitiikan uudistus

Maa- ja puutarhatalouden tukijärjestelmän perustan muodostavat EU:n kokonaan rahoittamat EU-tulotuet (CAP-tuet) ja yhteisen maatalouspolitiikan liitännäistoimenpiteet, EU-osarahoitteiset maatalouden ympäristötuki ja luonnonhaittakorvaus. Näitä tukia täydennetään kansallisella tukijärjestelmällä. Tukijärjestelmä muodostuu Etelä-Suomen kansallisesta tuesta, pohjoisesta tuesta ja maatalouden kasvinviljelyn kansallisesta tuesta sekä eräistä muista tukimuodoista. Peruslähtökohtana on se, että yrittäjät eri puolella maata ovat samanarvoisessa asemassa. Puutarhatalouden osalta ei tukipolitiikassa ole käytössä alueellisia porrastuksia (ks. taulukko 8).

EU:n maatalouspolitiikan välitarkastelun vaikutus maatalouden tulonmenetyksenä on arvioitu olevan noin seitsemän miljoonaa euroa verrattuna vuonna 1999 sovittuun AGENDA 2000 -ohjelmaan. Menetys on siten huomattavasti pienempi kuin komission tekemä alkuperäinen esitys. Merkittävää on, että tukien irrottaminen tuotannosta toteutuu vain osittain ja että Suomi saa edelleen maksaa noin kolmanneksen tuista tuotantoon sidottuina. Ratkaisu antaa Suomelle useita erilaisia toteuttamisvaihtoehtoja, joiden alueelliset ja tuotantosuuntaiset vaikutukset otetaan jatkotyössä huomioon. EU:n yhteisen maatalouspolitiikan uudistuksen myötä pelto- ja eläintuet irrotetaan osittain tuotannosta ja maksetaan hehtaaria kohti laskettuina tukioikeuksina. Uudistus mahdollistaa myös tarpeen niin vaatiessa erilaisten alueellisten mallien käyttöönoton.

Kuluneella kymmenvuotiskaudella politiikkamuutokset ovat vaikuttaneet kotieläintalouteen ja erityisesti maidontuotantoon. Tuottajien määrä on vähentynyt siellä, missä maitotilojen määrä on ollut suurin ja tilakoko pienin. Usein maidontuotannosta luopuja edelleen jatkaa peltoviljelyä, eikä muutos heijastu maaseutumaisemaan merkittävästi. Ulkoisesti tapahtumat näkyvät vasta, jos seuraavassa vaiheessa pelloille ei löydy selkeää tuotantokäyttöä, niillä suoritetaan vain minimitoimenpiteet tai ne metsitetään.

Sopeutuminen EU:n yhteiseen maatalouspolitiikkaan korostaa sitä, että maatalouspolitiikan suunnittelu ja toimeenpano toteutetaan edelleen voimakkaan keskusjohtoisesti. Vain rakennepolitiikassa viljelijöitä koskeva päätöksenteko tapahtuu TE-keskuksissa, silloinkin päätöksentekoa ohjaavat säännökset, rajoitukset ja tukitasot ovat samanlaisia tai niissä on vain lievää porrastusta maan eri osissa. Keskeisten rakennetoimien, maatilojen investointien ja nuorten viljelijöiden tuen sisältyminen Itä- ja Pohjois-Suomen tavoite 1 -ohjelmiin on turvannut näillä alueilla resurssit kotieläintilojen laajennukseen ja sukupolvenvaihdoksiin.

Maatilojen rakennemuutos ja viljelytapojen muuttuminen tulee seuraavan kymmenen vuoden aikana vaikuttamaan maaseutumaisemaan. Maisemalla on keskeinen vaikutus maaseudun viihtyisyydelle ja vetovoimaisuudelle. Maaseudun asukkaiden kiinnostus oman elinympäristön parantamiseen ja maisemallisesti tärkeiden piirteiden säilyttämiseen on jatkuvasti kasvanut. Erilaisia keinoja maiseman metsittymisen ja umpeen kasvamisen estämiseksi on testattu paikallisina kokeiluhankkeina eri puolilla Suomea.

Kuluttajien tarpeita vastaavan elintarviketuotannon lisäksi maatalouden tulee pystyä vastaamaan myös laajempiin yhteiskuntapoliittisiin tavoitteisiin: maaseudun pysymiseen asuttuna ja elävänä sekä maaseudun perinnemaisemien ja kulttuuriympäristöjen säilyttäminen. Maatalouteen kohdistuva tuki ei nykyisellään ole pelkkää maataloustuotannon tukea, vaan tuilla pyritään laajempiin yhteiskunnallisiin tavoitteisiin.

Arvioita tulevasta kehityksestä

Eri tutkimusten perusteella arvioidaan, että Suomen maataloustuotannon määrä pysyisi myös seuraavalla kymmenvuotiskaudella nykyisellä tasolla. Tilalukumäärän aleneminen jatkuisi kutakuinkin samaa tahtia kuin nykyisinkin, eli noin 4 - 5 prosentin vuosivauhtia. Kokonaisuudessaan tilamäärä vähenisi alle 50 000 tilaan. Tämä tapahtuisi edelleen niin, että Itä- ja Pohjois-Suomen harvaan asutuilla alueilla pienimmät tilat luopuvat nopeammassa tahdissa kuin muualla. Samalla viljelijöiden keski-ikä nousisi nykyisestä noin 46 vuodesta huomattavasti vuoteen 2010 mennessä, jolloin lähes puolet viljelijöistä olisi yli 50-vuotiaita. Hieman keskiarvoa nopeampaa maataloudesta luopuminen olisi edelleen Itä- ja Pohjois-Suomessa; Kainuussa, Pohjois-Karjalassa, Keski-Suomessa, Etelä-Savossa, Etelä-Karjalassa ja Lapissa. Luopuminen olisi keskiarvoa hitaampaa puolestaan Uudellamaalla, Ahvenanmaalla, Keski-Pohjanmaalla, Pohjanmaalla ja Hämeessä. Kehitys merkitsisi myös sitä, että peltoa poistuu lopullisesti tuotannosta ja tuotantomäärät tuotannosta luopuvilla alueilla laskevat.

Niillä alueilla, joilla maidontuotanto on päätuotantosuunta, tuotantoyksiköiden koko edelleen pieni ja viljelijöiden keski-ikä korkea, maatalouden kannattavuus on heikko eikä se enää pysty tarjoamaan merkittävää toimeentulomahdollisuutta. Tämän tyyppisiä alueita on Pohjois- ja Itä-Suomen lisäksi monissa Suomenselän ja Pohjois-Satakunnan kunnissa.

Luomutuotanto on Suomessa varsin laajaa. Noin seitsemän prosenttia tiloista ja pellosta on luomutuotannossa. Kiinnostusta luomutuotantoon siirtymiseen on eniten Itä- ja Pohjois-Suomessa, erikoistuneilla maito- ja naudanlihatiloilla sekä pienemmillä sika- ja kananmunatiloilla. Kokonaisuutena luomutuotannon määrä ei näyttäisi kuitenkaan kasvavan tavoitteiden mukaisesti, sillä kysyntä ja kannattavuus eivät ole kasvaneet odotetusti ja moni nykyisistä tiloista suunnittelee luopumista luomutuotannosta.

Viljantuotannon arvioidaan kasvavan edelleen noin 85 miljoonaa kiloa vuodessa. Viljelijät itse arvioivat tuotannon voimaperäistyvän ja painottuvan leipäviljaan. Alueellisesti tuotanto jakautuisi kuten nyt.

Puutarhatuotannon erikoistuminen ja uusien viljelykasvien ja -tekniikoiden käyttöönotto jatkuu tulevaisuudessakin. Pääosa suurista tuoremarkkinoiden puutarhayrityksistä keskittyy todennäköisesti suurten asutuskeskusten läheisyyteen tai kuljetusreittien varteen, mutta esimerkiksi työvoiman saannin helppous, hyvät tuotanto-olosuhteet tai muut vastaavat seikat voivat edistää suurten puutarhayritysten sijoittumista myös muille alueille. Valtakunnallisille markkinoille tuotteita myyvien yritysten tuotanto- ja myyntivolyymit kasvavat joko yrityskohtaisesti tai useamman yrittäjän markkinointiyhteistyön kautta. Pienempiä, usein erikoistuotteisiin keskittyneitä yrityksiä sekä lähimarkkinoihin ja suoramyyntiin suuntautuneita puutarhatiloja on kuitenkin tulevaisuudessakin kaikkialla maassa. Myös puutarhatuotanto yhdistettynä matkailuun ja/tai jatkojalostukseen on eräs maaseudun elinvoimaisuutta lisäävä yritysmuoto. Esimerkkinä tästä yritystyypistä ovat mm. viinitilat ja yrttituotantoa harjoittavat tilat.

Keskeinen ongelma maaseutu- ja maatalouspolitiikan yhteensovittamisessa koskee harvaan asutun maaseudun kehittämismahdollisuuksia ja keinoja. Maatilat ja maatalouden työpaikat vähenevät eniten juuri harvaan asutulla maaseudulla, missä työttömyys on korkein ja vaihtoehtoisten työpaikkojen ja tulonlähteiden löytäminen vaikeinta. Pienilläkin tiloilla sinnitellään pitkään, mutta tilojen koon kasvattaminen on useista syistä vaikeaa.

1.3.2 Metsätalous

Metsätalouden BKT-osuus on EU:iin liittymisen jälkeen ollut noin kaksinkertainen maatalouteen verrattuna. Metsäalalla tulevaisuudentutkimusta on tehty toimintaskenaario-tekniikalla laadittujen ennusteiden ja ns. megatrendien pohjalta. Tunnistettuja muutossuuntia ovat asukastyhjiöiden muodostuminen, huononeva huoltosuhde, EMU-olojen pakottama tiukka rahatalous, tarve alentaa verotusta, suurteollisuuden kansainvälistyminen ja Euroopan yhdentyminen sekä puuvarojen sinänsä hyvä fyysinen riittävyys Euroopan tasolla, mutta markkinoille tulon epävarmuus kilpailukykyiseen hintaan. Nämä metsäalaan vaikuttavat trendit ovat osaltaan aiheuttamassa alalle jo nyt työvoimapulaa sekä edelleen tuottavuuden lisäämistarpeita ja kustannusten alentamispaineita. Metsäsektorin on jatkossa nykyistäkin vaikeampi kilpailla työvoimasta.

Taulukossa 2 on kuvattu metsätalouden ja puutuoteteollisuuden merkitys alueiden BKT:lla mitattuna. Etelä-Savossa, Kainuussa ja Pohjois-Karjalassa arvonlisäys on suurin. Kuitenkin on muistettava, että vaihtoehtoisia ansiomahdollisuuksia on vähiten yleensäkin Pohjois- ja Itä-Suomessa.

EU:n laajeneminen tuo yhteisöön 10 uutta jäsenmaata, 34 miljoonaa hehtaaria eli 25 prosentti lisää metsää, kemialliselle metsäteollisuudelle laajentumismahdollisuuksia ja mekaaniselle metsäteollisuudelle kovenevaa kilpailua. Laajeneminen parantaa Suomen puunjalostuksen tuotteiden, tietotaidon ja teknologian vientimahdollisuuksia. Myös EU:n metsäpoliittinen aktiivisuus saattaa lisääntyä, mikä ei

Taulukko 2. Metsätalouden ja puutuoteteollisuuden arvonlisäykset sekä näiden osuudet alueen kokonais-BKT:sta metsäkeskuksittain vuonna 2001

	Metsätalous		Puutuoteteollisuus	
Metsäkeskus	**milj. €**	**%**	**milj. €**	**%**
Koko maa	**2 279**	**1,9**	**1 129**	**1,0**
Ahvenanmaa	6	0,7	4	0,5
Rannikko	139	0,3	65	0,2
Etelärannikko	70	0,2	35	0,1
Pohjanmaa	69	1,7	30	0,7
Lounais-Suomi	169	1,1	75	0,5
Häme-Uusimaa	210	1,9	201	1,8
Kaakkois-Suomi	160	2,2	92	1,3
Pirkanmaa	145	1,5	78	0,8
Etelä-Savo	242	9,2	113	4,3
Etelä-Pohjanmaa	153	4,0	88	2,3
Keski-Suomi	219	4,3	115	2,2
Pohjois-Savo	209	4,8	78	1,8
Pohjois-Karjala	181	6,4	76	2,7
Kainuu	114	8,2	21	1,5
Pohjois-Pohjanmaa	180	2,3	91	1,2
Lappi	154	4,4	31	0,9

aina välttämättä ole läheisyysperiaatetta painottavan Suomen etujen mukaista. Venäjän mekaanisen metsäteollisuuden kehittyminen kiristänee puutuotealan kilpailua, mutta ei vähennä kuitupuun tarjontaa Suomeen.

Taloudellisten lainalaisuuksien lisäksi markkinoiden ympäristöarvot ja -arvostukset säilyvät sektorin toimintaan vaikuttavina ohjaavina tekijöinä (mm. sertifiointi). Metsä- ja ympäristöpolitiikassa metsätalouden ekonomisen, ekologisen ja sosiaalisen kestävyyden yhteensovittaminen säilyy keskeisenä teemana, jossa mm. luotettavan tutkimustiedon merkitys toimenpiteiden valinnassa ja toisaalta ristiriitojen hallinnan välineenä korostuu.

Vuonna 2002 metsätalouden koko toimintaylijäämä oli noin 1 708 miljoonaa euroa. Tästä nettokantorahatulojen osuus oli 1 523 miljoonaa euroa, mistä valtaosa maksettiin yksityisille metsänomistajille. Suoraa eli metsänparannustukea myönnettiin viimeksi mainituille yhteensä noin 60 miljoonaa euroa. Lisäksi metsäluonnon hoidon edistämiseen käytettiin runsas neljä miljoonaa euroa. Tällä korvattiin metsänomistajille saamatta jääviä hakkuutuloja sekä katettiin metsäluonnon hoitohankkeiden kustannuksia ja inventoitiin erityisen arvokkaita elinympäristöjä. Metsätalouden bruttomenot olivat kaikkiaan vajaa 300 miljoonaa euroa.

Luvuista käy selkeästi ilmi, miten puutuotanto on keskeistä metsätalouden tulonmuodostuksessa. Monimuotoisuudesta huolehtiminen ja luonnonsuojelu eivät ole taloudellisesti kovin merkityksellisiä tulonlähteitä. Sen sijaan välillisesti niillä on yleistä painoarvoa ympäristötietoisilla markkinoilla. Joka tapauksessa taloudellisia- ja työllisyystavoitteita on perusteltua priorisoida jatkossa metsäpolitiikassa nykyistä selkeämmin. Pienmetsänomistajia (alle 10 ha) on suuri ja kasvava joukko. Heillä monikäyttö ja suojelunäkökohdat ovat päällimmäisinä. Teollisuuden raakapuuhuollossa tällä ryhmällä on verrattain vähäinen merkitys. Kuitenkin on ilmeinen tarve laatia hyvän metsänhoidon suositukset erikseen puunkasvatusta pääasiassa elinkeinona harjoittaville ja metsälöään virkistykseen käyttäville metsänomistajille.

Metsänomistajakunta näyttää keskittyvän maaseudun taajamiin ja samalla ikääntyvän voimakkaasti. Tämä lisää mm. ammattimaisen metsäpalvelun kysyntää, koska omatoimisuus vähenee ikääntymisen vuoksi. Edellytyksenä palveluiden kysynnän kasvulle on kuitenkin metsänhoitotöiden kannattavuuden ja kustannustehokkuuden säilyminen riittävällä tasolla.

Metsätalouden työllistävyys on viime vuosina pysynyt kohtuullisen vakaana. Oheiseen taulukkoon on koottu metsänhoidon ja -parannuksen, puunkorjuun, puutavaran autokuljetuksen ja metsätaloutta palvelevan toiminnan työllisten määrät vuosina 2000 - 2003. Lisäksi metsänomistajien työpanos on nyt noin 5 000 henkilötyövuotta.

Taulukko 3. Metsätalouden työllisten määrän kehitys

Metsätalouden työlliset, htv	2000	2001	2002	2003
- työntekijät	11 000	11 000	10 000	11 000
- toimihenkilöt	7 000	6 000	6 000	6 000
- yrittäjät ja yrittäjäperheenjäsenet	10 000	10 000	9 000	9 000
Yhteensä	**28 000**	**27 000**	**25 000**	**26 000**

Pieni ja keskisuuri puuteollisuus on tehokas työllistäjä. Sekä puusepän- että huonekaluteollisuus ovat pystyneet kasvattamaan volyymiaan ja alalla on edelleen laajenemismahdollisuuksia. Metsäteollisuuden kokonaistyöllistävyys vuosina 2000 - 2003 on esitetty oheisessa taulukossa. Aluepoliittisesti tulevaisuuden mahdollisuudet ovat muilla alueilla kuin Etelä-Suomen rannikoille ja Kaakkois-Suomeen keskittyneessä massiivisen mittaluokan sellu- ja paperiteollisuudessa sekä sahauksessa.

Taulukko 4. Metsäteollisuuden työllisten määrän kehitys

Metsäteollisuuden työlliset, htv	2000	2001	2002	2003
- massa- ja paperiteollisuus	38 000	37 000	39 000	37 000
- puuteollisuus	34 000	34 000	32 000	33 000
Yhteensä	**72 000**	**71 000**	**71 000**	**70 000**

Kantohinnoista ja metsätalouden työtuloista suurin osa, arviolta yli 70 prosenttia, jää joko maaseudulle tai läheisiin pieniin asutuskeskuksiin. Metsätalouden aktiivinen harjoittaminen tukee maaseudun elinvoimaisuutta, vaikka metsätalouden merkitys ulottuu sitä laajemmin koko kansantalouteen ja yhteiskunnan hyvinvointiin. Huonon huoltosuhteen oloissa toimiala, jolla on suuri käyttökate – metsätalouden käyttökate on yli 80 prosenttia - on kansantaloudelle erityisen arvokas, koska pienellä työpanoksella tuotetaan suuri kansantuotteen lisäys.

Maaseudun väestöpohjan, palveluiden ja infrastruktuurin heikkeneminen johtaa ennen pitkään metsäteollisuuden raaka-aineen saannin vaarantumiseen ja metsien muiden käyttömahdollisuuksien vajaaseen hyödyntämiseen. Siksi tämänkin toimialan yhtenä yhteisenä päämääränä on maaseudun elinvoimaisuuden turvaaminen.

Metsätalouden tuotannon alueellinen jakauma on tasainen, kun useimmissa muissa elinkeinoissa tuotanto keskittyy Etelä- ja Länsi-Suomeen. Maakunnittain tarkasteltuna metsätalouden osuus alueen kokonaistuotannosta on korkein Kainuussa. Toisaalta Itä- ja Pohjois-Suomen epäsuotuisan kehityksen seuraukset tuntuvat voimakkaina etenkin tällä alalla. Esimerkiksi suorittavan työvoiman saaminen

metsätalouteen on jo nykyään paikoitellen vaikeaa. Metsätaloudessa on kysymys jo toiminnan jatkumisen turvaamisesta.

Metsäsektorin mahdollisuuksia ovat energiapuun korjuun ja käytön lisääminen, palveluyrittäjyyden kehittäminen sekä puun mekaaninen mikro- ja pk–jalostus. Kansainvälistymiskehitys vaikuttaa metsäsektorilla etenkin metsäteollisuudessa ja ympäristöasioissa.

1.3.3 Kala-, riista- ja porotalous

Kala-, riista- ja porotalouden kansantaloudellinen merkitys Suomessa on suhteellisen pieni. Alkutuotantoon ja matkailu- ym. palveluihin liittyvä toiminta tapahtuu pääasiassa maaseudulla ja harvaanasutuilla alueilla. Erityisesti saaristossa ja syrjäisimmillä alueilla niillä saattaa olla hyvin suuri paikallinen merkitys. Kalanjalostus ja kauppa sijoittuvat tasaisemmin sekä kaupunki- että maaseutualueille. Maaseudulla ne tarjoavat vaihtoehtoja erityisesti pienimuotoisen yritystoiminnan monipuolistajina.

Elinkeinokalatalous

Elinkeinokalatalous on pääosin kotimaisiin kalavaroihin perustuva elintarvikehuollon tärkeä osa. Uudistuvia luonnonvaroja hyödynnetään kestävällä tavalla, ottaen huomioon ympäristönäkökohdat. Kalakantojen tila on kokonaisuutena melko hyvä sekä sisävesillä että merialueilla, lukuun ottamatta turskaa ja Itämeren pääaltaan silakkakantoja. Erityisesti Selkämerellä myös silakkakannat ovat varsin hyvässä kunnossa.

Vuodesta 1980 vuoteen 2000 ammattikalastuksen kokonaissaaliin määrä on kasvanut lähes puolitoistakertaiseksi, mutta siitä saatu kalastustulo on alentunut puoleen, kuten ammattikalastajien lukumääräkin. Viimeaikaisen kehityksen aikana on kalastusyritysten määrä vähentynyt, yritysten yksikkökoko kasvanut ja ammattikalastajien keski-ikä noussut. Näiden suuntausten oletetaan jatkuvan myös tulevaisuudessa. Myös kalastusalusten kokonaismäärän oletetaan pienentyvän, koska kalastajien määrä vähenee.

Yhteisen kalastuspolitiikan uusimisen jälkeen jäsenmaille on määrätty laivastojen suurin sallittu koko. Julkisen tuen myöntäminen merialueen alusten uudistamiseen on kokonaan kielletty vuoden 2004 jälkeen. Kalastuslaivastomme arvioidaan kuitenkin pystyvän pääosin tyydyttämään markkinoiden kysynnän sekä ihmisravinnon että rehun raaka-aineen osalta.

Jalostusyritysten käyttämän kotimaisen raaka-aineen määrä on viimeisen kymmenen vuoden aikana kasvanut selvästi. Kotimaisen kalansaaliiden ja niistä valmistettujen tuotteiden markkinoinnissa ei ole yleensä ollut ongelmia ja kysynnän arvioidaan pysyvän hyvänä. Kalan käyttö ihmisravinnoksi on pitkällä aikavälillä kasvanut jonkin verran, mutta pääosa kasvusta johtuu tuodun kalan osuuden suurentumisesta. Myös kalakaupan volyymi on noussut merkittävästi. Pääosa myös kalan ja kalatalousjalosteiden myynnin kasvusta johtuu ulkomaisten tuotteiden lisääntyneestä tarjonnasta.

Vesiviljelyelinkeino on Suomen EU:n liittymisen jälkeen lähes koko ajan ollut suurissa vaikeuksissa. Viljellyn kalan tuottajahintataso aleni vuonna 1995, ja sen jälkeen Norjan lohen ylituotannosta johtunut polkumyynti on jo kahdesti aiheuttanut markkinoille epävakautta ja hintatason aleneman. Viljellyn kalatuotannon pitäminen toimintakykyisenä edellyttänee yritysfuusioiden jatkumista, sillä merkittävää tuottajahintojen nousua ei ole lähivuosina odotettavissa, eikä tuotantomääriä pystytä nostamaan merkittävästi, sillä laajemmalle tuotannolle on vaikea saada tarvittavia lupia. Kalanviljelyn kannattavuutta pyritään parantamaan kehittämällä rehuja sekä ruokinta- ja viljelytekniikkaa ympäristöystävällisemmiksi ja ottamalla viljelyyn kirjolohen lisäksi uusia lajeja, kuten esim. siika ja nieriä. Yksi suuri

Kuva 4. Ammattikalastuksen, vesiviljelyn, kalanjalostuksen ja kalatukkukaupan yritysten (lkm) sijoittuminen Suomen kuntiin.

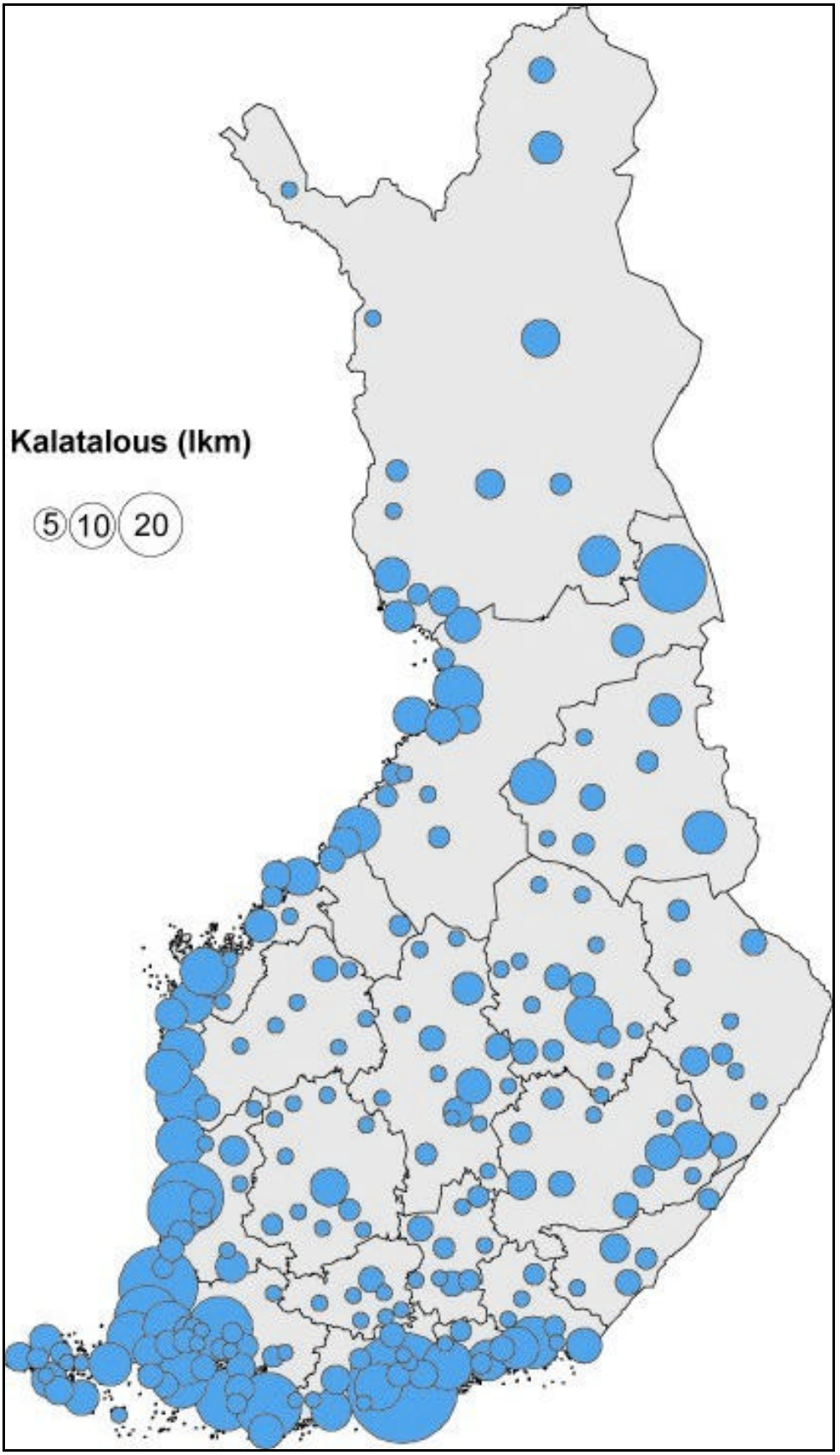

Lähde: RKTL 2004

Vapaa-ajan kalatalous

Vapaa-ajan kalastuksen luonne on muuttunut kotitarvekalastuksesta virkistyskalastuksen suuntaan. Tämä näkyy muun muassa verkkokalastuksen vähentymisenä ja vastaavasti vapakalastusvälineiden käytön lisääntymisenä. Vapaa-ajankalastuksen kokonaissaaliin arvo on vähentynyt viime vuosina laskettuna ammattikalastajien saamien kalastajahintojen mukaan. Vapaa-ajankalastuksen pääasiallinen taloudellinen merkitys muodostuu kuitenkin pääasiassa kalastukseen liittyvien palvelujen kysynnästä.

Näyttää siltä, että vapaa-ajan kalastajien määrä laskee myös jatkossa suurten ikäluokkien vanhetessa. Nuorten kalastusharrastuksen säilyttäminen korkealla tasolla edellyttää panostamista nuorisotoimintaan. Erityisen tärkeää tämä on kaupungistuneilla alueilla, joilla luonnossa liikkuminen on vähäisempää kuin maaseudulla.

Osakaskuntien ja kalastusalueiden päätöksenteko vaikeutunee "ukkoutumisen" myötä. Kalastuslain mukaan on kuitenkin mahdollista siirtää osakaskuntien tehtäviä kalastusalueiden hoidettaviksi ja näin vähentää harvoihin toimijoihin kohdistuvia paineita ja lisätä paikallista yhteistyötä kalastuksen järjestämisessä ja kalavesien hoidossa.

Kalavesien kunnostusten ja niihin tarvittavien resurssien tarve kasvaa. Vesien rehevöityminen ja luonnonarvojen merkityksen korostuminen lisäävät tarvetta kunnostaa elinympäristöjä tai muuttaa kalakannan rakennetta esimerkiksi hoitokalastuksilla siten, että luontaisesti lisääntyvät ja alueelle sopeutuneet kalalajit ja -kannat saavat paremmat elinmahdollisuudet. Myös suuriin petokaloihin keskittyvä kalastus asettaa lisävaatimuksia sekä kalastuksen järjestämiselle ja hoidolle että kunnostustoiminnalle.

Riistatalous

Metsästäjämäärä on vakiintunut runsaaseen 290 000:een. Riistasaaliista saatavan lihan laskennallinen arvo oli 72,6 milj. euroa vuonna 2002. Tulevaisuudessa metsästäjien määrä tullee vähenemään ns. ”ukkoutumisen” ja kaupungistumisen myötä, mikäli kehitys jatkuu ennakoidusti. Tällä voi olla merkittävä vaikutus koko riistatalousjärjestelmään.

Koska kaupungistuminen muuttaa luontosuhdetta ja etäännyttää luonnosta, ajankäyttö tulee kiireisemmäksi ja metsästysmaat sijaitsevat kaukana, on oletettavaa, että metsästys tapahtumana muuttaa muotoaan. Tästä seuraa ajallisesti lyhytkestoisia metsästystilaisuuksia, joiden tarjoajana voi toimia oman metsästysseuran tai metsästysalueen lisäksi jokin ulkopuolinen taho. Oikein hoidettuna ja paikallisia tahoja huomioiden metsästysmatkailu elävöittää maaseutua. Samalla metsästysmatkailuun liittyvistä oheistoiminnoista voi tulla merkittävää tulonlisää maaseutuyrittäjille.

Tutkimusten mukaan metsäkanalintukannat ovat taantuneet 1960-luvulta alkaen elinympäristötekijöiden vaikutuksesta. Kantojen kehitys näyttää kuitenkin vakiintuneen 1990-luvulla, kun mm. metsätaloudessa alettiin ottaa metsäkanalintujen elinympäristövaatimukset huomioon aikaisempaa tarkemmin ja kohdistetummin.

Pienpetokannat, ja erityisesti vierasperäiset lajit, kuten supikoira- ja minkkikannat ovat kasvaneet jatkuvasti. Myös suurpetokannat ovat kasvaneet ja levittäytyneet uusille alueille suunnitelmallisen kannanhoidon ansiosta. Hirvieläinmäärät voivat vaihdella voimakkaasti. Kantoja säädelläänkin metsästyksellä suunnitelmallisesti, jotta aiheutuvat vahingot liikenteelle sekä maa- ja metsätaloudelle pysyvät kohtuullisella tasolla.

Porotalous

Porotalous on alueellisesti merkittävä alkutuotantoelinkeino Lapissa. Porotalous työllistävä vaikutus on noin 1 200 alkutuotannon htv:ta. Poronlihaa tuotetaan noin 2 milj. kg vuodessa. Tuotannon arvo teurastulona on ollut noin 11 - 14 milj.€/v. Jalostuksessa poronlihan arvo noin kolminkertaistuu 37 miljoonaan euroon. Poromatkailun arvo on noin 15 milj.€/v ja muita porotuotteita kulutetaan vuosittain noin 3,4 milj.€ arvosta. Näin laskettuna porotalouden liikevaihto on noin 60 milj.€/v.

Päätoimisia porotalouden harjoittajia on lähinnä poronhoitoalueen pohjoisimmassa osassa. Muualla porotalous on osa Lapin maaseudun monielinkeinotoimintaa, jossa tilat saavat tuloja poronhoidon lisäksi mm. maataloudesta, metsätaloudesta, pienjalostuksesta, matkailusta ja koneyrittämisestä.

Porotaloudessa on jo tapahtunut oleellinen rakenteellinen muutos viimeisen kymmenen vuoden aikana. Eloporojen määrää on vähennetty laidunten tilan turvaamiseksi ja poronomistajien määrä on vähentynyt siten, että jäljelle jääneet porotalouteen keskittyvät yrittäjät voivat saada toimeentulonsa porotaloudesta. Suuria rakenteellisia muutoksia ei enää oleteta tulevan. Porotalouden kannattavuuskirjanpitohankkeen yhteydessä tehdyn alustavan analyysin perusteella voidaan todeta, että porotalous voi olla myös liiketaloudellisesti kannattava elinkeino, mutta volyymien pienuus aiheuttaa ongelmia riittävän toimeentulon hankkimisessa.

Maa- ja metsätalousministeriön tavoitteena on kehittää tukijärjestelmien avulla porotalouselinkeinon rakennetta siten, että elinkeinon harjoittajien joukossa olisi yhä suurempi osa päätoimisia porotalouden harjoittajia, jotka voisivat saada pääosan tuloistaan juuri porotaloudesta. Vastaavasti tukijärjestelmillä on pyritty vaikuttamaan porotalousyrittäjien ikärakenteeseen. Toisaalta erilaisilla hankkeilla on pyritty kehittämään porotaloutta tukevia liitännäiselinkeinoja, kuten matkailupalveluita.

Porolaitumien ja -määrien tasapainoinen suhde on olennainen tekijä elinkeinon harjoittamisen kannalta. Sen vuoksi onkin tärkeätä perustaa porotalouden harjoittaminen luonnonlaitumiin pohjautuvaksi elinkeinoksi. Jo tehtyjen porolaitumia elvyttävien toimenpiteiden vaikutuksia tulee seurata säännöllisellä arvioinnilla.

1.3.4 Monipuolistunut elinkeinotoiminta

Maaseudun elinkeinollinen monipuolistuminen jatkuu ja maaseudun uusiin elinkeinoihin asetetaan yhä enemmän odotuksia. Maa-, metsä-, kala-, riista- ja porotalouden lisäksi maaseudun elinkeinoja ovat mm. koneurakointi, matkailu, erilaiset palvelut, puun, luonnontuotteiden ja elintarvikkeiden jatkojalostus sekä erikoismaatalous.

Lähes kaikilla yritystoiminnan aloilla yrityskoot ovat kasvaneet, toimintoja on keskitetty ja työpaikkojen määrä on laskenut. Uusi teollinen yritystoiminta ei ole virinnyt samalla tavalla kuin 1960 ja -70 -luvuilla. Maaseutu on kuitenkin säilyttänyt asemansa teollisuuden toimintaympäristönä; yksikkökoko on vain kasvanut. Erityisesti perinteinen teollisuus, kuten metsä-, kaivannais- ja metalliteollisuus toimivat yhä vahvasti maaseudulla. Teknologisten ja työnmuutosten vuoksi yritystoiminnan sijaintitekijät ovat muuttuneet toisaalta maaseudulle edullisemmiksi, toisaalta sijainti riippuu entistä enemmän osaavasta henkilöstöstä. Asumiseen ja elämiseen liittyvien etujensa vuoksi maaseutu pystyy olemaan hyvin monenlaisten yritysten sijaintipaikka. Lisäksi etätyön kehittyminen mahdollistaa asuinpaikan sijoittumisen maaseudulle.

Luonnontuote-ala tarjoaa runsaasti yritystoiminnan mahdollisuuksia. Kaupalliseen metsämarjanpoimintaan osallistuu vuosittain 35 000 - 50 000 ihmistä. Työllistävyyden voidaan arvioida olevan 1 500 - 2 000 henkilötyövuotta. Elintarviketeollisuus antaa työtä metsämarjojen ja sienten jalostuksessa yhteensä noin 850 henkilölle ympärivuotisesti. Kauppaan tulleista luonnonmarjoista ja sienistä suurin

osa poimitaan Itä- ja Pohjois-Suomessa: poimintatulosta jää näille alueille jopa 90 %, joten luonnontuotteilla on merkittäviä aluetaloudellisia vaikutuksia. Lisäksi erikoisluonnontuotteet kuten puiden sivutuotteet (puuhiili, terva, mahla, pettu, tuohi, kävyt, havut, tuhka ja oksat), käsityö- ja koristetuotteet (pajut, sammal, jäkälät, kaislat, kivet), hoitotuotteet (turve, savi ym.) ja kuitukasvit (tupasvilla, nokkonen) ovat hyvin nopeasti kasvava yritystoiminnan ala.

Hevostaloudella on tärkeä merkitys erityisesti maatalouden ja maaseudun kehittämisen kannalta. Hevosten kasvattaminen, valmentaminen, kilpailu- ja ratsastuskoulutoiminta työllistävät päätoimisesti arvioiden mukaan noin 4 500 ja osa-aikaisestikin noin 9 000 henkeä. Tällä hetkellä maassamme on yhteensä lähes 60 000 hevosta, joista valtaosa on ravihevosia. Edelleen noin puolet maamme hevosista on maatiloilla ja näistä yli 2 000 tilalle hevosista on muodostunut päätuotantosuunta. Myös hevosrehun tuotannosta on erikoistuotantona tullut merkittävä tulonlähde tiloille, joilla ei ole omia hevosia.

Maaseudun pienyritykset voidaan jakaa kolmeen ryhmään: perustuotantotiloihin, monialaisiin maatiloihin ja muihin maaseudun pienyrityksiin. Perustuotantotiloilla harjoitetaan maataloutta, metsätaloutta ja niiden rinnalla mahdollisesti pienimuotoista erikoismaataloutta. Monialaisilla maatiloilla harjoitetaan sekä maataloutta että pienyritystoimintaa. Muita maaseutuyrityksiä ovat maaseudulla sijaitsevat pienyritykset, joilla ei ole maatilakytkentää. Vuonna 2000 maaseudulla oli yhteensä 136 000 pienyritystä, joista 43 prosenttia oli perustuotantotiloja, 16 monialaisia tiloja ja 41 muita pienyrityksiä.

Vuonna 2000 maatalouden ohella muuta yritystoimintaa harjoittavia monialaisia tiloja oli 21 800, eli 27 prosenttia maatiloista. Monialaisten maatilojentilojen lukumäärä vaihtelee kunnittain huomattavasti. Monialaisten tilojen osuus kaikista tiloista on korkein Varsinais-Suomen saaristokunnissa sekä Länsi-Uudellamalla, Hämeessä, Keski-Suomessa, Etelä-Savossa ja Pohjois-Karjalassa.

Yritystoimintaa harjoittavien tilojen osuus on edelleen kasvussa, mutta yritystoiminta on vielä suhteellisen pientä ja keskittyy perinteisille tuotantoaloille. Näitä ovat koneurakointi, matkailu, erilaiset palvelut, puun ja elintarvikkeiden jatkojalostus sekä erikoismaatalous. Lähes puolella tiloista yritystoiminnan liikevaihto jää alle 8 500 euron. Toisaalta noin kuudella prosentilla yritystoiminnan liikevaihto ylittää 169 000 euron. Monialaisten tilojen muun toimialan yritystoiminta työllisti 16 000 henkilötyövuotta eli keskimäärin 0,7 henkeä tilaa kohti.

Uusimpien maaseudun yritystilastojen perusteella on nähtävissä, että maaseudulla aloittaneet yritykset ovat hyvin pysyviä ja ne ovat pystyneet myös kasvattamaan henkilöstöään ja liikevaihtoaan. Parhaiten ovat menestyneet kaupunkien läheinen maaseutu ja palveluala. Pienille puualan yrityksille sijainti lähellä raaka-ainetta on merkittävä tekijä. Ne ovat kasvattaneet liikevaihtoaan ja työvoimaansa erityisesti Itä- ja Pohjois-Suomessa. Matkailu- ja vapaa-ajan palvelut ovat lisänneet merkitystään koko maassa. Elintarvikkeiden jalostajien määrä on pysynyt lähes vakiona, mutta niidenkin työllistävyys on kasvanut.

1.4 Maaseudun osaaminen

Maa- ja elintarviketalouden, kalatalouden sekä metsätalouden muuttuva toimintaympäristö ja EU:n uuden maatalouspolitiikan ja laajenemisen myötä kiristyvä kilpailu luovat tarpeen innovatiivisuuden, tutkimustoiminnan, osaamisen ja koulutuksen lisäämiseen koko tuotantoketjussa. Elintarvikeketjua kehitetään kuluttajalähtöisesti niin että taloudellisuuden ohella varmistetaan elintarvikkeiden turvallisuus ja laatu sekä tuotannon eettisyys ja ympäristöystävällisyys. Kilpailukykyä tuetaan myös kehittämällä suomalaisiin vahvuuksiin perustuvia uusia elintarvikeinnovaatioita ja lisäämällä soveltavaa tutkimusta ja kehittämistoimintaa.

Teknologisen kehityksen ja työnmuutosten vuoksi yritystoiminnan sijaintitekijät ovat muuttuneet toisaalta maaseudulle edullisemmiksi, toisaalta sijainti riippuu entistä enemmän osaavasta henkilöstöstä.

Alueiden kilpailukyky ja uusien työpaikkojen syntyminen ovat kiinteässä yhteydessä sekä yksilöiden koulutustasoon että osaamispalveluiden saatavuuteen. Harvaan asutun ja ydinmaaseudun työikäisessä väestössä on vähemmän korkean asteen koulutuksen saaneita kuin kaupunkien läheisellä maaseudulla tai kaupungeissa.

Suomeen on perustettu osaamiskeskusten verkosto. Näistä maaseudun yrityksiä palvelevat erityisesti elintarvikealan osaamiskeskus (ELO), Seinäjoen alueen osaamiskeskus ja puualan valtakunnallinen osaamiskeskus sekä uusista matkailualan verkosto-osaamiskeskus. On haasteellista, kuinka niissä ja muissa osaamiskeskittymissä syntyneitä innovaatioita voidaan hyödyntää myös maaseudulla esim. IT-sektorin alihankintaverkostoissa tai perinteisten toimialojen yrityksissä.

Osaaminen on tärkein kilpailu- ja tuotannontekijä nyky-yhteiskunnassa. Aluepoliittisesti osaamisen kehittäminen on yksi keskeisimpiä linjauksia. Toisaalta siihen liittyy monia ristiriitaisia muutoksia: korkeakoulut ja yliopistot houkuttelevat nuorisoa työskentelemään opiskelun jälkeen korkeakoulupaikkakunnilla, riittävän syvällisen ja taloudellisesti tuotetun tiedon jakaminen edellyttää suurenevia ammatillisia koulutusyksikköjä, pienten lukioiden asema on vaikea ja kyläkouluja on lopetettu oppilaspulan vuoksi, mutta myös taloudellisilla säästöillä perustellen. Maakuntien korkeakoulut valmistavat yhä enemmän työntekijöitä Helsingin seudulle, jolloin yksi niiden perustamisen tärkeimmistä syistä on murenemassa.

Myönteisen aluekehityksen kannalta on ratkaisevaa, kuinka yliopistot, ammattikorkeakoulut, tutkimuslaitokset ja keskiasteen oppilaitokset verkostoituvat ja sopivat yhteistyöstä osaamispalveluiden järjestämiseksi eri alueille ja toisaalta laitoksista valmistuneiden rekrytoimiseksi alueen yritysten ja hallinnon palvelukseen.

Tällä hetkellä maa- ja metsätalousministeriön alaisia maaseutua ja sen elinkeinoja tutkivia laitoksia ovat Maa- ja elintarvikealan tutkimuskeskus (MTT), Metsäntutkimuslaitos (Metla) ja Riista- ja kalatalouden tutkimuslaitos (RKTL). MTT tekee monipuolista maatalous-, puutarha-, elintarvike- ja ympäristötutkimusta. Vuonna 2003 keskuksessa aloitti myös yksi kahdeksasta maaseutuprofessoreista toimintansa. MTT:llä on kuusi erikoistutkimusasemaa sekä alueellinen yksikkö, joka kattaa seitsemän tutkimusasemaa. Metlan aluepoliittinen painoarvo on aina ollut merkittävä. Siksi se on pitkälti hajasijoitettu ja parhaillaan on menossa toimintojen siirto pääkaupunkiseudulta Joensuuhun. Maaseutuun kohdistuvalla tutkimuksella on aina ollut tärkeä sija Metlan työssä. RKTL:n tehtävänä on luoda edellytyksiä luonnonvarojen kestävälle hyödyntämiselle tuottamalla kala-, riista -ja porotaloutta koskevaa tutkimustietoa. RKTL:llä on Helsingin toimipaikkansa lisäksi yhteensä 13 toimipaikkaa ja 6 toimipistettä.

Valtionapuista maaseudun neuvontaa harjoitetaan Suomessa viljelijöiden omistamissa järjestöissä. Näitä järjestöjä ovat maaseutukeskukset (yhteensä 17 kpl) ja niiden keskusjärjestö Maaseutukeskusten Liitto sekä vastaavat ruotsinkieliset organisaatiot Tämän lisäksi maatalouden erikoisneuvontaa annetaan n. 10 järjestössä. Metsäkeskukset ovat vuotuisen valtionavun turvin toimivaa ns. välillistä valtionhallintoa. Viranomaistoiminta eriytettiin muista tehtävistä. ja samalla keskuksia yhdistettiin siten, että niiden määrä väheni kuudella 13 alueelliseen metsäkeskukseen. Metsänhoitoyhdistykset ovat metsänomistajien perustamia, hallinnon ja rahoittamisen yhteenliittymiä. Näiden keskeinen tehtävä on jäsenten edunvalvonta, palvelu ja neuvonta.

1.5 Palvelut ja infrastruktuuri

Palveluiden saatavuus on olennainen osa maaseutualueiden elämisen ja yrittäjyyden edellytyksiä. Väestön vähentyminen ja samanaikainen kuntien talouden heikkeneminen ovat johtaneet tai johtamassa monien palveluiden vähenemiseen. Maaseudulla on kuitenkin edelleen palvelujen tarvitsijoita. Varsinkin vanhushuollon järjestäminen maaseudulla mahdollistaa heidän kotona asumisen. Tämä on yhteis-

kunnalle edullisin vaihtoehto. Lasten päivähoidon, vanhustenhuollon ja sosiaalityöntekijöiden palveluiden saatavuus on turvattava myös harvaanasutulla maaseudulla (ks. taulukko 5).

Taulukko 5. Palveluiden saatavuus erityyppisissä kunnissa. Prosentit ilmaisevat vastaajien osuuden, joilla palvelun saatavuudessa on vaikeuksia. Palveluja vaikea saada (%) : + (< 10 %) , - (11-30 %), - - (31-50 %), - - - (> 51 %).

Palvelu	Kaupunki	Kaupungin läheinen maaseutu	Harvaan asuttu maaseutu
Lasten päivähoito	- (18)	- (19)	- (12)
Vanhustenhuollon palvelut	- - (42)	- - (34)	- (24)
Sosiaalityöntekijän palvelut	- - (37)	- - (31)	- (28)
Terveyskeskuspäivystys	- (27)	- (21)	- - (35)
Sairaalapalvelut	- (22)	- - (32)	- - (36)
Koulupalvelut	+ (4)	+ (8)	- (12)
Kulttuuripalvelut	+ (4)	- - (33)	- - (47)
Kauppapalvelut	+ (3)	- (15)	- (18)
Poliisin palvelut	- (12)	- - (43)	- - - (73)
Nuoriso- ja vapaa-ajan palvelut	- (15)	- - (38)	- - - (52)
Pankki- ja postipalvelut	- (16)	- (26)	- (29)
Julkinen liikenne	+ (5)	- - (36)	- - - (64)

Lähde: Heikkilä et al. 2002

Kyläkoulujen lakkauttaminen on ollut viime vuosina huolestuttavaa. Yli 500 peruskoulun ala-astetta on lakkautettu 1990-luvulla. Suurin osa näistä on yhden tai kahden opettajan kyläkouluja. Vuosituhannen vaihteeseen mennessä postin toimipaikkojen kokonaismäärä supistui Suomessa noin 1 500:aan. Postikonttoreiden määrää on tästä karsittu viime vuosina kolmannekseen ja niitä on tällä hetkellä runsaat 560. Lakkautettuja postikonttoreita ja palvelupisteitä ovat korvanneet yrittäjävetoiset asiamiespostit sekä postinjakelun yhteyteen lisätyt palvelut. Myös jäljellä olevat, noin 700 kyläkauppaa taistelevat olemassaolostaan.

Viime vuosien tiepolitiikassa on pääpaino ollut päätieverkostolla. Yksityisteiden valtionavustukset ovat 1990-luvun alkuun verrattuna alhaisella tasolla. Paikallinen tiestö on alkanut rapistua kunnostus- ja ylläpitovarojen puutteessa. Maaseudun alemman asteen tieverkon, ml. metsäautotiet, rapautuminen vaikeuttaa asumisen, vapaa-ajan ja elinkeinotoiminnan, kuten puuhuollon kuljetusten järjestämistä.

Suomessa oli vielä 1980-luvulla erittäin tiheä linjaliikenneverkosto. Väestön ja julkisen rahoituksen hiipuessa se on supistunut. Julkisen liikenteen väheneminen on johtanut siihen, että oman auton käyttö on tullut maaseudun asukkaille välttämättömäksi. Työmatkaliikenteeseen liittyvät matkat otetaan huomioon verotuksessa, mutta palveluiden saatavuus aiheuttaa asiakkaille kustannuksia. Ongelmia on tullut niille, joilla ei ole mahdollisuutta hankkia omaa autoa.

Viime vuosina sattuneiden myrskyjen aiheuttamat sähkökatkokset ovat tuoneet esiin maaseudun sähkönjakeluverkoston haavoittuvuuden. Verkoston jatkuva kunnossapito ja vaikeuksien ilmetessä pikainen korjaus on välttämätöntä paitsi ihmisten viihtyvyyden, myös maaseutuelinkeinojen toimivuuden kannalta. Maaseudun yritystoiminnan ja palveluiden kannalta olennaisten tiedonsiirtoyhteyksien kattavuus ei ole riittävä. Laajakaistayhteys on tällä hetkellä 95 %:lla kunnista, mutta ne yltävät hajaasutusalueilla yleensä vain kunnan keskustaan. Maanviljelijöistä muutamalla prosentilla on laajakaistayhteydet.

Haja-asutuksen vesi- ja jätehuollon haasteita ovat asutuksen harveneminen, maatilojen määrän väheneminen ja tilakoon kasvu. Toisaalta ympärivuotisen vapaa-ajan asutuksen määrä kasvaa ja loma-asuntojen käyttöaika pitenee, jolloin vesijohto- ja viemäriverkkojen ulottaminen loma-asuntoalueille tulee entistä tarpeellisemmaksi. Ympärivuotisen kesämökkien käytön lisäksi vesihuollolla on suuri merkitys maaseutumatkailun kehittymiselle ja siten välillisesti edistävä vaikutus muiden palvelujen, kuten kyläkauppojen säilymiselle. Korkealaatuisen talousveden saanti sekä asianmukainen jätevesien käsittely ovat olennaisia tekijöitä maaseudulla asuvien elämän laadun, elinkeinojen ja vapaa-ajan kannalta.

1.6 Kehityksen suunta; erilaistuva maaseutu

Muuttoliike on suuntautunut 1990-luvun alun laman jälkeen lähinnä pääkaupunkiseudulle, maakuntakeskuksiin ja esikaupunkikuntiin. Erityisiä kasvukeskuksia ovat olleet Helsinki, Tampere, Oulu, Jyväskylä ja Turku sekä niiden ympäristökunnat. Suurin häviäjä on ollut erityisesti harvaan asuttu maaseutu.

Vaikka työpaikat vähenivät laman aikana kaikissa kuntatyypeissä, laman taittuminen on vienyt alueet erilaisille kehitysurille. Työpaikat ovat lisääntyneet maakunta- ja kaupunkikeskuksissa, kun taas maaseutukunnissa on noususuhdanteenkin aikana menetetty työpaikkoja. Myös työpaikkojen suhteen syrjäseutujen asema on heikentynyt selvästi verrattuna ydinmaaseutuun. Harvaan asuttu maaseutu on monen eri tekijän suhteen jäänyt jälkeen koko maan kehityksestä ja eroaa selvästi useassa suhteessa myös ydinmaaseudun kehityksestä. Vaarana syrjäisellä maaseudulla on syrjäytymiskehityksen kasautuminen, joka ruokkii itse itseään.

Perinteinen maaseutu vastaan kaupunki -asetelma on muuttumassa monivivahteisemmaksi. Työttömyys, alhainen tulotaso ja syrjäytyneisyyskään eivät ole vain maaseutumaisten ja syrjäalueiden ominaisuuksia, vaan liittyvät myös keskusseutuihin. Sosiaalista pahoinvointia esiintyy kaikenlaisilla alueilla.

Maaseudun yhteiskuntarakenne hajoaa ja toiminnot monimutkaistuvat niin, ettei enää ole yhtä oikeaa ja selkeää toimintamallia. Yhdentymiskehityksestä ja nopeasta tiedonkulusta huolimatta alueiden väliset erot tulevat todennäköisesti kasvamaan. Toisaalta syrjäisimmilläkin alueilla tarjoutuu uusia toiminta- ja työmahdollisuuksia, joita aikaisemmin pystyttiin toteuttamaan vain keskuksissa.

Alueellisen kehityksen näkökulmasta meneillään olevia trendejä ovat seuraavat:

1. Maailman talouden yhdentyminen ja maailmanlaajuinen työnjakoon liittyvä verkostoituminen,

2. työn ja osaamisen polarisoituminen sekä sitä koskevan tarjonnan ja kysynnän alueellinen epätasapaino,

3. alueellinen keskittyminen ja keskittäminen, jonka seurauksena asukastyhjiöiden syntyminen, työpaikkojen ja palveluiden kasaantuminen,

4. ympäristötietoisuuden- ja arvojen kasvu,

5. alueellisen elinkeinorakenteen jatkuva muutos palveluyhteiskunnan murroksena,

6. väestön rakenteelliset muutokset ja

7. valikoiva muuttoliike.

Taulukko 6. Maaseudun kehittämistä edistäviä ja haittaavia tekijöitä.

Edistäviä tekijöitä	**Haittaavia tekijöitä**
+ hyvä elinympäristön laatu ja omaleimaisuus	- muuttoliike harvaan asutulta maaseudulta keskuksiin ja kaupunkeihin
+ tietyillä toimialoilla toimiva elinkeinorakenne	- muuttajina erityisesti naiset ja nuoret
+ kiinteän omaisuuden kohtuullinen hinta-taso	- väestön ikääntyminen
+ luontoon ja kulttuuriin perustuvat harrastus-mahdollisuudet	- ammattitaitoisen, koulutetun työvoiman vähyys
+ paikallisen omaehtoisen toiminnan voimistuminen	- eräillä alueilla toimijoiden vähyys
+ korkeatasoiset luonnonvaroihin perustuvat raaka-aineet ja jatkojalostus	- uudet yritykset painottuvat yksipuolisesti perinteisille aloille
+ tietyillä aloilla korkea ammattitaito ja tieto-pohja	- yritysten siirtyminen halvempien työvoima-kustannusten maihin
+ tietoyhteiskunnan tarjoamat mahdollisuudet	- pitkät etäisyydet markkinoille
+ ohjelmia ja ohjelmavaroja on runsaasti tällä hetkellä käytettävissä	- puutteelliset tietoliikenneyhteydet
+ alueiden erilaisuus tarjoaa erilaisia mahdolli-suuksia	- ohjelmatyön viidakko: paljon ohjelmia, sektoroituneisuus, aidon aluepoliittisen tahdonmuodostuksen puuttuminen
+ periaatteessa alueiden kehittämislaki mahdollistaa kokonaisvaltaisen aluekehittämi-sen	- maatalouspolitiikan lyhytjännitteisyys, rajoite-tut mahdollisuudet tehdä kansallista maatalouspolitiikkaa, EU:lta ei ymmärrystä Suomen erityisolosuhteille.
+ maaseudun ja kaupungin vuorovaikutuksen merkitys ymmärretään	- tappiomieliala, vaarana itseään ruokkiva noidankehä

Yhteiskunnan toimintojen keskittäminen merkitsee kasvualueiden verkostoitumista, jolloin siitä hyötyvät eniten suuret keskukset ja niitä läheisesti ympäröivät alueet. Myönteiset heijastusvaikutukset keskuksesta etäämmälle maaseudulle ovat marginaaliset. Tästä seuraa, että maaseudun perinteisissä ammateissa toimivien syrjäytymisuhka kasvaa ja uusia työtilaisuuksia tarjoutuu usein vain vankan osaamisen omaaville ihmisille. Etäisyyden merkitys pienenee ja maaseudulla voi avautua uusia mahdollisuuksia. Koska investoinnit kohdistuvat kuitenkin pääasiassa keskuksiin, työpaikkoja voi myös hävitä ja maaseudun merkitys kasvaa vain asuin- ja matkailualueena.

Julkisen sektorin ja yksityispalvelujen verkko harvenee ja osa palveluista siirtyy tietoverkkoihin, mikä voi parantaa maaseudun mahdollisuuksia asuinpaikkana. Keskittämispolitiikka tuo suurimpia ongelmia pienissä, syrjäisissä maaseutukunnissa, kun nuorten ja työssäkäyvien muuttoliike keskuksiin ja niiden lähialueille jatkuu.

Aluepolitiikassa aiempaan tasapainoisempaan kehitykseen pyritään vahvistamalla maakunnallisia kasvukeskuksia, jolloin osan keskusten vaurastumisesta oletetaan valuvan ympäröivälle maaseudulle. Maaseudun ja aluekeskusten välisen vuorovaikutuksen lisääminen vahvistanee tätä kehitystä. Käänteisen imuvaikutuksen vuoksi alueellisten kasvukeskusten verkosto ei kuitenkaan riitä maaseudun, varsinkaan sen syrjäisimpien alueiden, ongelmien ratkaisuun.

2. MINISTERIÖN ALUEKEHITYSSTRATEGIA

Hallitusohjelman mukaisesti hallitus harjoittaa sosiaaliseen ja alueelliseen tasapainoon tähtäävää politiikkaa. Eroja eri alueiden välillä kavennetaan. Tavoitteena on muuttoliikkeen ja väestörakenteen tasapainottaminen sekä palvelurakenteen turvaaminen koko maassa. Hallitusohjelmaan kirjattuja aluepoliittisia tavoitteita ja toimenpiteitä on täsmennetty valtioneuvoston päätöksessä valtakunnallisista alueiden kehittämisen tavoitteista (tammikuu 2004). Yleiset tavoitteet ovat alueiden kilpailukyvyn vahvistaminen, palvelurakenteen turvaaminen koko maassa ja tasapainoisen aluerakenteen kehittäminen. Maa- ja metsätalousministeriö on omassa aluekehitysstrategiatyössään ottanut em. linjaukset huomioon sekä ministeriön olemassa olevat aluekehitystyötä koskettavat strategiat ja ohjelmat.

Maa- ja metsätalousministeriön vaikuttaa alueiden kehittämiseen toisaalta maaseutupolitiikan keinojen kautta ja toisaalta luonnonvarojen hyödyntämiseen perustuvien ja muiden sektoripolitiikkojen kautta. Tämä strategia-asiakirja sisältää siten ministeriön laajan aluepolitiikan linjaukset alueohjelmiin sisältyvän suppean aluepolitiikan rinnalla. Ministeriön toimialan mukaisesti alueellisen toiminnan pääpaino kohdistuu maaseutualueille. Maaseudulla tarkoitetaan laajasti ymmärrettynä alueita, joihin kuuluvat myös pienet alle 30 000 asukkaan kaupungit eli pääosa Suomen kaupungeista.

Tasapainoisen alueellisen kehityksen tavoitteeseen päästään kuitenkin vain kaikkien ministeriöiden toimenpiteiden yhteensovittamisella. Maaseudun kehittämisen näkökulmasta erityisen tärkeätä ovat ne toimenpiteet, joita kauppa- ja teollisuusministeriö, työministeriö, sisäasianministeriö, opetusministeriö, liikenne- ja viestintäministeriö, ympäristöministeriö ja sosiaali- ja terveysministeriö hallinnonaloillaan toteuttavat.

Maa- ja metsätalousministeriön aluestrategian peruslinjauksia ovat seuraavat:

- alue- ja maaseutupoliittinen näkökulma on ministeriön toiminnassa luonnollinen lähtökohta,

- valtioneuvoston työnjaossa päävastuu aluepolitiikasta on sisäasiainministeriöllä ja maaseudun kehittämisestä maa- ja metsätalousministeriöllä. Alueiden ja maaseudun kehittäminen toteutetaan ministeriön toimialojen ja eri ministeriöiden hallinnonalojen kesken laaja-alaisena alue- ja maaseutupolitiikkana,

- ministeriön toimialojen ja muiden toimijoiden toimenpiteet sovitetaan yhteen siten, että ne ovat alueiden ja maaseudun kehitystä edistäviä,

- maaseudun elinkeinopolitiikassa on erityisesti otettava huomioon sen väestön toimeentulomahdollisuuksien edistäminen, mikä on aluekehittämisen pääpainopiste,

- aluepolitiikassa on keskeistä, että ministeriö luo edellytyksiä työpaikkojen syntymiselle ja säilymiselle kohdennetusti eri alueilla. Alueita kehitetään niiden omien vahvuuksien pohjalta ja

- tuloksekkaan kehittämistyön lähtökohtana ovat alueiden ja maaseudun väestön omat tavoitteet, tarpeet ja hyvinvointi sekä maakunnissa jo tehty työ.

- maataloutta ja elintarviketuotantoa tukevat eläinlääkintä- ja elintarvikevalvontapalveluiden saatavuus turvataan maan kaikissa osissa,

- elinkeinopolitiikan toteutuksessa maaseudun toimeentulomahdollisuuksien edistäminen.

Seuraavassa esitettävä maa- ja metsätalousministeriön aluekehitysstrategian visio koskee vuotta 2013, sillä strategian toteuttamisella tähdätään EU:n seuraavan rakennerahastokauden loppuun asti. Toimenpiteet selostetaan luvussa 2.3. Tässä vaiheessa toiminnot on määritelty toiminta- ja taloussuunnittelukauden 2008 loppuun asti.

2.1 Visio 2013

Alue- ja maaseutupoliittisilla toimenpiteillä on aikaansaatu nykyistä tasapainoisempi alueellinen kehitys. Myös sektoripolitiikoissa ovat otettu huomioon alueelliset vaikutukset. Suomen elinvoimainen maaseutu nähdään kansallisella tasolla, niin kaupungeissa kuin maaseudulla, yhteiseksi rikkaudeksi ja voimavaraksi. Väestön määrä ja rakenne ovat osin tasapainottuneet sekä hyvinvointierot kaventuneet.

Monipuolinen elinkeinotoiminta on osaavaa ja alueiden vahvuuksia hyödyntävää. Elinkeinotoimintaa harjoitetaan tasapainoisesti maan eri osista siten, että eri toimialat ovat kuitenkin osaamisalojen mukaisesti alueellisesti keskittyneitä. Tuotteista saatava hinta ja tukipolitiikka takaavat sen, että kotimaista korkeatasoista raaka-ainetta on saatavilla jatkojalostukseen. Muiden toimialojen rinnalla perinteiset elinkeinot maa- ja metsätalous, elintarvikkeiden ja luonnontuotteiden jalostus, puun energiakäyttö sekä pienjalostus, kalatalous sekä poro- ja riistatalous tuottavat kilpailukykyisiä ja laadukkaita tuotteita kotimaan ja ulkomaan markkinoiden tarpeisiin.

Palvelurakenne on uusiutunut ja uusia yhdistelmäpalveluja on otettu käyttöön. Palvelut tarjotaan lähellä asiakasta. Osittain sähköisesti hoidettavat julkiset palvelut toimivat hyvin ja tietoyhteiskunnan mahdollisuuksia hyödynnetään muutenkin tehokkaasti. Hallinnon toimintoja on alueellistettu siten, että se tukee tasapuolista alueellista kehitystä.

Pienten kaupunkien ja keskusalueiden kilpailukyky asuin- ja työpaikka-alueina kasvaa. Asuminen kaupunkien läheisellä maaseudulla ja pienissä kaupungeissa on yleistynyt ympäristötietoisuuden ja ympäristöarvojen kasvun myötä. Maaseudun ympäristön suunnittelulla on turvattu ympäristön hyvä tila ja luonnon monimuotoisuus. Asukkailla on riittävästi monipuolisia alueita virkistyskäyttöön, mikä tukee myös matkailun kasvua. Turvatut palvelut sekä toimiva infrastruktuuri mahdollistavat kattavan asutuksen sekä houkuttelevat vapaa-ajan viettoon ja osa-aikaiseen asumiseen maaseudulla. Osa muutosta on suuntautunut takaisin synnyin- ja kotiseuduille. Osa-aikainen etätyö on yleistynyt, mikä lisää loma-asuntojen ympärivuotista käyttöä. Eläkeläisten palvelut ovat yksi maaseudun merkittävistä elinkeinoista.

Maa- ja metsätalousministeriö vaikuttaa toimenpiteillään siten, että:

> *Suomi on alueellisesti tasapainoisesti kehittynyt maa, jossa maaseutu on väestörakenteeltaan elinvoimainen, väestö osaavaa ja elinkeinot kannattavia. Elinvoimaisten alueiden asukkailla on halu, kyky ja mahdollisuudet kehittää omia elinolojaan. Maaseudun elinkeinot ovat monipuolisia, kannattavia, nykyaikaisia ja tietoyhteiskunnan eturintamassa. Palvelut ovat saatavilla monin eri tavoin järjestettyinä, vapaa-ajanpalvelut ovat kattavia, infrastruktuuri on toimiva ja osa-aikaiset asujat ovat merkittävä voimavara.*

2.2 Aluekehitysstrategian peruslinjaukset, päämäärät ja tavoitteet vuoteen 2008

Maa- ja metsätalousministeriön aluekehitysstrategiassa on läpäisyperiaatteena otettu huomioon alueellisuus, osaaminen, yhteistyö ja verkostoituminen, kestävä kehitys sekä eri väestöryhmien tasavertaisten osallistumis- ja elinkeinomahdollisuuksien parantaminen. Periaatetta toteutetaan pääsääntöisesti aina linjattaessa tai suunniteltaessa maaseutupolitiikkaa tai uusia sektoripoliittisia kehittämisjärjestelmiä ja näihin liittyviä toimenpiteitä. Suunnitelmia vaikuttavampaa on käytännön politiikka.

Ministeriön hallinnonalan tehtävänä on ensisijaisesti edistää tasapainoista alueellista kehitystä elinkeinotoiminnan kautta siten, että toimenpiteillä voidaan säilyttää ja luoda työpaikkoja erityisesti maaseutualueille. Luonnonvarojen hyödyntämiseen perustuvat elinkeinot muodostavat perustan monien maaseutualueiden elinkeinoille, mutta monipuolistuva yritystoiminta ja palvelualat ovat yhä tärkeämmässä asemassa työtilaisuuksien luojina. Toteuttamisessa korostetaan alueellisia vahvuuksia ja resursseja, alueellista päätöksentekoa ja innovatiivisuutta sekä ympäristötekijöiden huomioonottamista. Näin vahvistetaan maaseutualueiden vetovoimaisuutta ja erityisesti elinkeinoelämän kilpailukykyä ja kannattavuutta maan eri osissa.

Alueiden kehittäminen tarvitsee EU-ohjelmapolitiikan rinnalle kansallisia erityisohjelmia ja laajamittaisia uusien järjestelmien kokeiluja. Tuloksekkaan kehittämistyön lähtökohtana ovat alueiden ja maaseudun väestön omat tavoitteet, tarpeet ja hyvinvointi. Kehittämistyössä tarvitaan uusien toimijoiden ja toimintatapojen mukaantuloa sekä ohjelmapolitiikan vahvistumista, mihin ministeriö myötävaikuttaa luomalla ja kehittämällä tarvittavia rakenteita sekä toimintamalleja. Näitä on helppo toteuttaa mm. maaseutupolitiikan yhteistyöryhmän valtakunnallisen ja alueellisen verkoston sekä hallinnonalan laajan alueorganisaatioverkoston kautta. Myös maaseudun paikallinen kehittäminen ja omatoimisuus ovat vahvistuneet ja niitä vahvistetaan edelleen. Maaseudun ja kaupungin vuorovaikutusta hyödynnetään työllisyyden kohentamiseksi.

Maa- ja metsätalousministeriön aluekehitysstrategiset päämäärät ja tavoitteet ovat seuraavat:

A. Elinvoimainen ja monipuolinen elinkeinotoiminta

1. Monipuolinen yritystoiminta
2. Elinvoimainen maatalous ja elintarviketuotanto
3. Kestävä metsä- ja puutalous
4. Toimiva kala-, riista- ja porotalous

B. Elämisen laadun ja hyvinvoinnin parantaminen

1. Kattavat maaseudun peruspalvelut
2. Laadukas asuin-, työ- ja vapaa-ajanympäristö
3. Turvallinen ja toimiva infrastruktuuri

C. Monipuolinen kehittäjäverkosto ja toimiva maaseudun osaamisrakenne

1. Vahva ohjelmallisuus ja voimakas paikallinen omatoimisuus
2. Vahvistuva yhteistyö
3. Toimivat maaseudun osaamisrakenteet
4. Hallinnonalan toimintojen alueellistaminen

Maa- ja metsätalousministeriön aluekehittämistyön tavoitteena on muuttoliikkeen hidastaminen ja väestörakenteen tasapainottaminen, luonnonvarojen hyödyntämiseen perustuvien elinkeinojen kannattavuuden parantaminen, palvelurakenteen turvaaminen sekä työtilaisuuksien luominen koko maassa ja erityisesti sen maaseutualueilla. Tavoitteeseen se pyrkii tiiviillä yhteistyöllä muiden aluekehittämisestä vastaavien ministeriöiden ja sidosryhmien kanssa.

Ministeriön aluekehitysstrategian määrällisenä tavoitteena on:

> *3 600 uuden työpaikan syntymiseen vaikuttaminen kokopäivätoimisiksi laskettuna vuosittain. Lisäksi tavoitteena on uudistaa tai säilyttää vuosittain 2 900 työpaikkaa sekä vaikuttaa toiminnallaan vuosittain 700 uuden yrityksen perustamiseen. Tavoitteena on, että noin puolet työpaikoista kohdistuu naisille ja noin 15 prosenttia alle 30 -vuotiaille nuorille. Toiminnan kokonaistavoitteet on esitetty tarkemmin taulukossa 7.*

Taulukko 7. Maa- ja metsätalousministeriön aluekehitysstrategian määrälliset tavoitteet ja seurattavat asiat suunnitelmakaudella 2005 - 2008. Seuranta tapahtuu aluehallinnon yksiköiden aluejaotuksen ja kuntien maaseututyypittelyn mukaisesti.

MÄÄRÄLLISET TAVOITTEET	KPL TAI %	SEURANTAINDIKAATTORIT
Uudet (syntyneet) työpaikat kokopäivätoimisiksi muutettuna joista naiset joista nuoret (alle 30 v.)	14 400 6 900 15 %	Uudet (syntyneet) työpaikat kokopäivätoimisiksi muutettuna sekä niiden lukumäärä, joista naiset / nuoret (alle 30 v.)
Uudistetut (säilytetyt) työpaikat kokopäivätoimisiksi muutettuna joista naiset joista nuoret (alle 30 v.)	11 500 5 500 15 %	Uudistetut (säilytetyt) työpaikat kokopäivätoimisiksi muutettuna sekä niiden lukumäärä, joista naiset / nuoret (alle 30 v.)
Vaikutetaan uusien yritysten syntymiseen joista naisten joista nuorten (alle 30 v.)	2 800 40 % 10 %	Syntyviä uusia yrityksiä , joista naiset / nuoret (alle 30 v.)
Alueellisesti ja ympäristöön myönteisesti vaikuttavien toimenpiteiden lukumäärä	20 %	Myönteisesti aluekehitykseen ja ympäristön kehitykseen vaikuttaneiden hankkeiden lukumäärä
Vaikutetaan myönteiseen maaseudun väestökehitykseen hidastamalla muuttoliikettä ja tasapainottamalla väestörakennetta		Sanallinen kuvaus, väestön lukumäärä, muuttotase, väestön sukupuolirakenne
LISÄKSI SEURATAAN:		
Hallinnonalan mittarit: *hallinnonalan menojen alueellinen painotus*		
Maatalouden mittarit: *maatalouden tulokehitys eri osissa maata*		
Metsätalouden mittarit: *metsätalouden ja puutuoteteollisuuden BKT alueittain, nettotulos/hehtaari, metsänparannustöiden suoritteet, hakkuukertymät suhteessa suunnitteisiin, metsähakkeen energiankäyttö, sahatavaran kotimaan kulutus / asukas,*		
Ympäristö- ja luonnonvarojen mittarit: *maaseudun elinvoimaisuutta tukevien vesivarahankkeiden määrä, myönnettyjen rakennuslupien määrä eri alueilla*		
Kala-, riista- ja porotalouden mittarit: *elinkeinokalatalouden rakennetukivarojen jakautuminen eri alueille*		

Uusien työpaikkojen ja yritysten rahoittaminen ja siten tulosten saavuttaminen tapahtuu käytännössä EU:n ja kansallisten ohjelmien kautta.

Ennusteiden valossa tavoitteet vaativat erityistoimia varsinkin harvaan asutulla maaseudulla ja ydinmaaseudulla. Maa- ja metsätalousministeriö on voimakkaasti alueellistanut maaseudun kehittämisohjelmien ja muiden aluekehittämistoimenpiteiden toimeenpanoa. Yksittäisten hankkeiden päätöksenteko tapahtuu kaikilta osin aluehallinnossa. Ministeriö jatkaa maaseudun kehittämistoimenpiteiden erilaistamista maaseutuluokituksen mukaisesti kaupunkien läheiselle maaseudulle, ydinmaaseudulle ja harvaan asutulle maaseudulle sopiviksi. Esimerkiksi palveluiden, osaamisen ja tietoliikenneyhteyksien kehittäminen ja järjestäminen vaativat erilaisia toimenpiteitä ja rahoitusjärjestelyjä harvaan asutulla ja kaupunkien läheisellä maaseudulla. Ministeriö ottaa myös sektoripolitiikkojen kuten maa- ja metsätalouden suunnittelussa huomioon maa eri osien tasapainoisen kehityksen tukemisen.

Aluekehitysvarojen ja muiden aluekehitykseen vaikuttavien varojen jaossa otetaan huomioon alueelliset erot ja tarpeet. Sama koskee tukitasojen porrastusta. Varojen jakoperusteet ja tukitasojen määräytyminen käsitellään tarkemmin luvussa 3.

2.3 (A) Elinvoimainen ja monipuolinen elinkeinotoiminta

2.3.1 Monipuolinen yritystoiminta (1)

Yritysmaailman muutokset ovat osaltaan johtaneet tilanteeseen, jossa maaseutu on aivan liian suppean elinkeinovalikoiman varassa. Kansantalouden voimavarojen käytön ja alueellisen tasapainon kannalta pitäisikin elinkeinojen monipuolistaminen asettaa maaseudulla yritysrahoituksen painopisteeksi kaikil-

la elinkeinohallinnon sektoreilla. Hallituksen yrittäjyyden politiikkaohjelma antaa mahdollisuuksia vahvan maaseutuyrittäjyyden kehittämiseen.

EU:n yhteisessä maatalouspolitiikassa toteutettava uudistus lisää tarvetta sellaisiin toimenpiteisiin ja hankkeisiin jotka helpottavat maatilojen sopeutumista politiikan muutoksiin. Erityisesti on tarvetta kehittää viljelijöiden tuki- ja informaatiohankkeita, joiden avulla yksittäiset viljelijät saavat perusteellista ja analysoitua tietoa siitä, millaisia vaihtoehtoja maatalouspolitiikka tarjoaa maatilan ja tuotannon kilpailukyvyn kehittämiseen ja milloin on tarkoituksenmukaista suunnata tilan toimintaa muuhun yritystoimintaan. Tilakoon kasvu ja tehokkuuden lisäys edellyttää, että työmenetelmiä kehitetään, osaamisen tasoa kohotetaan ja kaikki uuden teknologian käyttöön liittyvät hyödyt ovat viljelijöiden ulottuvilla. Koko maassa tulee olla käytettävissä asiantuntemusta ja rahoitusta tällaisten hankkeiden toteuttamiseen

Kullekin alueelle tärkeiden toimialojen luoman kokonaisuuden kehittämiseksi on välttämätöntä, että maakunnittain niiden aluestrategian painopisteisiin sovitettuna osana elinkeinopoliittista kehittämistä toimeenpannaan sellaisia työ- tai toimintaohjelmia, joiden erityisenä kohteena on ko. tuotantosuuntien kehittäminen. Laajojen ja pitkäjänteisten kehittämistoimien toteutus ja rahoitus tulee tapahtua yhteistyössä alueen eri osapuolten kanssa.

Maaseutualueet tarjoavat runsaat luonnonvarat ja niiden piirissä työskentelevien asiantuntemuksen elinkeinotoiminnan kehittämiseen. Valmistunut uusiutuvan energian edistämisohjelma antaa lähtökohdat bioenergian käytön monipuoliselle lisäämiselle. Puu, turve, riista, poro, marjat, sienet, yrtit ja erikoisluonnontuotteet ovat perusta monelle alueellisesti merkittävälle jatkojalostusyritykselle ja maaseutumatkailun monipuolistamiselle. Maaseutualueiden yritystoiminnan laajentaminen myös uusille kasvualoille kuten hoiva- ja kulttuuripalveluihin, bioenergia-alalle, IT- alalle ja metallituotteiden jatkojalostukseen on yritystoiminnan kilpailukyvyn kannalta välttämätöntä.

Luontomatkailu tukeutuu erityisesti arvokkaisiin valtakunnallisiin, maakunnallisiin ja paikallisiin luonnonnähtävyyksiin ja maisema-alueisiin, vesistöihin, vanhoihin metsiin ja suoluontoon. Hallinnonalan eri sektoreiden yhteistyötä on tarpeen lisätä maaseutumatkailun kehittämisen tehostamiseksi.

Yritystoimintaa suunnataan kasvualoille, kehittämishankkeiden ja yritystukien avulla. Kaikkien toimialojen yritysten kilpailukykyä kehitetään mm. liiketoimintaosaamista, teknologian ja tietotekniikan hyödyntämistä lisäämällä.

Tuotekehitystä tukemalla lisätään tuotteiden jalostusastetta ja luodaan uusia innovaatioita.

Matkailun, puun jatkojalostuksen ja energiakäytön sekä elintarvikkeiden jatkojalostuksen rinnalle syntyneitä uusiin toimialoihin, kuten palvelualaan, metallialaan, peltoenergian ja biokaasun tuotantoon ja eri alojen ali- ja osahankintaan liittyviä hankkeita vahvistetaan ja verkostoidaan alueellisesti.

Puuhun ja metsään perustuvan elinkeinotoiminnan edistämiseksi jokaiseen metsäkeskukseen vakinaistetaan yksi puuenergianeuvoja.

Metsien monikäytön edellytyksiä parannetaan mm. kehittämällä metsien virkistys- ja luontomatkailuyrittäjyyttä sekä nostamalla keruutuotteiden (marjat, sienet, yrtit) jalostusastetta maaseudun pienyrityksissä ja edistämällä osana maaseutumatkailua keruutuotteiden markkinointia ja metsästysmatkailua.

Ympärivuotista loma-asuntojen käyttöä ja matkailuelinkeinoa edistetään vahvistamalla matkailualan ja muun yritystoiminnan yhteyttä.

TE-keskukset kehittävät edelleen teema- ja toimialaohjelmien sisältöä ja toteutustapoja, jotka vaihtelevat alueiden tarpeiden mukaan. Maa- ja metsätalousministeriö kehittää vastaavasti valtakunnallisia ohjelmia. Alueelliset ja valtakunnalliset teemaohjelmat kytketään yhteen toisiaan täydentävästi.

Yhdeksi yrittämisen esteeksi on todettu esiyrittäjyysvaihe, jolloin liikeidea ja rahoitus vielä etsivät muotoaan. Myös muihin elinkaaren osiin liittyy omat ongelmansa (aloittamisvaihe, ensivuodet, laajentaminen, sukupolvenvaihdos), jotka vaativat omat ratkaisukeinonsa. Tavoitteena on uusien yritysten synnyttäminen sekä olemassa olevien laajentaminen ja toisaalta sukupolvenvaihdosten edistäminen monissa sitä tarvitsevissa yrityksissä.

Maaseudun elinvoimaisuuden kehittämiseen tarkoitetuissa varoissa odotusten ristiriitaisuus kohdistuu ennen kaikkea varojen määrään ja niiden kohdentamiseen. Myös eri hallinnonalojen väliset rajaukset yritysrahoituksessa kuten maaseutuhallinnon mahdollisuus rahoittaa vain maatilakytkentäisiä yrityksiä (poikkeuksena ketjuyritykset ja LEADER+ -ohjelma) tai yritysten työllistävyysrajaukset (maatilayrityksissä perheenjäsenten lisäksi kolme henkilötyövuotta ja ketjuyrityksissä viisi henkilötyövuotta) vaativat tarkistamista, jotta maaseudun yritystoimintaa voidaan edistää kokonaisvaltaisesti. Maaseudun kehittämisvaroja tulisi suunnata nykyistä laajemmalle kohdejoukolle ja peruselinkeinojen ohella myös uusille toimialoille.

Yrittämisen edellytykset maan eri osissa vaihtelevat niin alueiden erilaisesta raaka-ainepohjasta, työvoiman määrästä ja osaamisesta, etäisyyksistä ja monista muista syistä johtuen. Erityisesti naiset ja nuoret joutuvat muuttamaan parempien työnsaantimahdollisuuksien takia pois maaseudulta. Alueilla itsessään olevien yritysrahoitukseen käytettävien pääomien määrä ja hinta myös vaihtelevat, mitä voidaan julkisen rahoituksen turvin tasapainottaa. Yritysrahoitustyökalujen tulisi soveltua erilaisten alueiden tarpeisiin ja tukitasojen olla porrastettuja heikoimpia alueita tukevalla tavalla.

Investointi-, aloittamis- ja kehittämistukia sekä yrittäjäryhmien kehittämishankkeita käytetään tehokkaasti yritysten tarpeista lähtien.

Kehitetään ja käytetään rahoitustyökaluja siten, että ne soveltuvat eri alueiden ja kehitysvaiheessa olevien yritysten tarpeisiin ja etsitään uusia ratkaisuja eri omistusmuotoisten yritysten tukemiseen. Osakeyhtiömuotoisten ja monialaisten maatilojen sukupolvenvaihdosten edistämisen sekä metsätalouteen suuntautumisen keinot etsitään ja toteutetaan.

Kehittämishankerahoituksella tuetaan hankkeita, jotka edistävät naisten ja nuorten ryhtymistä yritystoimintaan. Hankkeissa korostetaan alueellisia ja paikallisia sovelluksia ja ne kytketään tiiviisti varsinaisen yritysrahoituksen järjestämiseen jatkohankkeena.

Maaseudulla jo toimivien yritysten mahdollisuuksia toiminnan laajentamiseen ja monipuolistamiseen kannustetaan neuvonnan ja työntekijöiden palkkaukseen myönnettävän aloittamistuen avulla.

Maaseudun yritysrahoitusta kehitetään siten, että kaikki potentiaaliset yrittäjäryhmät tulevat sen piiriin. MMM:n hallinnonalalla tämä merkitsee myös muiden kuin maatilakytkentäisten mikroyritysten rahoittamista.

EU:n maaseutupolitiikan sisältöön vaikutetaan siten, että toimenpidevalikoima on laaja ja maaseudun yritystoiminta muutoinkin kuin maatilojen yhteydessä on rahoituksen piirissä.

Maa- ja metsätalousministeriön varojen kohdentaminen erityisesti maatalous-, mikro- ja pk-yritysten yhteistyön ja verkostoitumisen vahvistamiseen sekä monitoimisuuden lisäämiseen ovat tärkeitä painotuksia. Maatalouteen liittyvä yrittäminen on pääosin mikroyrittämistä (alle 10 henkilötyövuotta).

Yritysten kehittämistuella ja kehittämishankkeilla edistetään yritysten yhteistyötä, verkottumista ja ali- ja osahankintaa.

Yritysneuvonnassa ja koulutuksessa paneudutaan tila- ja yrityskohtaisten mahdollisuuksien ja vaihtoehtojen etsintään.

Tavoitteena on luoda toimintapuitteet, joilla edesautetaan yritysten perustamista, kasvua ja kansainvälistymistä. Tavoitteiden saavuttaminen edellyttää sekä olemassa olevan yrityskannan jatkuvaa kehittymistä että yrityskannan uusiutumista yritysten kasvun ja kansainvälistymisen lisäksi. Lisäksi tarvitaan yrittäjyyttä suosivia kilpailuolosuhteita. Maaseudun kehittymisen kannalta on erittäin tärkeää, että lopettavien maatilojen tilalle syntyy uutta yritystoimintaa ja siten uusia ja korvaavia työpaikkoja. Tässä työssä ovat maaseudun neuvontajärjestöt avainasemassa.

Ammatillisessa koulutuksessa on keskeistä yrittäjyysvalmiuksien lisääminen sekä riittävä herkkyys uusien elinkeinomahdollisuuksien huomioonottamisessa. Uusien yrittäjien saamiseksi tulee maaseutusopimuksella, esiyrittäjyydellä tai vastaavalla menettelyllä helpottaa sellaisten tehtävien saamista yrittäjyyden piiriin, jotka ovat tärkeitä, mutta jotka eivät ilman sopimusta anna pohjaa yritystoiminnan perustamiselle. Uusien työntekijöiden palkkaamista mikroyrityksiin on perusteltua helpottaa.

Yrittäjille suunnattavissa neuvontapalveluissa kiinnitetään erityistä huomiota ensimmäisiä työntekijöitä palkkaavien yrittäjien tukemiseen.

Luodaan toimintaympäristötyyppisiä hankkeita, joilla edesautetaan yritysten perustamista, kasvua ja kansainvälistymistä.

Pienten ja keskisuurten yritysten liiketoimintaosaamista sekä teknologian ja tietotekniikan käytön osaamista vahvistetaan keskeisimmillä yritystoiminnan osa-alueilla.

Sukupolvenvaihdoksia varten tarvittavaa yritysneuvontaa tehostetaan tavoitteena yritysten sukupolvenvaihdosten ja muunlaisten omistuksen siirtojen edistäminen.

Toimeentulon aihioiden käyttöön saamiseksi luodaan uusia keinoja, joita ovat mm. työosuuskunnat tai sopimusjärjestelmä. Maaseutusopimus -työnimellä alkanutta valmistelua jatketaan tutkimuksin, pilotein ja työryhmätyöllä. Selvitysten perusteella tehdään tarvittavat muutokset säädöksiin erityisesti seuraavaa ohjelmakautta ajatellen.

2.3.2 Elinvoimainen maatalous ja elintarviketuotanto (2)

Maatalous perustuu luonnonvarojen hyödyntämiseen. Tämän seurauksena luonto on erottamaton osa maataloutta. Suomessa ja muissa Pohjoismaissa maatalouden aluepoliittinen ja luonnonvarahoidollinen merkitys on edelleen suurempi kuin muissa EU-maissa mm. maamme harvan asutuksen ja pohjoisen sijainnin vuoksi. Suomalaisena erityispiirteenä lisäksi maatalouden huomattava merkitys toisen maailmansodan jälkeen elintarvikehuollon varmistamisessa ja siirtolaisten ja rintamamiesten ja -naisten

asuttamisessa. Tämä kehityshistoria näkyy edelleenkin Suomen maatalouden rakenteessa ja sen alueellisessa sijoittumisessa.

Taulukko 8. Suomen maatalouspoliittisen järjestelmän keskeiset alueelliset piirteet EU-jäsenyyden alettua, tilanne vuonna 2003.

MAATALOUSPOLITIIKAN KEINO	ALUEELLISET PIIRTEET
EU:n hintajärjestelmä	Ei alueellisia erityispiirteitä
EU:n markkinajärjestelmätuet	
Eläintuet	Ei alueellisia erityispiirteitä
Peltokasvituet	Peltokasvien tuki porrastettu siten, että Etelä-Suomessa tukitaso on korkein ja alenee pohjoista kohden. Kolme satoaluetta: tukialue A, tukialueet B ja C1 sekä tukialueet C2-C4. Porrastus suhdelukuina (A=100): BC1=82, C2C4=68
Luonnonhaittakorvaus (LFA)	Porrastettu siten, että tukitaso kasvaa pohjoista kohti. Kolme tukialuetta: tukialue A, tukialueet B ja C1 sekä tukialueet C2-C4. Porrastus suhdelukuina (A=100): BC1=133, C2C4=140
Maatalouden ympäristötuki	Ei alueellisia erityispiirteitä. Tukitasoon vaikuttaa tilan tuotantosuunta (kasvinviljely / kotieläintalous) ja valittu lisätoimenpide
Kansalliset tuet	Tukien maksuvaltuus pääosassa tukimuotoja pohjoista kohti nouseva. Maksettavista tasoista päätetään vuosittain.
Etelä-Suomen kansallinen tuki	Tuen maksuvaltuus alueilla A ja B samantasoinen. Eräissä tukimuodoissa saaristokorotus.
Pohjoinen tuki	Kotieläintukien maksuvaltuus porrastettu pohjoista kohti nousevaksi. Samoin osa peltoalaperusteisista tuista. Viisi päätukialuetta: C1, C2, C2p; C3 ja C4. Maksuvaltuus pääosin korkeampi C1-alueella kuin alueilla Etelä-Suomen kansallisessa tuessa alueilla A ja B.
Ympäristötuen kansallinen lisäosa	Ei alueellisia erityispiirteitä. Lisäosa määräytyy prosenttiosuutena maatalouden ympäristötuen määrästä.
Muut kansalliset tuet kuten luopumisjärjestelmät	Ei alueellisia erityispiirteitä
Rakennetuki EU / kansallinen	Maatilojen investoinneissa ja nuorten viljelijöiden käynnistystuessa ei alueellisia erityispiirteitä. Tuki osarahoitteisena tavoite 1-alueella joka hieman lisää maksuvaltuutta.

Yhteiskunnan ja kansalaisten odotukset maatalouden ja aluepolitiikan suhteen liittyvät ennen kaikkea siihen, että maaseutu halutaan säilyttää elävänä. Tähän yleisesti hyväksyttyyn tavoitteeseen liittyy käytännön toteutuksen kannalta ristiriitaisuuksia niin maatalousyrittäjien kuin tarkoitukseen suunnattujen varojenkin osalta. Jatkuvuuden ja kilpailukyvyn turvaamiseksi viljelijän vaihtoehdot ovat erikoistuminen ja tuotannon laajentaminen tai tilan toiminnan monipuolistaminen tai tilan ulkopuolisten ansioiden hankkiminen. Ongelmallisinta on, että tilan ulkopuoliset ansiomahdollisuudet ovat vähentyneet nimenomaan siellä, missä myös maatalouden harjoittamisen edellytykset ovat heikoimmat. Toisaalta joillakin alueilla maatalouden ja puutarhatalouden voimakas keskittyminen yhdistettynä tilakoon kasvuun lisäävät ympäristöön kohdistuvia paineita.

Maatalouden tukijärjestelmiä uudistettaessa pyritään turvaamaan maatalouden tasapainoinen kehitys koko maassa esimerkiksi tukitasoja porrastamalla. Tukijärjestelmiä suunniteltaessa, niiden pitkäaikaiset alueelliset vaikutukset selvitetään. Otetaan huomioon sekä tuotantomahdollisuuksien alueelliset erot, maatalouden merkitys aluetalouteen, työllisyyteen ja maatalousyrittäjien mahdollisuudet vaihtoehtoisten tulojen hankkimiseen alueella. Eri tukijärjestelmien alueellinen yhteisvaikutus tulee ottaa huomioon ja perustella esityksissä.

Rakennepoliittisilla toimilla vaikutetaan merkittävästi maatalouden kilpailu-kykyyn. Rakennepoliittisilla toimilla on edelleen syytä edistää viljelijöiden yhteistoimintaa, jolla aikaansaadaan kustannussäästöjä. Investointitukia tulee myöntää sellaisin ehdoin, että edellytykset investointien toteuttamiseen maan eri osissa ovat olemassa.

Uusjakotoimintaa tehostetaan maatalouden rakenteen ja kannattavuuden parantamiseksi.

Elintarvikeketjun toimijoiden omaksuman yhteisen kansallisen laatustrategian mukaisesti koko ketju pellolta pöytään tuottaa elintarvikkeita asiakaslähtöisesti. Useille kuluttajille ei enää riitä itse elintarvike, vaan he haluavat myös tietää sen tuotantohistorian alusta loppuun. Tuotantotapaan liittyvät eettiset ja ympäristölliset ulottuvuudet ovat tulleet oleelliseksi osaksi elintarvikkeiden laatuominaisuuksia. Kuluttajat toivovat lyhyitä tuotantoketjuja ja arvostavat turvallista kotimaista ja paikallista "lähiruokaa".

Maatalouden ja puutarhatalouden rakennetoimia suunniteltaessa otetaan huomioon muuttuva toimintaympäristö sekä kansainvälisesti että kansallisesti. Rakennepoliittisilla toimilla parannetaan laadukkaiden elintarvikkeiden tuotantomahdollisuuksia, mikä parantaa maataloustuotantomme kilpailukykyä. Haasteita tarjoavat kuluttajien muuttuvat tarpeet, jotka elinkeinon tulisi kyetä ennakoimaan hyvin varhaisessa vaiheessa.

Yksi keskeinen seikka on maataloutta ja elintarviketuotantoa tukevien eläinlääkintä- ja elintarvikevalvontapalveluiden saatavuuden turvaaminen maan kaikissa osissa. Suuremmat valvontayksiköt antaisivat mahdollisuuden työnjaon ja erikoistumisen avulla turvata palvelujen saatavuus sekä kehittää palveluja asiakkaiden (kuluttajat, yrittäjät) tarpeita vastaaviksi.

Kuluttajien ilmaiseman tahdon mukaisesti kohdistetaan rakennetoimia ympäristöön, hygieniaoloihin ja eläinten hyvinvointiin ja tuetaan siten kuluttajien päätöksiä edelleen käyttää kotimaisessa tuotantoketjussa tuotettuja tuotteita. Ministeriön tukemissa kehittämishankkeissa tavoitteena on viljelijöiden ja metsänomistajien osaamisen, toiminnan hallinnan ja ympäristökysymysten ja -tietoisuuden kehittäminen. Aluetalouden kestävän kehityksen mukaista on suosia mm. kunnallisessa ruokahuollossa oman alueen tuotteita.

Maa- ja metsätalousministeriö selvittää elintarvikealan pienyritysten elintarvikehygieeniset riskikohteet ja käynnistää toimet hygieniatason nostamiseksi.

Paikallinen elintarvikevalvonta sekä muu ympäristöterveydenhuolto (ml. eläinlääkintähuolto) kootaan 50 - 85 seudulliseen yksikköön vuoteen 2007 mennessä.

Maatila- ja muiden maaseutuyritysten johtamisessa ja liiketoimintaosaamisessa tavoitteeksi nousee toiminnan jatkuvan parantamisen periaate, johon mm. laatujärjestelmät (= laatujohtaminen) tarjoavat apuvälineitä. Toiminnan parantamista toteutetaan mm. kansallisen elintarviketuotannon laatustrategian avulla, jonka pääasiallisena toteuttajina ovat maaseudun neuvontajärjestöt. Lisäksi maatalouden ympäristöohjelma edellyttää neuvonnalta voimakasta panostusta ympäristökoulutukseen. Luonnonmukaisen tuotannon neuvontaa tulee tehostaa sekä lisätä kysynnän suhteessa suunnittelukauden aikana erityisesti kotieläintuotannossa. Neuvontajärjestöt osallistuvat myös viljelijöiden tukineuvontaan.

Toteutetaan kansallista elintarviketuotannon laatustrategiaa ja panostetaan ympäristökoulutukseen.

Maatalous on metsätalouden jälkeen maaseudun merkittävä maan käyttäjä ja siten muutokset viljelyssä vaikuttavat suoraan alueen maisemaan. Peruselintarvikkeiden ohella maatalous ja puutarhatalous tuottavat ympäristövaikutuksia, tilanteesta ja katsantokannasta riippuen positiivisia tai negatiivisia. Metsävaltaisessa Suomessa viljellyllä, avoimella maisemalla on keskeinen vaikutus maaseudun viihtyisyydelle ja vetovoimaisuudelle. Alueilla, joilla maataloustuotannon intensiivisyys on voimakkaasti kasvussa, on syytä laatia yhteiset suunnitelmat ympäristöhaittojen torjumiseksi. Viljelijöiden ja muiden maaseudun asukkaiden kiinnostus oman elinympäristön parantamisesta ja maisemallisesti tärkeiden piirteiden säilyttämiseen on jatkuvasti kasvanut.

Paikallistason yhteistyö- ja toimintatapoja kehittämällä olisi mahdollista löytää tapoja sovittaa yhteen valtakunnallisia, alueellisia ja paikallisia maatalous- ja ympäristöpoliittisia tavoitteita ja ottaa käyttöön sopivimmat keinot niihin pääsemiseksi. Paikallinen yhteinen maisemanhoidon tavoitteenasettelua koskeva suunnittelu ja keskustelu yhdessä maatalous- ja ympäristöhallinnon viranomaisten, paikallisten järjestöjen ja alueen muiden toimijoiden kanssa lisäisi mahdollisuuksia joustaviin, yhteisesti hyväksyttyihin ratkaisuihin sekä mahdollisesti myös paikalliseen työllistymiseen.

Maa- ja puutarhatalouden ympäristötukijärjestelmää uudistettaessa selvitetään ja testataan mahdollisuudet yksittäistä tilaa laajempien maisemakokonaisuuksien ympäristöhankkeiden suunnitteluun ja tukemiseen niin, että maanomistajat, paikalliset asukkaat ja yhteisöt osallistuvat suunnitteluun ja toimeenpanoon. Toimenpiteet otetaan laajemmin käyttöön ohjelmakaudella 2007 - 2013. Samalla selvitetään, millaisia toimia voisi sisältyä viljelijöiden uuteen monitoimiseen tehtävänkuvaan ja miten se voitaisiin ottaa korvausperusteena huomioon tulevaisuudessa.

Maatalous on Suomessa erittäin riippuvainen maatalouspoliittisista toimenpiteistä, joille sanelee puitteet yhteisön maatalouspolitiikka (CAP). Vuonna 2003 päätetty EU:n yhteisen maatalouspolitiikan uudistus ja viime vuosien nopea rakennekehitys lisää tarvetta sopeutumista helpottaviin toimenpiteisiin ja hankkeisiin. Maatalouden ja puutarhatalouden yrityskoon kasvu ja tehokkuuden lisäys edellyttää, että työmenetelmiä kehitetään, osaamisen tasoa kohotetaan ja kaikki uuden teknologian käyttöön liittyvät hyödyt ovat viljelijöiden ulottuvilla.

Varmistetaan seutukunnittain ja erityisaloilla valtakunnallisesti varmistettu asiantuntijaavun saatavuus ja alueittain suunniteltu, erilaisessa yritysvaiheessa toimiville, niin kasvaville kuin luopuville tiloille kohdistettujen palveluiden tarjonta TE-keskuksissa. Kehitetään viljelijöiden tuki- ja informaatiohankkeita, joiden avulla yksittäiset viljelijät saavat

perusteellista ja analysoitua tietoa siitä, millaisia vaihtoehtoja maatalouspolitiikka tarjoaa maatilan ja tuotannon kilpailukyvyn kehittämiseen. Uuden teknologian käyttöönottoa edistetään siltä osin, kuin se edistää tuotannon kilpailukykyä.

Suomen maatalous ja elintarviketuotanto voi valtakunnallisia toimialakohtaisia strategioita vaarantamatta hakea parempaa kilpailukykyä ja kannattavuutta alueellisiin vahvuuksiin ja tuotantoedellytyksiin perustuvan erikoistumisen kautta. Varsinkin erikoistuotannossa kuten puutarha-alalla, siipikarjatuotannossa ja turkistarhauksessa tai luomutuotannossa erikoistumisen hyödyt korostuvat. Hyödyt liittyvät osaamisen kasautumiseen, verkostoitumiseen, työnjakoon, mutta sen tueksi tarvitaan sitoutumista alueellisen maatalouden ja siihen liittyvien klusterien kehitys-strategiaan. Niillä alueilla, joilla tuote/tuotantotapakohtaiseen profiloitumiseen ei ole edellytyksiä, myös monimuotoisuuden ylläpitäminen ja tilakohtainen erikoistuminen tulee nähdä mahdollisuuksina.

Maatalouden, puutarhatalouden ja niihin alueellisesti liittyvien muiden toimialojen luoman kokonaisuuden kehittämiseksi maakunnittain aluestrategian yhdeksi ulottuvuudeksi lisätään alueen maatalouden ja sen eri tuotantosuuntien asiakaslähtöinen kehittäminen esimerkiksi osana alueen elintarvikeklusteria. Laajojen ja pitkäjänteisten kehittämistoimien toteutus ja rahoitus tulee tapahtua yhteistyössä alueen eri osapuolten kanssa.

Alueellisten ja valtakunnallisten toimenpiteiden kautta on turvattava maatalouden ja muiden maaseutuelinkeinojen perusedellytys eli toimivat tie- ja tietoliikenneyhteydet. Samoin huolehditaan siitä, että maatiloilla on käytettävissään riittävästi hyvälaatuista talousvettä ja että peltojen kuivatus on järjestetty ja tulvasuojelu on asianmukaista.

Suomen EU:n liittymisen jälkeen on uusia tilanpidon aloittajia ollut selvästi vähemmän kuin vielä 1990-luvun alussa. Viljelijöiden ikärakenteen kehitys on yhteydessä myös maatalouden alueelliseen kehitykseen. Erityisesti Itä- ja Pohjois-Suomessa tilanpidon jatkajia löytyy yhä harvemmin.

Alkutuotannon yritysten sopeutuessa politiikan muutoksiin kasvattamalla tuotantoyksikköä, erikoistumalla tai suuntaamalla tuotantoa uudelleen toiminta muuttuu niin merkittävästi, että maatilojen työhyvinvoinnin ja turvallisuuden kehittäminen on otettava huomioon omana erityiskysymyksenään. Yrityksen koon kasvaessa sen toiminnan hallintaan liittyvää koulutusta ja tilapalveluita on voitava tarjota lähellä tuottajia. Myös muut asiantuntijapalvelut ja tiedon välitys on turvattava. Samalla on huolehdittava, että viljelijöillä on kaikilla alueilla mahdollisuus sellaisiin lomituspalveluihin, jotka mahdollistavat välttämättömät irtautumiset jatkuvasti sitovasta kotieläintuotannosta.

Rakennepoliittisilla toimilla helpotetaan nuorten viljelijöiden tilanpidon aloittamista alkuvaiheessa ja vaikutetaan siihen, että maatalous- ja puutarhatuotannon jatkuvuuden turvaamiseksi nykyistä enemmän nuoria saadaan rohkaistuksi ryhtymään yrittäjiksi.

Lomituksen ja koulutusmahdollisuuksien turvaaminen ovat perusedellytyksiä viljelijöiden jaksamiselle kasvavilla tiloilla. Maatiloilla välttämättömien palvelujen, kuten asiantunti-ja-avun, tiedon välityksen ja eläinlääkäripalveluiden turvaaminen tulee tapahtua kestävällä pohjalla siten, että palvelut ovat kohtuullisesti tavoitettavissa myös syrjäisillä alueilla toimivilla tiloilla.

Hallitus antanee eduskunnalle vielä vuoden 2004 aikana maatalouspoliittisen selonteon. Maatalouspoliittisessa keskustelussa ja politiikkaa koskevassa alueellisessa tarkastelussa ja strategiassa on jatkossa syytä käsitellä aikaisempaa kattavammin mm. seuraavia alueelliseen kehitykseen vaikuttavia linjakysymyksiä:

1. Maatalouspolitiikan aluevaikutukset ja vastaavasti alueellisesti erilaistetun välineistön tarve,

2. maatalouden ja puutarhatalouden alueellinen keskittyminen ja erilaistuminen,

3. nopean rakennekehityksen vaihtoehdot ja harvaan asuttujen alueiden pienten maatilojen tukipolitiikka,

4. monimuotoinen maatalous ministeriön strategian toteuttamisessa,

5. pellonkäytön vaihtoehdot ja non-food -tuotanto,

6. luonnonmukainen tuotannon tulevaisuus ja

7. maatalouden vaikutukset vesistöihin, kulttuurimaisemaan ja luonnon monimuotoisuuteen

2.3.3 Kestävä metsä- ja puutalous (3)

Vaikka metsällä on useita käyttötapoja, puuntuotanto on jatkossakin tärkein metsään ja puuhun pohjautuvan elinkeinotoiminnan tulonmuodostaja. Nykyisin ohjauksessa ja koulutuksessa metsätaloutta ei useinkaan nähdä kokonaisuutena, ainoastaan sen osia: taimikonhoito, energiapuun korjuu, ojitusalueiden kunnostaminen, istuttaminen jne. Metsätalous pitäisi paremmin ymmärtää elinkeinon harjoittamiseksi ja yritystoiminnaksi.

Metsätalous voi menestyä ja jatkua Suomessa vain seuraavien pääedellytysten vallitessa: puuntuottamisen kannattavuus on tasolla, joka tekee siitä mielekästä taloudellista toimintaa, aktiivisia metsänomistajia ja muuta suorittavaa työvoimaa on riittävästi, puulle on kysyntää, puu tulee markkinoille kilpailukykyiseen hintaan sekä metsäteollisuuden tuotanto säilyy ja kehittyy.

Puuntuottamisen kannattavuus riippuu kantohintatasosta, tuotannon kustannustehokkuudesta ja jonkin verran myös valtion tuesta puuntuotannolle. Kun kantohintataso lisääntyvässä määrin on kansainvälisen tason määräämä, on toimialan sisäisen kustannustehokkuuden parantaminen avainasemassa kannattavuuden kehittämisessä. Puun tuottamisen tulee pysyä kannattavana elinkeinotoimintana eri puolilla maata, jotta se motivoi metsänomistajia sijoittamaan tuotannonalaan. Valtion tukien pitäminen riittävällä tasolla edistää toiminnan kannattavuutta yksityismailla. Kuitenkin ne on nähtävä ennen muuta kannustimina ja lisänä metsänomistajan omiin panostuksiin. Valtiontalouden näkökulmasta ne ovat kannattavia investointeja, jotka palautuvat kasvavan verokertymän kautta moninkertaisina takaisin.

Laajasti katsottuna metsätalouden kustannustehokkuus on organisatorista, liikkeenjohdollista, logistista ja toiminnallista tehokkuutta. Julkisen sektorin keinoin on mahdollista vaikuttaa tehokkuuteen suoraan valtion ja valtionapuorganisaatioiden tulosohjauksen kautta sekä välillisesti valtion tukeman toiminnan ja yksityisen yritystoiminnan välisen työnjaon kehittämisen kautta. Kummatkin keinot edellyttävät uusien toimintamallien määrätietoista kehittämistä ja tuotantomittakaavaista testaamista. Uusien toimintamallien kehittämiseen on tarvetta myös kaikkien metsäpoliittisten tavoitteiden saavuttamiseksi - siis taloudellisen, ekologisen ja sosiaalisen kestävyyden aktiivisessa yhteensovittamisessa - sekä Metso-toimikunnan toimintaohjelman toteuttamisessa ja myös luontomatkailun kehittämisessä.

Teollisuuden maksukykyisen kysynnän vahvistamiseksi julkisen tutkimus- ja kehitystoiminnan säilyttäminen korkealla tasolla on edistävä tekijä. Huomattava osa julkisesta panostuksesta kohdistetaan puun perustutkimukseen ja ominaisuuksiin jalostettavana materiaalina sekä metsäalan julkisen ja yksityisen sektorin tehokkuutta edistävään informaatioteknologiaan. Metsäteollisuus ei ole ratkaisevasti riippuvainen tutkimus- ja kehittämistoimintansa ulkoisesta rahoituksesta, koska sen omat panostukset tutkimukseen ovat mittavat. Tärkeämpää on turvata puuraaka-aineen saatavuus kilpailukykyiseen hintaan. Tähän voidaan vaikuttaa tutkimuksen keinoin esim. kehittämällä metsänhoitomenetelmiä, puun-

korjuuta yleensä ja logistiikkaa erikseen. Metsäntutkimuksessa on tarvetta siirtää painopistettä perustutkimuksesta soveltavan tutkimuksen suuntaan.

Kannattava yksityismetsätalous tukee maaseudun elinvoimaa ja koko kansantaloutta. Pitkäjänteisen toiminnan turvaamiseksi yksityistaloudellisesti heikoimmin kannattavia ylisukupolvisia investointeja ja vaikeasti toteutettavia yhteishankkeita tuetaan valtion varoin Suomessa ja muissa maissa, joissa on yksityismetsätaloutta. Samasta syystä johtuen metsätalouden kannattavuutta ei ole syytä heikentää korottamalla metsätalouteen kohdistuvaa verotusta. Esimerkiksi kiinteistöveron käyttöönotto tuloverotuksen rinnalle metsätaloudessa johtaisi metsänhoito- ja metsänparannustöiden vähenemiseen ja ajan mittaan aleneviin hakkuutuloihin ja metsäsektorin verokertymään kokonaisuudessaan.

Keskiasteen koulutuksen saaneita yrittäjiä on helpompi rekrytoida metsätalouteen kuin suorittavan tason työntekijöitä. Yrittäjät taas osallistuvat yleensä myös suorittavaan työhön toimihenkilöistä poiketen ja voivat tehokkaasti rekrytoida työvoimaa mm. työssä oppimisen avulla. EU:n laajentumisen tarjoaman uuden työvoimapotentiaalin hyödyntämisessä metsäalan palveluyrittäjyys tarjoaa joustavan vaihtoehdon.

Kansallista metsäohjelmaa uudistettaessa ja toimeenpantaessa otetaan huomioon tasapainoisen aluekehityksen tarpeet. Yhtenä vaihtoehtona on laatia kokonaan uusi metsäsektoriohjelma, jossa painottuvat maaseutu- ja aluepoliittiset toimet. Tähän työhön voitaisiin kytkeä myös maaseutusopimusjärjestelmän soveltuvuuden selvittely metsään liittyvissä asioissa.

Alueelliset metsäohjelmat nivotaan entistä tehokkaammin yhteen maakunnan kehittämisohjelmien ja TE-keskusten elinkeinopoliittisen suunnittelun kanssa. Alueellisista metsäneuvostoista kehitetään metsä- ja puualan aluekehitystoimien asiantuntijaelin.

Kestävän metsätalouden rahoituslain volyymiltaan kasvaviin toimenpiteisiin taataan riittävät resurssit metsänomistajien kannustamiseksi metsänhoito- ja perusparannustöihin, puun energiakäytön edistämiseksi ja metsätietoverkon ylläpitämiseksi. Uusiutuvan energian edistämisohjelman 2003 - 2006 mukaisesti energiapuun korjaaminen ja haketuksen tukiin käytetään jaksolla 2003 - 2010 keskimäärin 8 milj. euroa vuodessa.

Metsäalan työ- ja yrittäjäympäristöä kehitetään ja alan vetovoimaisuutta ammatinvalinnan yhteydessä edistetään. Ammattitaitoisen työvoiman saanti turvataan. Metsänomistajien aktiivisuutta ylläpidetään koulutuksen, neuvonnan ja tiedottamisen avulla opettaen näkemään puuntuottaminen elinkeinona ja yritystoimintana. Tuetaan toimenpiteitä, joilla edistetään metsäalan osaamisen ja neuvonnan järjestämistä.

Erityisesti metsäalan eritasoista palveluyrittäjyyttä lisätään neuvonnalla sekä kehittämishanke- ja yritysrahoituksella.

Maaseudun elinvoimaisuuden vahvistamiseksi erityistä huomiota kiinnitetään maatiloihin kytkeytyvän ja muun pienen sekä keskisuuren puuteollisuuden kehittämiseen.

Metsien monimuotoisuuden edistämisessä keskitytään lähivuosina yksityisten metsänomistajien tekemän omaehtoisen suojelun toimintamallien kehittämiseen. Metsien suojelun, metsään perustuvien elinkeinojen ja sosiaalisten toimintojen erilaisten yhteiskunnallisten tavoitteiden yhteensovittamisessa tarvitaan kaikkien asianosaisten toimijatahojen yhteistyötä.

Yhteiskunnan alueellisen infrastruktuurin, erityisesti paikallistiestön kunnossa pitäminen, otetaan myös valtion vastuulle, jotta infrastruktuuri ei rappeutuisi sellaiselle tasolle, että se alkaa heikentää kannattavan metsätalouden harjoittamisen mahdollisuuksia.

Puuntuotannon ammattimaistuminen ja sitä tukevan toiminnan kehittyminen yritystoiminnaksi edistää kustannustehokkuutta ja puun markkinoille tuloa. Havaintojen mukaan päätoimisesti metsätalouteen keskittyvät tilat ja yksityismetsät hoitavat metsiään keskimääräistä tehokkaammin. Omistajien iän lisääntyminen vähentää puunmyyntihalukkuutta ja myös metsänhoitoaktiivisuutta.

Tuetaan toimenpiteitä, joilla edistetään metsälökoon kasvua, metsätalousyrittäjyyttä, sukupolvenvaihdoksia, yhteismetsien perustamista sekä ehkäistään pirstoutumista.

2.3.4 Toimiva kala-, riista- ja porotalous (4)

Kala-, riista- ja porotaloutta kehitetään kunkin sektorin omien tarpeiden ja tavoitteiden mukaisesti. Kyseessä olevien luonnonvarojen reunaehdot ja kansainväliset velvoitteet edellyttävät tietyiltä osin valtakunnallista kehittämistä. Kala-, riista- ja porotalouteen liittyvien toimintojen alueellisen sijoittumisen vuoksi niiden kehittäminen tukee omalta osaltaan samanaikaisesti myös aluekehittämisen tavoitteita.

Elinkeinokalatalous

Elinkeinokalataloudessa ministeriön tavoitteena on kannattava ja tehokkaasti toimiva kalavaroja kestävän käytön periaatteiden mukaisesti käyttävä elinkeino, joka kehittyy alueellisesti tasapainoisesti. Perinteisen kalastuksen ja vesiviljelyn lisäksi ansiomahdollisuuksia tarjoavat mm. kalatuotteiden jalostaminen, kauppa ja kalastusmatkailu. Koska elinkeinokalatalouden toiminnoista merkittävä osa perustuu kotimaiseen raaka-aineeseen ja kalavaroja on koko Suomen alueella, toiminnan aktivoimisella vaikutetaan myönteisesti elinkeinotoiminnan monipuolistumiseen sekä työpaikkojen syntymiseen ja säilymiseen koko maassa ja erityisesti maaseutualueilla.

Elinkeinokalatalouden kannattavuutta ja kilpailukykyä parannetaan EU-osarahoitteisten elinkeinokalatalouden rakenneohjelman ja tavoite 1 -ohjelmien mukaisesti rahoittamalla yritysinvestointeja, alan rakenteita kehittäviä investointeja, edistämällä kalan käyttöä, parantamalla laatua sekä monipuolistamalla tuotantoa. Erityisesti kehittämishankkeilla pyritään alan tulevaisuuden turvaamiseksi mm. kannustamaan alan sisäistä yhteistyötä, lisäämään kalan ja kalatuotteiden vientiä, edistämään alan kokonaistyöllisyyttä ja helpottamaan nuorten ammattikalastajien tuloa alalle.

Elinkeinokalataloutta harjoitetaan kalakantojen kestävän käytön periaatteiden mukaisesti, jolloin elinkeinon keskeiset resurssit kyetään turvaamaan myös tulevaisuudessa.

Elinkeinokalatalouden alueellisesti tasapainoisen kehityksen edistämiseksi kiinnitetään erityistä huomiota eri alueiden (11 TE-keskusta) elinkeinokalatalouden rakenteen, erityisosaamisen sekä tulevaisuuden mahdollisuuksien ja innovaatioiden kartoittamiseen. Tavoitteena on kalatalouden kehittyminen monipuolisemmaksi ja alueiden erityispiirteisiin ja -osaamiseen perustuvaksi elinkeinoksi.

Tehostetaan kalatalousosuuskuntien toimintaa niin, että ne voivat toimia taloudellisesti kannattavina.

Vapaa-ajan kalatalous

Ministeriö kehittää vapaa-ajan kalataloutta siten, että vapaa-ajankalastus on laajojen kansalaispiirien suosima ulkoiluharrastus, joka hyödyntää kalavaroja kestävän käytön periaatteiden mukaisesti. Keskeistä on myös harrastuksen edellytysten luominen.

Kehitetään kalastusmatkailua eri intressitahojen yhteistyönä laadittavien alueellisten kalastusmatkailun kehittämisohjelmien mukaisesti osana maaseutumatkailua Kalastusmatkailun tuotteistamiseen kiinnitetään erityistä huomiota, jolloin se lisää maaseudun elävyyttä ja monipuolistaa matkailuyrittäjien ja ammattikalastajien ansiomahdollisuuksia.

Kalavesien kunnostuksilla ym. kalavesien hoitotoimenpiteillä pyritään kalakantojen ja kalastusmahdollisuuksien parantamiseen ja samalla vaikutetaan myönteisesti erityisesti maaseudulla asuvien elämän laatuun elinympäristön kohenemisen ja monipuolisempien harrastusmahdollisuuksien kautta.

Kalakantojen kestävään käyttöön kiinnitetään erityistä huomiota, jolloin harrastusmahdollisuuksien jatkuvuus kyetään turvaamaan.

Riistatalous

Ministeriön varmistaa, että metsästys on toimintaa, joka hyödyntää riistavaroja kestävän käytön periaatteiden mukaisesti. Keskeistä on myös metsästyksen edellytysten turvaaminen. EU:n säädökset kuten luontodirektiivi tuovat uusia vaatimuksia myös
kansalliseen metsästyspolitiikkaan. Metsästyksen merkitys maaseudun ja erityisesti harvaanasuttujen alueiden kehittämisen osalta liittyy yhtäältä näillä alueilla asuvien elämänlaadun ylläpitämiseen ja parantamiseen. Toisaalta metsästäjät tuovat maaseutualueille elävyyttä.

Suunnitelmallisella riistanhoidolla ja kokonaisvaltaisella luonnonhoidolla pyritään elinympäristöjen ja eläinkantojen tilan turvaamiseen ja tarvittaessa parantamiseen. Samalla vaikutetaan myönteisesti erityisesti maaseudulla asuvien elämän laatuun monipuolisempien harrastusmahdollisuuksien kautta.

Tehokkaalla ja suunnitelmallisella pienpetopyynnillä vaikutetaan positiivisesti erityisesti lintujen pesintämenestykseen. Suurpetolajeille laaditaan entistä tarkempi valtakunnallinen hoitosuunnitelma kasvavien kantojen ja kantojen levittäytymisen hallitsemiseksi. Hirvikantoja säädellään metsästyksellä suunnitelmallisesti ja kehitetään lupajärjestelmää ja kantojen seurantaa edelleen.

Metsästäjäjärjestöjen koulutus-, neuvonta- ja kehittämistyötä tukemalla ja metsästysmahdollisuudet turvaamalla kyetään huolehtimaan myös tulevaisuudessa siitä, että metsästäjien aktiiviseen omaehtoiseen toimintaan perustuva järjestelmä säilyy ja kehittyy tulevaisuuden haasteiden mukaisesti.

Maatalouden tukimuodot ja erityisesti ympäristötuet otetaan täysimääräisesti käyttöön riistan elinympäristön säilyttämisessä ja kehittämisessä.

Porotalous

Ministeriö kehittää porotaloutta Pohjois-Suomen harvaanasuttujen alueiden elinkeinona ja työllistäjänä merkittävää porotaloutta entistä kannattavammaksi ja elinkelpoisemmaksi elinkeinoksi.

Porotalouden sisäistä rakennetta, niin ikärakennetta kuin myös porotalousyritysten yksikkökokoa ja porotalousyritysten monipuolista yritystoimintaa kehitetään edelleen niin, että elinkeinon vetovoimaisuus ja elinkeinon toimeentuloedellytykset paranevat.

Kehitetään poronlihan ja siitä saatavien tuotteiden markkinointia sekä pienjalostusyrittäjien verkostoitumista.

Porotalouden tulevaisuuden kannalta keskeiseen porolaitumien käytön kestävyyteen kiinnitetään erityistä huomiota poromääriä mitoitettaessa ja muita maankäyttömuotoja suunniteltaessa.

Porotalouden sivuelinkeinoja kehitetään aktiivisesti porotalouteen tarvittavan työvoiman saatavuuden turvaamiseksi, porotalousyritysten lisäansioiden kasvattamiseksi ja kannattavuuden parantamiseksi.

2.4 (B) Elämisen laadun ja hyvinvoinnin parantaminen

2.4.1 Kattavat maaseudun peruspalvelut (1)

Maaseudun peruspalvelujen (kauppa, koulu, posti sekä sosiaali-, terveys ja liikennepalvelut) saatavuus on heikentynyt ja pääosa maaseudun entisistä palvelupisteistä on poistunut. Kokonaisuudessaan maaseudun palvelut ovat heikentyneet ja kustannuksia on siirretty asiakkaalle, osittain eri sektoreiden heikon yhteistyön takia. Toisaalta palvelujen saavutettavuus ei ole toimipisteiden poistumisen tahdissa heikentynyt, koska henkilöautotiheys on moninkertaistunut ja osa palveluista voidaan hoitaa liikkuvina ja osa asioinnista sähköisesti. Myös kotipalvelua on kehitetty.

Maaseudun palvelut voidaan säilyttää tai niitä voidaan jopa lisätä sektorirajat ylittävällä yhteistyöllä ja ennakkoluulottomilla ratkaisuilla. Maa- ja metsätalousministeriö tukee omilla toimillaan sosiaali- ja terveysministeriötä, opetusministeriötä ja liikenne- ja viestintäministeriötä sekä kuntia, joilla on päävastuu peruspalveluiden järjestämisestä myös maaseudulla. Tavoitteena on yhdistelmäpalveluiden tuottamisen lisääminen mm. lainsäädännöllisin keinoin ja julkisen rahoituksen avulla, jotta saadaan aikaan riittävän tiheä palveluverkko. Lisäksi ohjelma- ja hanketoiminnan välineitä käytetään palvelujen toteuttamistapojen kehittämiseen.

Inhimillistä ja sosiaalista tasapainoa saadaan aikaan myös toimenpiteillä, joilla vanhukset voivat asua kotonaan entistä pitempään. Asunnon peruskunnosta ja lähimmäisavusta huolehtiminen ovat tällöin keskeisiä tekijöitä. Niin nuoret kuin vanhukset tulee saattaa nykyistä kiinteämmin lähiyhteisön vastuun piiriin ja kehittää tähän ajatukseen pohjautuvia taloudellisia ratkaisuja. Elinvoimaisella maaseudulla on huomenna enemmän vanhuksia kuin tänään, vähemmän nuoria kuin eilen, mutta eri ikäryhmien väliset suhteet eivät ole niin vinoja kuin tilastolliset ennusteet osoittavat.

Peruspalvelustrategialla selkeytetään valtion, kuntien ja yksityisen sektorin vastuut eri ministeriöiden ja alueella eri alueviranomaisten ja kuntien kesken. Ohjelmatoimintaa ja kehittämishankkeita käytetään hyväksi palveluiden uusien tuotantotapojen kehittämisessä sekä tarvittaessa yritysrahoitusta alkavien palveluyrittäjien rahoittamisessa.

Kokoamalla palvelut yhteen monipalvelukeskukseksi saadaan syntymään taloudellisesti järkeviä ratkaisuja. Työnvälitys ja markkinointi on kannattavaa hoitaa keskitetysti ja kylän monipalvelukeskus on sijoituspaikkana luontainen.

Pestipalvelutoiminta mahdollistaa uusien palvelujen syntymisen maaseudun vakituisille ja kesäasukkaille. Osuuskunta työpaikkana on joustava tapa tehdä työtä eri työnantajille ja on myös varteenotettava vaihtoehto vanhustenpalvelujen tuottamisessa.

Nykyisen järjestelmän mukaan valtion tehtävänä on järjestää kuntarajat ylittävää kannattamatonta runkoliikennettä ja kuntien tehtävänä on järjestää oman alueensa sisällä liikennepalvelut. On selvitettävä, voidaanko tavoitteeksi asettaa, että jokaisesta kylästä olisi julkisen liikenteen yhteys vähintään kerran arkipäivänä kuntakeskukseen. Tämä toteutuu useimmiten koululaiskuljetusten yhteydessä, mikä on jo yleisin tapa. Samoin tulee lisätä eri toimialojen yhteistä ns. palvelulinjakonseptia. Kuntakeskuksesta tulisi lisäksi olla useita yhteyksiä joka päivä maakuntakeskukseen.

Liikennepalvelujen saatavuutta kohennetaan kehittämällä hanketoiminnalla uudenlaisia liikennemuotojen yhdistelmiä.

2.4.2 Laadukas asuin-, työ- ja vapaa-ajanympäristö (2)

Elinympäristön laatu on merkittävä alueiden menestykseen vaikuttava tekijä. Asumisen laatu sekä ympäristön terveellisyys ja viihtyisyys ovat vetovoimaisen elinympäristön tunnusmerkkejä. Kun työpaikoista suureneva osa on tietotyötä, maaseudun kilpailutekijäksi nousee asumisen kohtuuhintaisuus ja olosuhteiden luonnonläheisyys. Erityisen tärkeää on maaseudun nuorten aseman kohentaminen sekä työnsaannin että asumisen suhteen.

Kesämökeillään osan vuodestaan viettävien määrä on kasvanut samalla, kun mökkien lukumäärä on noussut ja niiden luonne on muuttunut vapaa-ajan asunnosta kakkosasunnon suuntaan. Ympärivuotiseen käyttöön soveltuvia vapaa-ajan asuntoja ja kakkosasuntoja rakennetaan jatkuvasti ja näiden määrä on nyt noin 460 000. Vapaa-ajan asukkaista ja kakkosasukkaista on tullut moniin kuntiin jo merkittävä väestöryhmä. Se on otettava huomioon palvelujen mitoituksessa ja maankäytössä, ennen pitkää myös siinä, mihin kuntaan kukin kunnallisveronsa maksaa.

Kunnat ja kylät sekä kesä- ja muut osa-aikaisesti maaseudulla asuvat kehittävät yhdessä toimintatapoja molemminpuolisen hyödyn merkeissä. Kysymys on niin vuorovaikutuksesta, tiedonvaihdosta ja palveluista kuin rahavirroistakin. On kaikkien etu, että paikkakunnan tosiasiallinen väestörakenne tunnustetaan virallisesti ja epävirallisesti sekä poliittisesti.

Kehittämishanke- ja investointitukitoiminnalla lisätään maaseudun houkuttavuutta asuin-, työ- ja vapaa-ajan ympäristönä. Erityisesti parannetaan naisten ja nuorten elämän laatua, viihtymistä ja toimintamahdollisuuksia maaseudulla.

Maaseudun kulttuuri- ja muut vapaa-ajanpalveluja voidaan kehittää alueiden omien vahvuuksien ja toisaalta lisääntyvän maaseudun ja kaupungin vuorovaikutuksen ja tietoliikenneyhteyksien hyödyntämisen myötä entistäkin vahvemmiksi. Myös maaseudun kulttuuri- ja luonnonmaisemasta voidaan huolehtia seuraavin keinoin:

Valtion ja EU:n rahoituksella edistetään maaseudun arvokkaiden kulttuuriympäristöjen hoitoa, ympäristöön sopivaa maaseuturakentamista sekä maa- ja metsätalouden ravinnepäästöjen vähentämistoimenpiteitä.

Edistetään maaseudun tarjoamien virkistyskäyttö- ja vapaa-ajanpalvelujen kehittämistä.

Kulttuuri- ja vapaa-ajan palveluihin sekä maisemanhoitoon perustuvaa yrittäjyyttä ja esiyrittäjyyttä edistetään.

2.4.3 Turvallinen ja toimiva infrastruktuuri (3)

Toimiva infrastruktuuri on perusedellytys maaseudulla asumiselle sekä metsätalouden ja muiden maaseudun elinkeinojen harjoittamiselle. Maaseudulla sijaitsevien vapaa-ajan asuntojen sekä vapaa-ajanviettomahdollisuuksien hyödyntäminen vaatii myös kunnossa olevan liikenneverkon, jonka ylläpidosta ja hoidosta huolehditaan.

> *Hallinnonalan toimenpiteillä luodaan uusia malleja tiestön kunnossapitoon ja parantamiseen. Pienessä mitassa kyläinvestointien ja metsäautoteiden rahoituksella pidetään yllä maaseudun tieverkon toimivuutta päävastuun tiestöstä ollessa liikenneministeriön hallinnonalalla, kunnilla ja yksityisteiden osakkailla.*

Alueellisen kilpailukykyyn vaikuttavat tekijät kuten monipuolinen elinkeinotoiminta, hajautetun työskentelyn ja etätyön soveltaminen, peruspalveluverkosto sekä hallintopalvelujen saatavuus myös syrjäisimmille maaseutualueille edellyttävät, että riittävän kapasiteetin omaavat kiinteät puhelin- ja muut tietoliikenneyhteydet ovat saatavissa kohtuullisin kustannuksin kaikkialla. Tietoliikenneratkaisujen ohella keskeisenä kriittisenä tekijänä etätyön laajenemiselle on uuden toimintatavan hyväksyttävyys ja myönteisen asenneilmapiirin luominen sellaisille työn tekemisen malleille, joissa työn tekijää ja tekemistä työnantajat ja muut työyhteisössä työskentelevät arvostavat tulosten eikä läsnäolon perusteella. Tietoyhteiskunnan tarjoamia mahdollisuuksia voidaan monin tavoin hyödyntää maaseudun kehittämisessä ja maaseutuhallinnon työssä: luoda ja ylläpitää verkostoja sähköisesti, synnyttää uusia teknologisia innovaatioita tai esimerkiksi käydä kauppaa sähköisesti.

Paikkatietoinfrastruktuurin laajentuessa hyödynnetään kartta-, navigointi-, reitti-, paikannus- ja neuvontapalveluja rutiininomaisesti, koska ne ovat saatavilla helposti ja kohtuullisin kustannuksin. Toimivan paikkatietoinfrastruktuurin hyödyt ilmenevät maaseudulla asuville mm. turvallisempana liikkumisena ja elämisessä, ajansäästöinä sekä viranomaispalveluiden tarpeen vähenemisenä. Maaseudulla toimiville yrityksille hyödyt merkitsevät mm. prosessien tehostumista, uusia tuotteita ja markkinoiden laajenemista.

> *Laaditaan maa- ja metsätalousministeriön hallinnonalan tietoyhteiskunta-strategia ja edistetään alueellisten tietoyhteiskuntastrategioiden syntymistä. Strategioissa haetaan ratkaisuja mm. nopeiden tietoliikenneverkkojen rakentamiseen, tietoyhteiskunnan mahdollisuuksien hyödyntämiseen elinkeinojen ja osaamisen kehittämisessä sekä hallinnon toimintatapojen kehittämiseen.*
>
> *Tuetaan kehittämishanketoiminnalla IT-alan palveluiden sisältötuotantoa maaseudun elinkeinojen ja asukkaiden tarpeisiin.*
>
> *Kehittämis- ja koulutushankkeilla sekä yritysten investointi- ja kehittämistuilla edistetään informaatioteknologian hyödyntämistä maaseutuyrityksissä ja maaseudun asukkaiden elämässä.*
>
> *Koko maan kattavien ja kylille ulottuvien nopeiden ja kohtuuhintaisten tietoliikenneyhteyksien saamista edistetään hanketoiminnalla sekä välttämättömillä täydennysinvestoinneilla.*

Vesihuolto on nykyyhteiskunnassa välttämättömyyspalvelu, jota ilman asukkaat eivät voi tulla toimeen ja jota ilman yritystoimintaa ei voida harjoittaa. Korkealaatuisen talousveden saanti sekä asianmukainen jätevesien käsittely ovat olennaisia tekijöitä sekä maaseudulla asuvien elämänlaadun että elinkeinojen ja vapaa-ajan toimintojen näkökulmasta. Tämä on tärkeää myös alkutuotannon ja elintarvikkeiden jalostuksen kannalta. Vuonna 2006 uudistuva EY:n elintarvikehygienialainsäädäntö asettaa

vaatimuksia myös alkutuotannossa käytettävän veden (kasvisten kasteluvesi, eläinten juomavesi) laadulle.

Valtion tuella pyritään erityisesti pysyvän asutuksen saattamiseen vesi- ja viemäriverkoston piiriin, mutta verkostojen laajentaminen helpottaa niiden ulottamista myös loma-asutusalueille. Lisäksi on edelleen kehitettävä ratkaisumalleja alueille, joissa väestön vähenemisen vuoksi ei pystytä turvautumaan keskitettyyn vesihuoltoon.

> *Turvataan maaseudulla asuvien peruspalvelut ja -turvallisuus myös erityistilanteissa, kuten poikkeuksellisten luonnonilmiöiden, esimerkiksi myrskyjen ja tulvien aikana. Huolehditaan siitä, että energiansaanti ja vesihuolto toimivat myös erityistilanteissa niin, ettei aiheudu haittaa ihmisten terveydelle tai ympäristölle tai kohtuuttomia taloudellisia menetyksiä. Huolehditaan vesistörakenteiden turvallisuudesta ja riittävästä tulvasuojelusta asutukselle ja yhteiskunnan kannalta tärkeille toiminnoille.*

> *Tuetaan asutuksen ja elinkeino- ja vapaa-ajantoimintojen vesihuollon kehittämistä hajaasutusalueilla ja siten edistetään ympärivuotista kesämökkien käyttöä, matkailuelinkeinojen kehittymistä ja muiden palveluiden säilymistä maaseudulla.*

2.5 (C) Monipuolinen kehittäjäverkosto ja toimiva maaseudun osaamisrakenne

2.5.1 Vahva ohjelmallisuus ja voimakas paikallinen omatoimisuus (1)

Alueellisen kehittämistoiminnan tarkoituksena on alueiden kilpailukyvyn parantaminen. Aluepolitiikkaa on toteutettu jossakin laajuudessa jo 1960-luvulta lähtien, mutta toiminta oli useita vuosikymmeniä hajanaista eikä eri hallinnonalojen toimintaa juurikaan yhteen sovitettu. Tällä hetkellä vallitsee sekä kansallisesti että EU:n piirissä yhteneväinen näkemys siitä, että paras menetelmä tehokkaan aluekehitystyön toteuttamiseen on toimiva ohjelmajärjestelmä. Ohjelmatyössä tulee analysoitua alueen kehittämistarpeet laaja-alaisesti sekä yhteen sovitettua eri rahoittajien toimenpiteet toisiaan täydentäväksi kokonaisuudeksi. Rahoittajien, kehittäjien ja sosiaalipartnereiden yhteistyö on ohjelmatyössä systemaattista.

Uusi aluekehityslaki on ollut voimassa vuoden 2003 alusta. Laki antaa hyvät mahdollisuudet eri hallinnonalojen ja yhteistyökumppaneiden toimenpiteiden yhteensovittamiselle kunkin maakunnan erityispiirteet huomioiden. Tavoitteena on lain tehokas hyödyntäminen maaseutualueiden kehittämiseksi osana tasapainoista aluekehitystyötä.

> *Maa- ja metsätalousministeriön hallinnonala on tiiviisti mukana aluekehityslain mukaisessa ohjelmatoiminnassa maakuntatasolla sekä vaikuttaa omalla toiminnallaan seutukuntien ohjelmatyön tehostumiseen.*

> *Maakunnan yhteistyöryhmien maaseutujaostoista kehitetään alueensa maaseudun kehittämistoiminnan asiantuntijaelin maakuntaohjelmatyöhön, mikä otetaan huomioon myös maaseutuelinkeinojen rahoituslakia uudistettaessa.*

Maa- ja metsätalousministeriön hallinnonalalla EU-osarahoitteisella ohjelmatyöllä on sekä sisällöllisesti että rahoituksellisesti suuri merkitys. EMOTR-osarahoitteisen toiminnan rinnalla myös EAKR- ja ESR-osarahoitteisella toiminnalla vaikutetaan myönteisesti maaseutualueiden kehitykseen. Tästä syystä myös seuraavan rahoituskauden 2007 - 2013 ratkaisut ovat oleellisia onnistuneen alue- ja maaseutupolitiikan toteuttamiseksi. Ministeriön tavoitteena on omilla kannanotoilla vaikuttaa siihen, että Suomi säilyisi mahdollisimman laajasti EU-ohjelmatoiminnan piirissä. Nykyisen ohjelmakauden kokemusten perusteella tavoitteena on ohjelmajärjestelmän huomattava yksinkertaistaminen.

Itä- ja Pohjois-Suomen alueet tulee edelleen säilyttää EU:n korkeimman aluetuen piirissä alueiden harvan asutuksen, pitkien etäisyyksien ja epäsuotuisan ilmaston vuoksi.

Kaikki maaseutualueet pyritään säilyttämään EMOTR-osarahoitteisen ohjelmatoiminnan piirissä kuten meneillään olevalla ohjelmakaudella.

Kun maaseudun kehittämistoimenpiteiden merkitys ja painoarvo maaseudun elinvoimaisuuden ja palveluiden, maatalouden toimintaedellytysten ja ympäristön ylläpitäjänä voimistuu laajenevassa unionissa, edellytetään nykyisen EU:n budjettiotsakkeen 1b maaseudun kehittämistoimenpiteiden määrärahojen merkittävää lisäystä.

Suomen ohjelmien julkinen rahoitus tulee säilyttää vähintään nykyisellä tasolla tarvittaessa lisäämällä kansallisen rahoituksen määrää ja osuutta.

Ohjelmointia sekä maksatus- ja valvontajärjestelmää tulee yksinkertaistaa kaikkien osarahoitteisten ohjelmien osalta ja EMOTR-toimenpiteissä ottaa käyttöön EU:n maatalousrahaston ohjausosaston menettelyt etenkin alueellisissa toimenpiteissä.

Nykyisellä EU:n rakenneohjelmakaudella 2000 - 2006 on pyritty turvaamaan tietyn rahamäärän käyttäminen elinkeinokalatalouden kehittämiseen Itä- ja Pohjois-Suomen tavoite 1 -alueilla varaamalla näihin ohjelmiin elinkeinokalatalouden rahoituskehykset. Kalatalous on joutunut kilpailemaan rakennerahoista muiden alojen tarpeiden kanssa. Tämä on johtanut siihen, että elinkeinokalatalouteen varatut kehykset 1 -ohjelmissa ovat hyvin pienet, eivätkä ne mahdollista suurten, valtakunnallistakin merkitystä omaavien hankkeiden toteuttamista näillä alueilla. Näin aluekehittämistä varten luotu järjestelmä on kääntynyt tarkoitustaan vastaan, kun osa merkittävistä tavoite 1 -alueille suunnitelluista kalatalouden hankkeista on ohjautunut rahoitusmahdollisuuksien puutteen vuoksi niiden ulkopuolelle.

Elinkeinokalataloutta kehitettäessä EU:n rakennerahastokaudella 2007 - 2013 pyritään yhteen koko maan kattavaan elinkeinokalatalouden rakenneohjelmaan. Tässä ohjelmassa aluekehittämisulottuvuus otetaan huomioon esimerkiksi erilaisten alueiden tarpeiden mukaisten painotusten avulla ja/tai korkeampina tukiprosentteina tietyillä tukialueilla.

Maaseudulla on perinteisesti totuttu tekemään yhteistyötä yhteisten asioiden eteenpäin viemiseksi. Muuttoliike ja sen kielteiset seuraukset sekä väestön ikääntyminen ovat merkinneet monin paikoin kehittämistoiminnan heikkenemistä. Aluekehittäminen on uhannut vinoutua aluetasolla pelkästään viranomaistoiminnaksi paikallisten toimijoiden vähäisyyden takia. Tämän vastavoimaksi on muodostunut voimistuva kylätoimintaliike ja paikallinen toimintaryhmätyö. Aluekehittämisessä tarvitaan monipuolisesti erilaisia toimijoita, niin viranomaisia kuin eri alojen asiantuntijoita sekä paikallisia ihmisiä.

Laajentuvat kylätoiminta ja toimintaryhmätyö vaikuttavat käytännössä siten, että paikalliset toimijat ottavat vastuuta aluekehitystyöstä ja määrittävät yhteisten varojen käyttöä huomattavasti enemmän kuin tilanteessa, jossa käytössä olisivat vain asiantuntijaorganisaatiot, viranomaiset ja heikentyneet erityisyhdistykset. Arviolta 60 000 kyläaktiivia toimivat monipuolisissa kylien ja asuinympäristönsä kehittämis- tai rakentamishankkeissa, rakenteiden kunnostamistöissä, yhteisissä tapahtumissa ja maisemanhoitohankkeissa. Entistä enemmän kyläläiset luovat omalla toiminnallaan ja sitoutumisellaan edellytyksiä uusien yritysten ja työpaikkojen luomiselle ja kantavat myös taloudellista vastuuta tästä kehittämistoiminnasta. Koko maan kattavan toimintaryhmätyön julkisen rahoituksen tarve on 50 miljoonaa euroa vuodessa.

Maaseudun asukkailla on yhä enemmän halua osallistua itseään ja lähiympäristöä koskevaan päätöksentekoon paikallisella ja alueellisella tasolla. Myös aluepoliittinen ajattelu on siirtynyt aimo askeleen kohti omaehtoista, alueiden omasta aktiivisuudesta lähtevää politiikkaa, jossa välineitä erilaistetaan tarpeiden mukaan, mutta niiden käyttö suunnitellaan hyvin pitkälle ja toteutetaan sopivimmalla aluetasolla kunta- ja seutukuntatasolta alkaen. Paikalliseen päätöksentekoon pyritään kytkemään viranomaisten lisäksi myös muut toimijat, kuten yrityselämä, työmarkkinaosapuolet ja paikallisyhteisöt.

Kylien kehittämishankkeissa tuetaan kyläsuunnitelmien ja kylien liiketaloussuunnitelmien laatimista, kylien sosiaalisen pääoman ja kolmannen sektorin hyödyntämistä, palvelujen uudelleen järjestämistä, hoivayrittäjyyttä sekä kansainvälisyyttä.

EU:n maaseutuyhteisöaloitetta tai vastaavaa laajempiin ohjelmiin integroitua järjestelmää tavoitellaan mahdollisimman laajana ja varaudutaan toimintaryhmätyön jatkamiseen koko maassa (ml Ahvenanmaa) osin myös kansallisin varoin. Toimintaryhmätyön rahoitusosuutta ohjelmarahoituksesta lisätään.

Kylätoiminnan vuonna 2003 alkanutta valtionosuutta tulisi nostaa verrannolliseksi muiden valtionapua saavien järjestöjen kanssa korottamalla sitä 200 000 eurolla vuosittain.

Lisätään ja vahvistetaan toimintaryhmien, kyläyhdistysten ja muiden maaseudun toimijoiden sekä asukkaiden roolia aluekeskusohjelmissa ja muissa seutuohjelmissa, jotta vältetään keskusten ulkopuolisten maaseutualueiden kannalta kielteisiä vaikutuksia.

2.5.2 Vahvistuva yhteistyö (2)

Maaseutupolitiikassa on erotettavissa kaksi matriisia: yhtenä laajan ja suppean maaseutupolitiikan tehtävät, toisena rahoitusjärjestelmät ja sisältöä kehittävät teema- ja työryhmät. Jälkimmäisten joukossa on sekä lyhyt- että pitkäaikaisia ryhmiä. Lisäksi läheisiä, mutta itsenäisiä Maaseutupolitiikan yhteistyöryhmän (YTR) yhteistyökumppaneita ovat saaristoasiain neuvottelukunta ja Suomen Kylätoiminta ry.

Alueellisen suunnittelun ja toteutuksen kaikilla tasoilla tarvitaan sekä sektoripohjaista työtä että yhä enemmän aitoa poikkihallinnollista ja -toiminnallista työtä. Asiantuntemus ja hallinto ovat voimakkaasti sektoroituneet ja siksi esimerkiksi on maaseutupolitiikassa viime vuosina kehitetty horisontaalisia työtapoja. Niillä kootaan henkilöitä, asiantuntemusta, työtä ja yksityisiä varoja julkisten varojen lisäksi maaseudun kehitystyöhön. Työtapoja ovat maaseutupolitiikan yhteistyöryhmän teemaryhmät osittain ja niiden alueelliset vastinparit maakunnissa, toimintaryhmät, kylätoiminta eri tasoilla ja osaamiskeskittymät sekä aluekeskusohjelmat parhaimmassa muodossaan.

Metsäpolitiikassa vastaavaa horisontaalisuutta edustavat valtakunnallinen ja alueelliset metsäohjelmat. Jatkossa on välttämätöntä tunnistaa eri toimijoiden roolit ja vastuut sekä julkisen ja yksityisen sektorin toimijoiden asema eri osa-alueilla. Esimerkiksi maaseutu- ja aluepoliittisen tahdonmuodostuksen vähäisyys maakuntatasolla vaatii ratkaisua.

Vaihtelevuutta ja epävarmuutta esiintyy myös maaseutupoliittisesti laajenevien teemojen käsittelyssä. Tällaisia ovat esimerkiksi asuminen, ympäristö, kulttuuri ja tietotekniikan hyödyntäminen. Nämä ovat maaseudun mahdollisuuksia, joihin on löydettävä uusia ratkaisuja ja joihin kannattaa suunnata lisää kehittämispanoksia. Etenkin maaseudulla asumisesta ja sinne rakentamisesta näyttää muodostuneen vaikea asia.

Maaseutupolitiikan yhteistyöryhmän asemaa horisontaalisena yhteistyöelimenä vahvistetaan syksyllä 2004 valmistuvan arvioinnin tulosten perusteella.

Maa- ja metsätalousministeriö osallistuu horisontaalisen yhteistyöhön maaseutupolitiikan yhteistyöryhmän kautta entistä määrätietoisemmin ottamalla vastuuta Ruoka-Suomi-, luonnontuotealan-, maaseutumatkailun ja kaupungin ja maaseudun vuorovaikutuksen-teemaryhmistä sekä toimintaryhmätyöstä ja kylätoiminnan teemasta.

YTR:n teemaryhmät tukevat alueellisten teemaryhmien työtä ja päinvastoin. Teemaryhmien asiantuntemusta hyödynnetään maakuntasuunnittelussa ja maakuntaohjelmien laadinnassa. Osapuolet sopivat selkeästä tehtäväjaosta.

Myös maaseutuneuvonnan verkostoituminen etenee kovalla vauhdilla; Neuvonnan jatkuvuus ja luottamuksen syntyminen ja saavuttaminen vaatii aikaa ja on pitkäjänteistä työtä. Neuvonnan rahoitus tapahtuu osin valtion talousarvion ja hankevaroin. Yhteistyö seutukuntien elinkeinoyhtiöiden kanssa on tiivistä, mitä kuvastaa resurssien tehokas käyttö, sujuva tiedon siirtyminen ja alueen hankkeiden tuntemus. Jatkossa parannetaan neuvontaorganisaatioiden keskinäistä yhteistyötä.

Seudullinen koordinaatio ja yhteistyö ovat tärkeitä erityisesti hankevalmistelussa. Sektoroitumista on nähtävissä myös seututasolla. Kuntien ja TE-keskusten pitäisi ohjata koordinaatiota. Seudullisten yrityspalvelupisteiden tavoitteena on synnyttää valtakunnallinen eri organisaatioiden yhteistyön pohjalle rakentuva seudullisten yrityspalvelupisteiden verkosto, joka tarjoaa alueen yrittäjille ja yrittäjiksi aikoville "käyttöliittymän" yritysneuvonnan asiantuntijapalveluihin. Toiminta rakentuu kuntien, TE-Keskusten, uusyrityskeskusten, neuvontaorganisaatioiden, oppilaitosten ja yksityisten yrityspalveluyritysten keskinäisen yhteistyön varaan painottuen pieniin ja keskisuuriin seutukuntiin.

Kuntataso jää maaseudun kehittämiskeskusteluissa usein sivuun. Kuntien rooli on tärkeä, sillä ne toteuttavat pääasiassa ns. laajaa maaseutupolitiikkaa ja siihen liittyviä toimia. Kunnat ovat poliittisina toimijoina hieman hankalassa tilanteessa. Niiden tulee miettiä mitä tehtäviä on delegoitavissa alaspäin ja mitä ylöspäin esim. seutukunnallisille elinkeinoyhtiöille.

Ministeriö tukee osaamiskeskittymien sekä muiden yliopistojen, tutkimuslaitosten, oppilaitosten, neuvonnan, kuntien ja muiden viranomaisten ja yrittäjien yhteistyömuotojen syntymistä.

Maaseudun ja kaupunkien välisen vuorovaikutuksen tavoitteena on vahvistaa maaseudun kylien ja kaupunginosien yhteisiä työtapoja välittämällä kokemuksia ja perehtymällä toisen toimintatapoihin. Oleellista on miten yhteistyötä tiivistetään eri toimijayhdistysten ja kehittämishankkeiden kesken. Vuorovaikutus antaa myös mahdollisuuksia työtilaisuuksien ja monien palveluiden kehittämiseen ja hyödyntämiseen verkostojen ja yhteistyön kautta.

Vuorovaikutuspolitiikan yhteistyöalueita ovat mm. pendelöinti, etätyö ja sen järjestäminen, alihankintatyö ja pestipalvelut, osaamispalvelut, kesä- ja loma-asukkaiden ja yritysten kummitoiminta, nuoret, kulttuuri ja yhteiset tapahtumat sekä lähiruoka. Näitä osa-alueita kehitetään niin valtakunnallisilla tutkimus- ja kehittämishankkeilla kuin alueellisilla kehittämishankkeillakin.

2.5.3 Toimivat maaseudun osaamisrakenteet (3)

Maa- ja metsätalousministeriö rahoittaa maaseudulle kohdistuvaa tutkimusta yhteistutkimusvaroin, maatilatalouden kehittämisrahaston kautta sekä maaseutupolitiikan yhteistyöryhmän (YTR) käyttöön osoitetuilla varoilla. Näistä rahoituslähteistä varsinaista maaseutututkimusta rahoitetaan vain YTR:n hankerahoituksen kautta. Nämä viime vuosina rahoitetut tutkimushankkeet ovat usean tutkimuslaitoksen yhteisiä sekä mm. maaseutupoliittisen

kokonaisohjelman toteuttamiseen liittyviä verkostohankkeita. Maaseutututkimushankkeet ovat luonteeltaan valtakunnallisia. Tästä huolimatta niillä on valtakunnallisen maaseutupolitiikan toteuttamisen kautta myös välillisiä alueellisia verkostovaikutuksia.

Maaseutupolitiikassa on määrätietoisesti pyritty vahvistamaan myös soveltavaa maaseutututkimusta ja rakentamaan laajoja, usean toteuttajatahon verkostohankkeita. Jo 1980-luvulla on perustettu alan tutkimus- ja koulutuskeskuksia. Maaseutututkimusta on rahoitettu jo 11 vuotta ja järjestetty maaseudun kehittäjiä palvelevia koulutustilaisuuksia ja pidempiä opintokokonaisuuksia. Myös Rural Studies -verkosto on perustettu ja kolmannen kokonaisohjelman ehdotuksen mukaisesti kahdeksan maaseutututkimukseen keskittyvän professuurin perustaminen eri puolelle maata on toteutunut. Viimeisen 20 vuoden aikana tehtyä maaseutututkimusta on arvioitu syvällisesti ja valmisteltu tutkimusohjelmaa Suomen Akatemialle.

Maa- ja metsätalousministeriön ottaa tutkimustoiminnan ohjauksessaan huomioon sekä hallinnon kasvavien tietotarpeiden tyydyttämisen, että elinkeinon kehittämisen. Sitomattoman tutkimusrahoituksen roolit pyritään selkiyttämään nykyistä paremmin. Ministeriön tutkimusstrategia (Maatalous- ja elintarviketutkimus 2002 - 2006) päivitetään samalla kun tutkimusstrategia integroidaan entistä paremmin ministeriön strategiatyöskentelyyn. Erityistä huomiota kiinnitetään toimialan yleisen kehittämisen kannalta tärkeisiin laajoihin kokonaisuuksiin.

Valtion tiede- ja teknologianeuvoston suositusten mukaisesti tutkimukseen suunnattavalla lisärahoituksella pyritään lisäämään innovaatioita ja tutkimuksen vaikuttavuutta. Erityistä huomiota kiinnitetään kansallisen ja kansainvälisen ml. pohjoismaisen sekä EU-yhteistyön ja työnjaon kehittämiseen. Tutkimustulosten hyödyntämisen tehostamiseksi tiedon ja teknologian siirtoa vahvistetaan tukemalla tutkimuksen, neuvonnan ja koulutuksen sekä tutkimuksen ja elintarvikeketjun yritysten yhteistyötä.

Tavoitteena on, että tutkimuslaitosten oma vastuu ja aloitteellisuus maaseudun elinkeinojen kehittäjänä vahvistuvat. Maa- ja elintarviketalouden tutkimuskeskuksen (MTT) perusrahoitus pyritään pitämään sellaisella tasolla, että laitos voi kehittää osaamistaan ja tutkimusresurssejaan. Tämä vahvistaa myös laitoksen kykyä hankkia lisärahoitusta kilpailluilta tutkimusrahoituksen markkinoilta. Kehittämistyössä tuetaan MTT:n verkottumista muihin tutkimuslaitoksiin ja korkeakouluihin. Erityisesti alueellisten yksikköjen osalta selvitetään myös fyysisten resurssien yhteiskäytön mahdollisuudet.

> *Maa- ja metsätalousministeriön rahoittamaa tutkimusta suunnataan tutkimusmäärärahojen avulla vastaamaan hallitusohjelman sekä ministeriön omissa strategioissa, maaseutupoliittisessa kokonaisohjelmassa ja muissa ohjelmissa esille tuotuja tietotarpeita. Tutkimuksen suuntaamisessa käytetään apuna maatalous- ja elintarviketutkimuksen neuvottelukunnan ja maaseutupolitiikan yhteistyöryhmän hankeryhmän asiantuntemusta. Siirrytään enenevässä määrin ohjelma- ja klusteripohjaiseen rahoitukseen yhteistyössä muiden rahoittajien kanssa.*

Osaamisen kehittäminen maaseudulla vaatii omat, joskus osaamiskeskuksista- ja ohjelmasta poikkeavia ratkaisuja. Paikallisten tutkimus-, kehittämis- ja koulutuslaitosten sekä Maa- ja elintarviketalouden tutkimuskeskuksen, Metsäntutkimuslaitoksen ja Riista- ja kalatalouden tutkimuslaitoksen alueelliset verkostot ja toimipisteet ovat keskeisiä maaseudun osaamisen kehittämisen ja innovaatioiden levittämisen kannalta.

Maa- ja metsätalousministeriön alaisten tutkimuslaitosten asemia vahvistetaan edelleen alueellisina toimijoina sekä selkeytetään niiden tehtäviä tutkimuksen valtakunnallisessa työnjaossa.

Osaamiskeskusten rinnalle tarvitaan tiheähkö osaamiskeskittymien verkko, jonka perustamiseksi ja vauhdittamiseksi tulisi varata maaseutupolitiikan yhteistyöryhmän käyttöön siemenrahaa.

Maaseutualueiden palveluiden turvaamiseksi on painotettu perusselvityksiä ja niiden pohjalta kehittämishankkeita, joissa haetaan mm. palveluiden uudelleen järjestämisen muotoja ja työjakoa julkisen ja yksityisen sektorin välillä sekä yrittäjyyden mahdollisuuksia osaamispalveluiden tuotannossa. Selvityksissä on myös korostunut eri tahojen yhteistyön tarve sekä entistä enemmän myös kansainvälisen yhteistyön merkitys osaajien osaamisen tason kohottamisessa.

Maaseudun pienyritysten perusneuvontapalvelut turvataan vakiinnuttamalla eri organisaation yhteistyölle rakentuvien noin 50 seudullisen yrityspalvelupisteen toiminta.

Tehostetaan alueellisesti toimivien innovaatio-organisaatioiden kansallista ja kansainvälistä verkottumista. Neuvontajärjestöjen roolia teknologian siirrossa talouden kehityksen tukemiseksi vahvistetaan. Tutkimuksen, neuvonnan ja koulutuksen sekä yritysten yhteistyötä kehitetään niin, että mahdollistetaan tutkimustulosten nopea soveltaminen käytäntöön.

Suomen 4H-järjestö edistää maaseudun elinvoimaisuutta ja siten osaltaan maaseutupoliittisen kokonaisohjelman toteuttamista. Kansalaisten valmiuksia ryhtyä yrittäjiksi lisätään yrittäjyyskasvatuksen ja -koulutuksen keinoin sekä liiketoimintaosaamista vahvistamalla. 4H-järjestön tavoitteena on myös vaikuttaa nuorison yrittäjäkulttuuriin ja yrittäjämyönteisemmän ilmapiirin luomiseen nuorten keskuudessa. Suomessa yrittäjiksi hakeutuu vähemmän nuoria kuin muissa EU-maissa.

Elinikäisen oppimisen periaatteen mukaan kyläkoulujen tulee palvella koko väestöä eikä vain oppivelvollisia. Koulurakennusten tulee olla avoinna muinakin kuin lukujärjestysaikoina. Kyläkoulujen käyttöä voidaan nostaa myös ympärivuotisilla kurssitoiminnoilla; vapaa-ajan ja liikunnan monipuolista kurssitarjontaa tarvitaan varsinkin loma-aikoina. Kirjasto-, tieto- ja kulttuuripalveluja tulisi keskittää koulutiloihin sitä mukaa, kun varsinaisten luokkatilojen tarve päiväkoululaisille vähenee.

Kyläkoulujen kehittäminen toimintakeskuksiksi tukee myös sosiaalista yhteenkuuluvuutta ja tarjoaa luontaisia mahdollisuuksia palvelutoimintojen välittämiseen sekä maaseudun asukkaille että siellä vierailevilla vapaa-ajanviettäjille. Kunnan kouluissa toimintoihin osallistuvia ei rajoittaisi sukupuoli, uskonto tai ikä. Koulujen yhteydet asukkaisiin ja kuntakeskuksiin ovat jo valmiina, rakennukset, tienviitat ja huoltojärjestelmät ovat niin ikään olemassa.

Koulutuksen koko ketjua edistetään: perusopetus, lukiot, toisen asteen ammatilliset oppilaitokset, ammattikorkeakoulut sekä yliopistot tekevät yhteistyötä alueensa elinkeinoelämän kehittämiseksi. Koulujen käyttöä tehostetaan ja kehitetään niistä alueellistoiminnallisia tieto- ja palvelukeskuksia. MMM:n hallinnonala edistää oman toimialansa puitteissa em. toimenpiteitä.

2.5.4 Hallinnonalan toimintojen alueellistaminen (4)

Maa- ja metsätalousministeriön toimintojen alueellistamisen tavoitteena on muiden hallinnonalojen tapaan parantaa maan alueellista tasapainoa sekä vahvistaa alueita ja seutuja, mutta myös omalta osaltaan valtionhallinnon toimintojen turvaamista ja tehostamista. Alueellistamisella turvataan pidemmällä tähtäimellä myös osaavan henkilökunnan saaminen hallinnonalan palvelukseen.

Maa- ja metsätalousministeriön hallinnonalan toimintojen alueellistamisselvitys valmistui tammikuussa 2003. Selvitys toimi pohjana kun hallitus antoi oman kannanottonsa valtion keskushallinnon yksik-

köjen toimintojen alueellistamisen jatkamisesta 5.2.2003. Kannanoton mukaan osia ministeriön ja sen tietopalvelukeskuksen tehtävistä siirretään pääkaupunkiseudun ulkopuolelle perustettavaan alueelliseen toimipisteeseen. Pitkällä aikavälillä alueelliseen toimipisteeseen voidaan siirtää tehtäviä noin 150 henkilötyövuoden verran. Vaiheittaisen alueellistamisen lopputuotteena on uusi, alueellistettu maataloushallinnon virasto.

Ministeriön tarkennettu selvitys valmistuu keväällä 2004, jolloin selvitetään myös perustettavan maaseutuviraston sijaintivaihtoehdot. Hankkeen valmistelut toteutetaan siten, että käytännön hajasijoittamistoimet ajoittuvat vuosille 2005 - 2008. Selvityksen mukaan alueelliseen toimipisteeseen siirrettäisiin ministeriön maatalousosastolta ja tietopalvelukeskuksesta ensisijaisesti sellaisia toimintoja, joihin etäällä tapahtuva työskentely sopii ja jotka eivät vaadi tiivistä päivittäistä yhteydenpitoa ministeriöön tai muihin tahoihin. Uudelleen sijoittamisessa hyödynnettäisiin vapaaehtoisuutta ja henkilöstön poistumaa.

Hallituksen helmikuussa 2003 tekemän kannanoton mukaan on maa- ja metsätalousministeriön hallinnonalalla tarkoituksenmukaista yhdistää Elintarvikevirasto (EVI), Eläinlääkintä- ja elintarviketutkimuslaitos (EELA) ja Kasvintuotannon tarkastuskeskus (KTTK) uudeksi virastoksi, johon siirretään myös maa- ja metsätalousministeriön elintarvike- ja terveysosaston toimeenpanotehtävät. Uuden viraston tehtävänä on kasvin- ja eläintuotantoon sekä elintarvikkeisiin liittyvällä valvonnalla, seurannalla ja tutkimuksella varmista toiminnan edellytykset sekä edistää kilpailukykyä maa-, metsä-, puutarha- ja elintarviketuotannon alalla. Toiminnan tarkoituksena on taata tasapuolinen valvonta koko maassa, turvata korkealaatuiset ja turvalliset elintarvikkeet kuluttajille ja edistää eläinten terveyttä ja hyvinvointia. Virastossa toteutuu valvonnan kaari "pellolta pöytään" kuluttajien luottamuksen säilyttämiseksi ja raaka-aineiden ja elintarvikkeiden jäljitettävyyden takaamiseksi. Virasto-hanke liittyy valtion keskushallinnon kehittämiseen ja hallinnon alueellistamiseen. Viraston perustamisella haetaan paitsi alkutuotannon ja elintarviketuotannon valvonnan keskittämistä, myös synergiaetuja eri virastojen samankaltaisia toimintoja yhdistämällä.

Uudelle virastolle rakennetaan toimitilat Helsinkiin Viikin tiedepuistoon, missä sijaitsevat mm. Helsingin yliopiston maa- ja metsätaloustieteellisen ja eläinlääketieteellisen tiedekunnan lisäksi useat saman alan tutkimuslaitokset, joten sijainti tuo uuden viraston osaksi Viikin tiedeyhteisöä. Viraston Viikin toimitiloihin siirtyvät niiden Helsingissä ja Vantaan Tikkurilassa sijaitsevien toimipisteiden toiminnot. Virastoilla on lisäksi alueellisia toimipisteitä Loimaalla, Turussa, Kouvolassa, Oulussa, Seinäjoella ja Kuopiossa. Yhdistämällä eri virastojen samalla paikkakunnalla olevia toimipisteitä saadaan synergiaetuja, suurempia kokonaisuuksia ja kustannussäästöjä. Hankkeen tarkoituksena on myös selvittää alueellisten toimintojen vahvistamista.

Elintarviketoimialan viranomaisten mahdollisuuksia etätyö tekemiseen tuetaan ja alueellisia toimipisteitä vahvistetaan. Tämä voi mahdollistaa paikallistuntemuksen omaavien viranomaisten osallistumisen uudenlaisiin tehtäviin.

Maa- ja metsätalousministeriön hallinnonalan muiden virastojen ja laitosten meneillään olevaa alueellistamista ja muuta toiminnan kehittämistä jatketaan. Maa- ja elintarviketalouden tutkimuskeskuksen toimipisteitä kehitetään ja kootaan nykyistä vahvemmiksi alueellisiksi toimijoiksi. Merkittävä toteuttamisvaiheessa oleva hanke on Metsäntutkimuslaitoksen Joensuun tutkimuskeskuksen vahvistaminen.

Ministeriön tavoitteena on myös tehostaa keskushallinnon tukitehtävien alueellistamista olemalla mukana alueellistamisen koordinaatiotyöryhmän alaisuudessa toimivissa viidessä tukityöryhmässä. Nämä työryhmät selvittävät tietopalveluiden, tietohallinnon, taloushallinnon, henkilöstöhallinnon ja palkanlaskennan sekä asiakaspalvelun ja muiden tukitehtävien alueellistamismahdollisuuksia. Työryhmät on asetettu 1.12.2003 - 30.6.2004 väliseksi ajaksi.

Maa- ja metsätalousministeriön hallinnonalan alueellistamisessa edetään tehdyn suunnitelman ja aikataulun mukaisesti alueellistamisen koordinaatiotyöryhmän yhteen sovittaessa eri hallinnonalojen toimia. Lopputuloksena on mm. alueellistettu maataloushallinnon virasto, uusi elintarvike- ym. virasto sekä ministeriön alaisten virastojen ja tutkimuslaitosten toimipisteiden vahva rooli alueellisina toimijoina.

3. ALUEKEHITYKSEN MÄÄRÄRAHAT

Tässä luvussa käsitellään niitä talousarviossa maa- ja metsätalousministeriön pääluokkaan sisältyviä varoja, jotka jaetaan vuosittain käytettäväksi alueittain ja joista päätökset tekee alueellinen viranomainen (TE-keskus, metsäkeskus, alueellinen ympäristökeskus).

3.1 Aluekehitysvarat

Alueiden kehittämisestä annetun lain (1135/93) 6 §:n mukaan valtion talousarviossa eri hallinnonaloilla nimetään ne määrärahat (aluekehitysrahat), joilla voidaan edistää alueellisten kehittämistavoitteiden ja niiden toteuttamiseksi laadittavien aluekehittämisohjelmien toteuttamista. Aluekehitysrahoja osoitetaan aluekehittämisohjelmiin (kansallisiin tai EU-ohjelmiin) liittyviin elinkeinotoiminnan kehittämishankkeisiin, julkisiin investointeihin ja väestölle tärkeiden palvelujen turvaamiseen.

Talousarviossa aluekehitysrahat on varustettu aluekehitysraha-maininnalla. Määrärahojen käytöstä päättävät ne viranomaiset, joille määrärahat talousarviossa osoitetaan. Rahoituksen suuntaamisen yleisistä perusteista määrätään valtioneuvoston päätöksellä. Rahoituksen suuntaamista koskevat periaatteet on sisällytetty talousarvioesityksen yksityiskohtaisiin perusteluihin.

MMM:n hallinnonalalla aluekehittämisvaroiksi on luokiteltu seuraavat momentit:

Taulukko 9. MMM:n aluekehitysvarat (a-momentit) vuosien 2005 - 2008 keskiarvona

Momentin nimi	**N:RO**	**MILJ. EUROA**
Euroopan maatalouden ohjaus- ja tukirahaston osallistuminen maaseudun kehittämiseen	301461	47,8
Valtion rahoitusosuus EU:n osaksi rahoittamasta maaseudun kehittämisestä	301462	64,4
Metsäluonnon hoidon edistäminen	303145	6,6
Elinkeinokalatalouden markkinoinnin ja rakennepolitiikan edistäminen, (tavoite 1 -alueita koskeva osa)	304162	2,1
YHTEENSÄ		**120,9**

Nykyinen ALMA-alue tarvitsee välttämättä kansallista rahoitusta vuosille 2005 - 2006, jotta maaseudun kehittämistyön pysähtyminen puolen Suomen alueella estettäisiin. Tarvittavien varojen suuruus on vähintään 35 miljoonaa euroa. Tällä rahoituksella on tavoitteena aikaansaada uusia työpaikkoja 450 kpl ja uusia yrityksiä 250 kpl. Rahoitus on välttämätön osa MMM:n panosta yrittäjyys- ja tietoyhteiskuntaohjelmiin. Ilman väliaikaisrahoitusta 20 paikallista toimintaryhmää yli 120 kunnan alueella, kymmenet TE-keskusten rakentamat teemaohjelmat, vuodessa noin 2 000 hanketta ja sadat maaseudun kehittämisen ammattilaiset eivät voi jatkaa työtään.

3.2 Muut alueiden kehittämiseen vaikuttavat varat

Muuta varsinaista rahoitusta, jolla on vaikutusta aluekehitykseen, mutta joka ei ole aluekehityslain tarkoittamaa aluekehitysrahoitusta, ovat MMM:n hallinnonalalla taulukossa 10 esitetyt momentit.

Metsäkeskusten puuenergianeuvojien vakinaistaminen edellyttää 0,5 miljoonan euron lisäystä metsäkeskusten valtionapuun (momentti 30.31.42) vuodesta 2005 lukien. Kysymyksessä on toimintamenojen avustaminen, jollaisia määrärahoja ei ole sisällytetty aluekehitysvarojen a- tai b-momentteihin.

Taulukko 10. Muut alueiden kehittämiseen vaikuttavat varat (B- momentit) vuosien 2005 - 2008 keskiarvona.

Momentin nimi	**N:RO**	**MILJ. EUROA**
Maaseutuelinkeinotoiminnan korkotuki	301449	46,2
Maatilatalouden kehittämisrahaston (MAKERA) lainat	Makera	0,5
Maatilatalouden kehittämisrahaston (MAKERA) avustukset	Makera	93,0
Eräät metsätalouden yhteiskunnalliset palvelut ja yleinen uittoväylätuki, osa	303124	6,3
Tuki puutuotannon kestävyyden turvaamiseen	303144	67,8
Lainat puuntuotannon kestävyyden turvaamiseen	303183	0,5
Elinkeinokalatalouden markkinoinnin ja rakennepolitiikan edistäminen. (tavoite 1-alueen ulkopuolella)	304162	12,2
Avustukset yhdyskuntien vesihuoltotoimenpiteisiin	305131	5,8
Vesistö- ja vesihuoltotyöt	305177	12,2
YHTEENSÄ		**n. 170,0**

Maakuntaohjelmat on laadittu syksyn 2002 ja kevään 2003 aikana. Maakuntaohjelmien toteuttamissuunnitelmat laaditaan vuosittain ja ne sisältävät ehdotuksen keskeisistä toimenpiteistä ja niiden rahoittamisesta otettavaksi huomioon laadintavuotta seuraavassa (n+1) ja sitä seuraavassa (n+2) valtion talousarviossa. Alueiden kehittämislain nojalla maakuntaohjelmaan ja sen toteuttamissuunnitelmaan kootaan kaikki alueella toteutettavat ohjelmat ja aluekehityksen kannalta tärkeät toimenpiteet. Maaseudun kehittämisen ja kalatalouden osalta tästä ovat vastanneet TE-keskusten maaseutuosastot ja metsätalouden osalta metsäkeskukset sekä vesivara-asioiden osalta alueelliset ympäristökeskukset.

Maakuntaohjelman toteuttamissuunnitelma sisältää ehdotuksen maakuntaohjelman ja erityisohjelmien toteuttamisen kannalta keskeisistä hankkeista ja muista toimenpiteistä sekä arvion niiden rahoittamisesta. Toteuttamissuunnitelmalla vaikutetaan syksyllä valmisteltaviin ministeriöiden kehysehdotuksiin ja sitä kautta hallituksen kehyspäätökseen sekä edelleen talousarvioesitykseen. Toteuttamissuunnitelmat ovat aluehallinnon käytettävissä seuraavan vuoden määrärahoja koskevissa tuloskeskusteluissa loka-marraskuussa.

Toteuttamissuunnitelmat käsitellään maakunnan yhteistyöryhmässä. Maakunnan liitto ja alueviranomaiset hyväksyvät ne viimeistään lokakuun loppuun mennessä. Hyväksytty asiakirja toimitetaan sisäasiainministeriölle. SM laatii marraskuussa yhteenvedot toteuttamissuunnitelmista.

Toteuttamissuunnitelman osana tarkastellaan myös EU:n alueellisten rakennerahasto-ohjelmien rahoitus, jonka kohdentumisesta ohjelmaa rahoittaville tahoille hyväksytään maakunnan yhteistyöasiakirja. Maakunnan yhteistyöasiakirja valmistellaan siten, että se on käytettävissä ministeriöiden laatiessa talousarvioehdotusta keväällä.

Tässä aluekehitysstrategia-asiakirjassa tarkastellaan myös muita kuin a- ja b- momenttien varoin toteutettavia toimenpiteitä. Nämä ns. laajan aluepolitiikan piiriin kuuluvat linjaukset otetaan huomioon TTS:n laadinnan sekä aluehallinnon ja muiden toimijoiden, kuten tutkimuslaitosten ja neuvontajärjestöjen tulosohjauksessa.

3.3 Aluekehitysvarojen ja muiden aluekehitykseen vaikuttavien varojen alueellinen kohdentaminen

A-MOMENTIT

Alueohjelmien rahoitus

Nämä varat ovat varsinaisia aluekehitysvaroja. EU-ohjelmatyön piiriin kuuluvat kehittämistoimenpiteet kuuluvat lähtökohtaisesti aluekehittämistoimenpiteisiin ja -rahoitukseen. Näitä toimenpiteitä rahoitetaan EMOTR-osarahoitteisina alueellisesta maaseudun kehittämisohjelmasta (ALMA), tavoite 1 -ohjelmista, LEADER+ -yhteisöaloiteohjelmasta, EAKR -osarahoitteisena tavoite 1- ja 2 -ohjelmista, Interreg -yhteisöaloiteohjelmasta ja KOR-osarahoitteisena tavoite 1 -ohjelmasta. EMOTR:sta rahoitetaan kehittämishankkeita ja yritystukia, EAKR:stä vesivarahankkeita ja metsäluonnonhoitoa sekä KOR:sta kalataloustoimenpiteitä. Budjetissa varat ovat momenteilla 30.14.61, 30.14.62, 30.31.45 ja 30.41.62.

ALMA-ohjelman tavoitteena on alueellisten kehittyneisyyserojen tasapainottaminen erityisesti harvaanasutun ja ydinmaaseudun kehitystä tukemalla. Tästä syystä ohjelman varojen jakoperusteeksi on valittu kunkin TE-keskusalueen väkiluku em. maaseutualueilla. Yritysten investointitukien tukitasot on porrastettu siten, että tukitasot ovat korkeimmat harvaanasutun ja ydinmaaseudun kunnissa.

Tavoite 1 -ohjelmien kehittämishanke- ja yritystukien varojen alueellinen jako perustuu ohjelma-asiakirjan täydennysosaan ja maakunnan yhteistyöryhmän hyväksymiin yhteistyöasiakirjoihin. Ohjelmien täydennysosissa on todettu, että ohjelmien toimenpiteiden hankkeiden valinnassa noudatetaan ns. syrjäisen ja ydinmaaseudun hankkeiden "positiivista diskriminaatiota". Yritysten investointitukitasot noudattavat kansallista tukialuejakoa ja ovat siten korkeimmat Itä-Suomessa ja ALMA-aluetta korkeammat myös Pohjois-Suomessa.

LEADER+ -ryhmät, alueohjelmien toimintaryhmät ja kansallisesti rahoitettavat POMO+ ryhmät valittiin niiden kehittämissuunnitelmien paremmuuden perusteella ja samoin perustein päätettiin ryhmien rahoituskehyksistä. Yritysinvestointien tukitasot noudattavat ALMA- ja tavoite 1 -ohjelmien tukitasoja ko. ohjelman alueella.

EAKR-osarahoitteisten vesivarahankkeiden rahoituksen jako perustuu maakunnan yhteistyöryhmän hyväksymään yhteistyöasiakirjaan ja Interreg -ohjelmien hankkeiden varojen jako kunkin ohjelman yhteistyöryhmän päätöksiin.

Tavoite 1 -ohjelmien KOR-varojen käyttö perustuu koko maata koskeviin elinkeinokalatalouden kehittämisperiaatteisiin. Tavoite 1 -ohjelmissa kalatalouden osuus on koko ohjelmien rahoituksessa mitoitettu alueilla esitettyjen tarpeiden ja näkemysten mukaan tarkoituksenmukaiselle tasolle. Myös vuosittainen määrärahojen jako TE-keskusten välillä perustuu alueilta tuleviin arvioihin määrärahojen tarpeesta. Kalatalouden painopiste on 1-alueiden ulkopuolella. Tavoite 1- alueilla kalatalouden investointitukiprosentti on 10 prosenttia muuta maata korkeampi.

Metsäluonnon hoidon edistämiseen käytettävien varojen (momentti 30.31.45) merkitys aluekehittämisessä on vähäinen, mutta saattaa hieman lisääntyä METSO-monimuotoisuus-ohjelman toteutuksen myötä. Ohjelmassa on käynnistymässä mm. luonnonarvokauppaa ja yhteistoimintaverkostoja koskevia hankkeita. Ministeriö on osoittanut tämän määrärahan sekä a-momentteihin että Kainuun hallintokokeiluun.

Kehiteltäessä ohjelmien rahoitusmenettelyjä sekä suunniteltaessa mahdollisia kansallisesti rahoitettavia toimenpiteitä seuraavaa rahoituskautta 2007 - 2013 varten (maaseu-

dun kehittämishanke- ja yritystukivarat) luodaan alueiden kehittyneisyyseroihin ja tarpeisiin perustuvaa varojen jakoa edelleen sekä jatketaan toimenpiteiden erilaistamista.

Varojen kokonaismäärä säilytetään seuraavalla rahoituskaudella vähintään nykyisellä tasolla lisäämällä tarvittaessa kansallista rahoitusta.

B-MOMENTIT

Maatalouden rakenneinvestoinnit

Maatilatalouden rakenteen kehittämisen keskeisenä tavoitteena on luoda edellytykset kilpailukykyisen ja kannattavan toiminnan harjoittamiseen yrityskokoa kasvattamalla ja toimintaa monipuolistamalla. Maatiloille myönnettävän investointituen on edistettävä tulotason sekä elin-, työ- ja tuotantoolosuhteiden parantumista maatiloilla. Rakennetuet ovatkin hyvin kiinteässä yhteydessä harjoitettavaan maatalouden tulotukipolitiikkaan ja EU:n maatalouspolitiikan toteuttamiseen. Esimerkiksi käytettävät tukitasot määräytyvät osana maatalouden tukipolitiikan kokonaisuutta. Tästä syystä niitä ei voida lukea varsinaisiksi aluekehitysvaroiksi, vaikka varojen käytöllä on suuri merkitys maatalouselinkeinolle ja sitä kautta alueelliselle kehitykselle.

Maatilatalouden kehittämisrahaston varojen alueellinen jako (momentti 30.14.49, Maatilatalouden kehittämisrahasto, Makera) TE-keskuksille perustuu kunkin alueen tarpeeseen eli TE-keskuksen vastaanottamien maaseutuelinkeinojen rahoituslain (329/1999) mukaisesti rahoituskelpoisten hakemusten määrään.

3.4 Talousarvioesitysten aluepoliittisten vaikutusten arviointi

Valtion talousarvion valmistelun yhteydessä tullaan vuosittain arvioimaan erikseen sen aluepoliittiset vaikutukset muun yhteiskuntapoliittisen vaikuttavuuden arvioinnin ohella. Arvioinnin suorittaminen etenisi 30.1.2004 annetun työryhmäraportin (Alueiden kehittäminen 6/2004) mukaan kolmen vuoden aikana vuoden 2005 TAE:n hallinnonalakohtaisesta arvioinnista kaikkia maakuntia koskevaan yleisen tasapainomallin mukaiseen tutkimukseen.

Maa- ja metsätalousministeriön hallinnonalan menoista pääosa kohdistuu alkutuotantoon tai sitä lähellä olevaan elinkeinotoimintaan. Rahoitusta ei voida, alueohjelmavaroja lukuun ottamatta etukäteen kohdistaa tai osoittaa alueellisesti, mutta kohdentumista voidaan seurata jälkikäteen mm. valtion tilinpäätöstietojen pohjalta. Tilastokeskuksen viimeisen, vuotta 2002 koskevan selvityksen perusteella voidaan todeta, että väestömäärään suhteutettuna hallinnonalan menot painottuvat voimakkaasti Pohjois- ja Itä-Suomen maaseutuvaltaisille alueille. Yleiseen menojen alueelliseen kohdentumiseen verrattuna hallinnonalan toimenpiteet toimivat siten merkittävänä alueellisena tasapainottavana tekijänä (kuva 5).

Hallinnonalan kaikista menoista merkittävä osuus on maatalouteen kohdistuvilla tukimenoilla, josta vuonna 2002 talousarviossa noin 40% tuli EU:lta. Kun tarkastellaan nimenomaan näitä maa-, metsä- ja kalatalouden elinkeinojen tukia ja rakennekehitystoimia, sekä vesistöjen huoltoon ja hoitoon kohdistuvia menoja, korostuu painotus ydin- ja harvaan asutulle maaseudulle (kuva 6). Maatalouden tukien merkitys on luonnollisesti suurin siellä, missä myös tilojen määrä on suurin; Etelä- ja Keski- Pohjanmaalla ja Pohjanmaalla. Lapissa Kainuussa ja Etelä-Savossa myös metsätalouteen kohdistuvat tuet ovat merkittäviä aluetalouden kannalta.

Kuva 5.

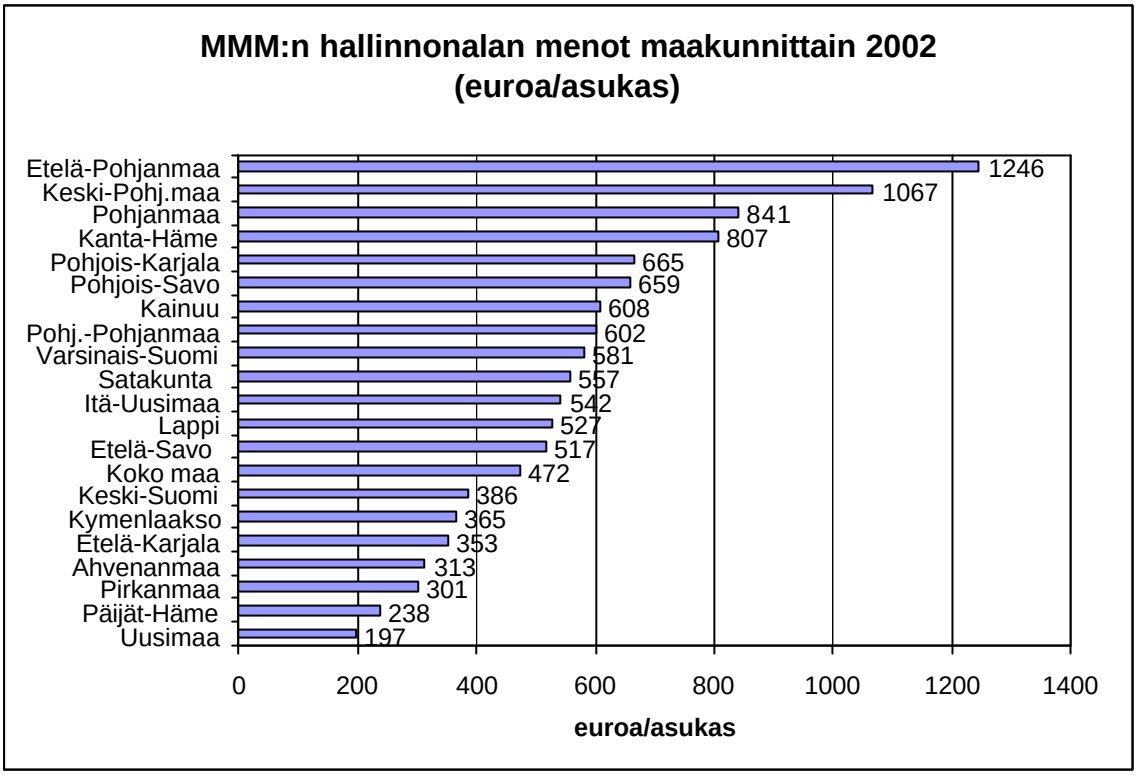
MMM:n hallinnonalan menot maakunnittain 2002
(euroa/asukas)
Etelä-Pohjanmaa 1246
Keski-Pohj.maa 1067
Pohjanmaa 841
Kanta-Häme 807
Pohjois-Karjala 665
Pohjois-Savo 659
Kainuu 608
Pohj.-Pohjanmaa 602
Varsinais-Suomi 581
Satakunta 557
Itä-Uusimaa 542
Lappi 527
Etelä-Savo 517
Koko maa 472
Keski-Suomi 386
Kymenlaakso 365
Etelä-Karjala 353
Ahvenanmaa 313
Pirkanmaa 301
Päijät-Häme 238
Uusimaa 197
0
200
400
600
800
1000
1200
1400
euroa/asukas

Kuva 6.

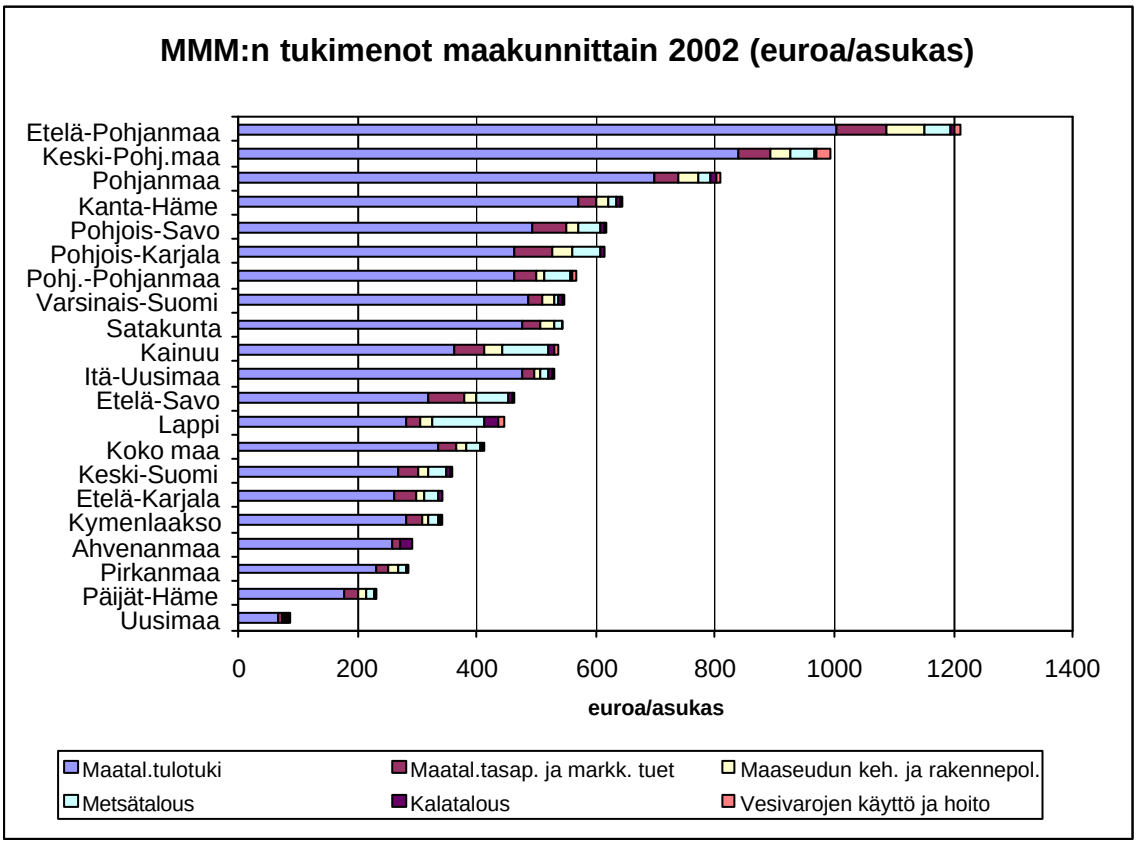
MMM:n tukimenot maakunnittain 2002 (euroa/asukas)
Etelä-Pohjanmaa
Keski-Pohj.maa
Pohjanmaa
Kanta-Häme
Pohjois-Savo
Pohjois-Karjala
Pohj.-Pohjanmaa
Varsinais-Suomi
Satakunta
Kainuu
Itä-Uusimaa
Etelä-Savo
Lappi
Koko maa
Keski-Suomi
Etelä-Karjala
Kymenlaakso
Ahvenanmaa
Pirkanmaa
Päijät-Häme
Uusimaa
0
200
400
600
800
1000
1200
1400
euroa/asukas
Maatal.tulotuki
Maatal.tasap. ja markk. tuet
Maaseudun keh. ja rakennepol.
Metsätalous
Kalatalous
Vesivarojen käyttö ja hoito

3.5 Vaikutukset ympäristöön, tasa-arvoon ja alueelliseen kehittämiseen

Aluekehitysstrategiatyöryhmä on käsitellyt ympäristövaikutusten, tasa-arvovaikutusten ja aluekehitysvaikutusten tekemistä ministeriön aluekehitysstrategian valmistelun aikana. Kustakin vaikutusten arvioinnista on seuraavassa lyhyt yhteenveto.

Vaikutukset ympäristöön

Ympäristövaikutukset on selvitettävä ja arvioitava riittävässä määrin viranomaisen valmistellessa sellaisia suunnitelmia ja ohjelmia, joiden toteuttamisella saattaa olla merkittäviä ympäristövaikutuksia.

Lain määritelmien mukaan ympäristövaikutukseen sisältyvät mm. vaikutukset ihmisten terveyteen, elinoloihin ja viihtyvyyteen, maaperään, vesiin, ilmaan, ilmastoon, kasvillisuuteen, eliöihin ja luonnon monimuotoisuuteen, yhdyskuntarakenteeseen, rakennuksiin, maisemaan, kaupunkikuvaan ja kulttuuriperintöön, luonnonvarojen hyödyntämiseen sekä kaikkien edellä mainittujen tekijöiden keskinäisiin vuorovaikutussuhteisiin.

Arvioinnissa on esitettävä sekä myönteiset että kielteiset ympäristövaikutukset, ja ellei minkäänlaisia vaikutuksia ole, se on myös hyvä todeta. Arvioinnin pohjana voisi olla 0-vaihtoehto eli selvitys siitä, mitä tapahtuisi, ellei mitään tehtäisi. YVA-lain määritelmän mukaan YVA -arviointiin sisältyy myös sosiaalisia näkökohtia (SOVA)

Vaikutukset tasa-arvoon

Sukupuoli tai sukupuoliero on koko väestöä koskettava rakenteellinen tekijä. Useilla politiikan lohkoilla on sukupuoleen liittyviä tekijöitä, joiden johdosta näennäisesti neutraalit toimenpiteet tai esitykset saattavat kohdistua naisiin ja miehiin eri tavoin, eriarvoisuutta vahvistaen. Tasa-arvovaikutukset ovat usein välillisiä, jolloin niiden esiin nostaminen edellyttää analyysiä ja tulkintaa.

Sukupuolivaikutusten (SUVA) arvioinnissa voidaan arvioida vaikutuksia jälkikäteen, kun esitys/ohjelma on jo hyväksytty tai kun sitä sovelletaan. Vaikutuksia voidaan arvioida myös osana prosessia tai etukäteen. Se voidaan tehdä joko ulkopuolisin voimin tai itsearviointina.

SUVA ei toistaiseksi ole kiteytynyt määrämuotoiseksi menetelmäksi, mutta karkeasti ottaen arvioinnin toteuttamisen vaiheet ovat tietojen hankkiminen, analyysi ja johtopäätösten tekeminen. Tulokset raportoidaan osana hanketta. Taustamateriaalina käytetään mm. tilastoja ja tutkimuksia. Valmistelussa voidaan käyttää ulkopuolista asiantuntemusta, hankkia asiantuntijalausuntoja, kuulla asiantuntijoita tai pyytää erillisiä selvityksiä. Erillinen arviointisuunnitelma tukee prosessia, jos sukupuolivaikutukset arvioidaan merkittäviksi.

Vaikutukset alueelliseen kehittämiseen

Aluekehitysvaikutusten arvioinnin (AVA) tarkoituksena on selvittää, millaisia vaikutuksia (myönteisiä tai kielteisiä ja kuinka voimakkaita) valmisteltavilla säädösehdotuksilla on alueiden kehittämisen tavoitteisiin, kohteisiin, toimintalinjoihin ja alueiden kehittämistoimiin.

AVA tarkastelua edellytetään lähinnä lainsäädännön ja budjettivalmistelun yhteydessä. Sellaisten ohjelmien laadinnassa, joita tehdään nimenomaan alueellisen tasapainon saavuttamiseksi, kuten aluekehityslaissa tarkoitetut erityisohjelmat ja ministeriöiden aluestrategiat, alueellisten vaikutusten arviointi on sisäänrakennetusti mukana koko prosessin ajan. Strategian päämäärät, tavoitteet ja toimenpiteet muodostavat kokonaisuuden, jonka toteuttaminen johtaa alueelliseen kehityksen tasapainottumiseen.

Tätä mitataan asetettujen indikaattoreiden avulla. Tämän vuoksi erillistä AVAa ei ole syytä tehdä maa- ja metsätalousministeriön aluestrategian yhteydessä.

Työryhmä esittää, että:

- Ympäristövaikutusten arviointi (YVA) otetaan huomioon toteutettaessa ministeriön hallinnoimia eri alueohjelmia ja yksittäisiä toimenpiteitä. Eri ohjelmissa on käsitelty ympäristövaikutuksia ja dokumentoitu ne ohjelmien sisään tai erillisenä osioina. YVA-lain määritelmän mukaan arviointiin sisältyy myös sosiaalisia näkökohtia (SOVA).

- aluestrategiaan liittyvien alueohjelmia toteutettaessa huomioidaan myös sukupuolivaikutukset (SUVA)

- alueellisten vaikutusten arviointi (AVA) on sisäänrakennettu aluestrategiaan. Tämän vuoksi erillistä AVAa ei ole syytä tehdä

- Maa- ja metsätalousministeriöön muodostetaan osastojen aluekehityksestä vastaavista virkamiehistä AVA -seurantaryhmä, joka seuraa ministeriön aluekehitysstrategian toteutumista.

LIITE 1. Aluekehitysvarat (a-momentit) vuosien 2005 - 2008 TTS:ssa olevien MMM:n kehysten mukaan (1 000 euroa)

MOMENTTI	TA 2004	TTS 2005	TTS 2006	TTS 2007	TTS 2008
301461	59 718	59 031	65 357	31 475	35 519
301462	89 792	84 578	98 834	31 281	42 903
303145	5 605	5 525	7 005	6 995	6 985
304162 (a-osa)	2 000	2 300	1 828	2 200 (arvio)	2 200 (arvio)

Muut alueiden kehittämiseen vaikuttavat varat (b-momentit) vuosien 2005 - 2008 TTS:ssa olevien MMM:n kehysten mukaan (1 000 euroa)

MOMENTTI	TA 2004	TTS 2005	TTS 2006	TTS 2007	TTS 2008
301449	32 800	41 300	46 200	47 800	49 800
Makera (Lainat)	115 000	2 000	0	0	0
Makera (Avustukset)	86 400	116 600	91 000	91 000	74 000
303124	5 626	6 351	6 351	6 351	6 351
303144	62 895	65 880	66 880	68 880	69 880
303183	421	521	521	521	521
304162 (b-osa)	12 289	12 900	12 372	11 800 (arvio)	11 800 (arvio)
305131	5 446	5 454	5 590	5 927	6 263
305177	14 865	12 258	12 258	12 258	12 258

OSA II. MAA- JA METSÄTALOUSMINISTERIÖN ALUEKEHITYSSTRATEGIAN 2005 - 2008 TAUSTAMUISTIO

OSA II MAA- JA METSÄTALOUSMINISTERIÖN ALUEKEHITYSSTRATEGIAN 2005 - 2008 TAUSTAMUISTIO

1. HALLINNON SUUNNITTELU- JA TOIMEENPANOJÄRJESTELMÄ

1.1 Alueellinen kehittämisvastuu

Alueiden kehittämislaki (602/2002) määrittelee aluekehittämisen tavoitteeksi edellytysten luomisen taloudelliselle kasvulle, elinkeinotoiminnan kehitykselle ja työllisyyden parantamiselle. Näin taataan alueiden kilpailukyky ja hyvinvointi, mitkä perustuvat osaamiseen ja kestävään kehitykseen. Lisäksi tavoitteena on vähentää alueiden kehittyneisyyseroja ja parantaa väestön elinoloja sekä edistää alueiden tasapainoista kehittämistä. Tavoitteita toteutettaessa on otettava huomioon alueiden erilaiset väestö-, elinkeino- ja aluerakenteen kehittämismahdollisuudet ja -tarpeet sekä EU:n alue- ja rakennepolitiikan tavoitteet.

Vastuu alueiden kehittämisestä on kunnilla ja valtiolla. Kussakin maakunnassa alueiden kehittämiseen liittyviä tehtäviä hoitaa *maakunnan liitto* aluekehittämisviranomaisena, joka toimii yhteistyössä valtion viranomaisten kanssa. Liitto vastaa maakunnan suunnitteluun kuuluvan maakuntaohjelman laatimisesta ja hyväksyy sen. Samoin se valmistelee vuosittain maakuntaohjelman toteuttamissuunnitelman yhteistyössä valtion viranomaisten, kuntien ja muiden maakuntaohjelman rahoittamiseen osallistuvien kanssa. Liitto valmistelee rakennerahasto-ohjelmien ohjelmaehdotukset maakuntaa varten sekä edistää seutukunta- ja muuta yhteistyötä.

Maakunnan tavoitellun, pitkän aikavälin alueellisen kehityksen osoittamiseksi maakunnan liitossa laaditaan *maakuntasuunnitelma*. Maakuntasuunnitelmat tarkastetaan kunnallisvaalien jälkeen. *Maakuntaohjelmassa* esitetään maakunnan kehittämisen tavoitteet perustuen kunkin maakunnan erityispiirteisiin ja tarpeisiin. Ohjelma laaditaan valtuustokausittain neljäksi vuodeksi. Sen hyväksyy maakuntavaltuusto. Maakuntaohjelma sisältää suunnitelman valtion, kuntien ja muiden osapuolten rahoituksesta, jota tarkennetaan vuosittaisella toteuttamissuunnitelmalla. Maakuntaohjelmalla nivotaan yhteen maakunnassa toteutettavat erityisohjelmat, EU- ja mahdolliset muut ohjelmat.

Maakuntaohjelman toteuttamissuunnitelma sisältää ehdotuksen maakuntaohjelman ja muiden ohjelmien toteuttamisen kannalta keskeisiksi hankkeiksi ja toimenpiteiksi sekä arvion niiden rahoittamisesta. Suunnitelma valmistellaan yhteistyössä valtion viranomaisten, kuntien ja muiden maakuntaohjelman rahoittamiseen osallistuvien tahojen kanssa.

Valtakunnallisten alueiden kehittämisen tavoitteiden toteuttamiseksi voidaan laatia määräaikaisia *erityisohjelmia*, jotka sovitetaan yhteen maakuntaohjelmien kanssa. Valtioneuvosto hyväksyy erityisohjelmat. Erityisohjelmia ovat aluekeskusohjelma, maaseutupoliittinen kokonaisohjelma, osaamiskeskusohjelma ja saaristo-ohjelma. Erityisohjelmia käsitellään tarkemmin luvussa 2.

Kussakin maakunnassa on rakennerahasto-ohjelmien toimeenpanon ja alueen kehittämiseen vaikuttavien toimenpiteiden yhteensovittamista varten *maakunnan yhteistyöryhmä*. Yhteistyöryhmän asettaa maakunnan liiton hallitus. Yhteistyöryhmän kokoonpanossa ovat tasapuolisesti edustettuina maakunnan liitto ja sen jäsenkunnat sekä Lapin maakunnassa lisäksi saamelaiskäräjät, ohjelmia rahoittavat valtion viranomaiset ja muut valtionhallintoon kuuluvat organisaatiot sekä alueen kehittämisen kannalta tärkeimmät työmarkkina- ja elinkeinojärjestöt. Maakunnan yhteistyöryhmän tehtävänä on sovittaa yhteen rakennerahastovarojen ja vastaavien kansallisten varojen kohdentuminen maakunnassa. Tästä laaditaan maakunnan yhteistyöasiakirja. Alueiden kehittämistä koskevat strategiset ratkaisut valmistellaan maakunnan yhteistyöryhmissä.

Maakunnan yhteistyöryhmän maaseutujaoston keskeisenä tehtävänä on seurata ALMA- ohjelman toteutumista ja sovittaa yhteen maaseutupoliittisia toimenpiteitä muiden alueella toimeenpantavien ohjelmien kanssa. Vastaava toimintamalli puuttuu tavoite 1- ohjelma-alueilla. Edelleen on tarvetta vahvistaa maaseutupolitiikan strategista valmistelua ja yhteistyötä kehittämällä maakunnan yhteistyöryhmän maaseutujaostosta maaseutupoliittinen tahdonmuodostaja. Maaseutujaosto yhdistää maakunnan keskeiset maaseudun kehitystyötä tekevät osapuolet.

Maakunnan liitot, niiden yhteistyöryhmät, metsäkeskukset, TE-keskukset, riistanhoitopiirit ja riistanhoitoyhdistykset ovat maakuntatasolla keskeisiä maaseutupolitiikan toimijoita. Niiden yhteistyökumppaneita ovat alueelliset ympäristökeskukset, lääninhallitukset, maaseudun neuvontajärjestöt, kunnat, paikalliset toimintaryhmät ja kylien yhteenliittymät, korkeakoulut ja oppilaitokset sekä muut kehittäjäorganisaatiot. Valtion aluehallintoviranomaiset tukevat maakuntien kehittymistä alueiden omien vahvuuksien ja osaamisen pohjalta.

Hallitusohjelman tavoitteena on muuttoliikkeen ja väestörakenteen tasapainottaminen sekä palvelurakenteen turvaaminen koko maassa. Aluehallintoa ja seudullista yhteistyötä kehitetään näitä tavoitteita tukien. Hallitusohjelman mukaisesti maakunnan liittojen roolia aluekehityslain mukaisina aluekehitysviranomaisina kehitetään vahvistamalla niiden asemaa maakuntien kehittämiseen tarkoitettujen voimavarojen suuntaamisessa. Valtion talousarvion valmistelun yhteydessä arvioidaan vuosittain erikseen talousarvioesityksen aluepoliittiset vaikutukset.

1.2 Maa- ja metsätalousministeriö

Maa- ja metsätalousministeriöllä on keskeinen tehtävä maaseudun elinvoimaisuuden ja elinkeinojen edistämisessä. Perinteisesti ja luontevasti ministeriö on ollut vahva toimija maa- ja metsätaloudessa, mutta maaseudun kehittämisen ollessa politiikan alana verraten uusi, strateginen ote alueellisessa kehittämisessä ei ole vielä ollut kovin tuntuva. Siten maa- ja metsätalousministeriöllä on tarve vahvistaa vastuun ottamista aluekehittämistyössä. Keskeistä on määritellä koko ministeriön aluekehittämiselle ja toiminnalle yleensäkin yhteinen visio ja päämäärät sekä elinkeinojen harjoittamisen tavoitteet.

Maa- ja metsätalousministeriön tehtäväksi on perinteisesti rajattu edellytyksien luominen uusiutuvien luonnonvarojen kestävälle ja monipuoliselle käytölle sekä maaseudun elinkeinojen ja virkistystoimintojen kehittämiselle. Ministeriön tehtävänä on myös turvata uusiutuvista luonnonvaroista saatavien hyödykkeiden laatu.

Maa- ja metsätalousministeriö muodostuu viidestä osastosta ja kuudesta erillisestä yksiköstä. Osastot ovat: maatalousosasto, metsäosasto, kala- ja riistaosasto, elintarvike- ja terveysosasto sekä maaseutu- ja luonnonvaraosasto. Erilliset yksiköt ovat: kansainvälisten asiain ryhmä, henkilöstö- ja hallintoyksikkö, talousyksikkö, tietohallintoyksikkö, viestintäyksikkö sekä sisäisen tarkastuksen yksikkö. Ministeriötä johtavat ministeri ja kansliapäällikkö. Keskeisiä tukitoimijatahoja ovat Maaseutupolitiikan yhteistyöryhmä, Ympäristö- ja luonnonvarainneuvosto ja Maataloudellisen tutkimuksen neuvottelukunta.

Maa- ja metsätalousministeriön henkilöstöön kuuluu noin 450 työntekijää. Koko ministeriön hallinnonalalla budjettitalouden piiriin kuuluu noin 5 500 henkilöä. Keskeisiä viime vuosien hallinnollisia uudistuksia ovat olleet hajasijoittamiskeskustelu Maaseutuvirastovalmistelun yhteydessä ja parhaillaan käynnissä oleva alueellistamistyö. Tämän tavoitteena on arvioida ja selvittää maa- ja metsätalousministeriön hallinnonalan mahdollisuuksia toteuttaa hallituksen asettamia toimintojen alueellistamisen ja keskushallinnon uudistamisen tavoitteita.

1.3 Ministeriön alaiset laitokset ja virastot

Viime vuosikymmenten muutoksissa merkittävä osa hallinnonalan tehtävistä on liikelaitos- ja yhtiöittämisratkaisuissa siirtynyt budjettivaltion ulkopuolelle. Virastorakenne on yksinkertaistunut, kun pienempiä laitoksia on sulautettu suurempiin. Tällä hetkellä hallinnonalaan kuuluu ministeriön lisäksi yhdeksän virastoa tai laitosta sekä Metsähallitus valtion liikelaitoksena.

Maa- ja metsätaloushallinnon alalla on toteutettu viime vuosikymmenten aikana merkittäviä alueellistamistoimenpiteitä. Nämä ovat koskeneet kokonaisia virastoja, laitoksia ja virastojen sisäisiä toimintayksikköjä. Maa- ja metsätalousministeriö on jo 1980-luvulta alkaen kantanut vastuuta aluepolitiikasta ja alueiden kehittämisestä tältä osin hajasijoittamalla Maa- ja elintarviketalouden tutkimuskeskuksen Jokioisiin ja Valtion siementarkastuslaitoksen Loimaalle sekä siirtämällä aluehallinnon tehtäväksi kaikki mahdolliset yksittäistä asiakasta koskevat tukiasiat. Vuonna 2000 hallitus päätti metsäntutkimuksen aseman vahvistamisesta Joensuussa ja käsitteli Riista- ja kalatalouden tutkimuslaitoksen toiminnan kehittämisen ja alueellistamisen suunnitelmia.

Hallinnonalan virastot ja laitokset ovat uudistaneet organisaatio- ja johtamisperiaatteitaan erityisesti tulosohjausta kehittämällä. Tehtäviä ja henkilöstöä on ryhmitelty organisatorisesti ja maantieteellisesti uudelleen. Alueellisten voimavarojen kokoaminen toimintakykyisemmiksi yksiköiksi sekä tehtävien, toimivallan ja tulosvastuun osoittaminen alueelliselle tasolle on supistanut ja hajasijoittanut hallinnonalan toimipisteverkkoa voimakkaasti.

1.3.1 Maa- ja elintarviketalouden tutkimuskeskus (MTT)

Maa- ja metsätalousministeriön alainen MTT on monipuolinen maataloustuotannon, elintarvikkeiden ja maaseudun tutkimukseen erikoistunut tutkimuslaitos.

MTT:llä työskentelee 930 henkilöä, joista noin 300 on tutkijoita. Henkilöstöstä noin 850 työskentelee pääkaupunkiseudun ulkopuolella. MTT:n keskuspaikka on Jokioisilla. Sen lisäksi MTT:llä on tutkimusyksikkö Piikkiössä (puutarhatutkimus), Vihdissä (maatalousteknologian tutkimus) ja Helsingissä (taloustutkimus).

MTT:llä on 6 erikoistutkimusasemaa: Kannus (turkistalous), Laukaa (puutarhatuotanto, tervetaimet), Juva ja Mikkeli (ekologinen tutkimus), Ypäjä (hevostalous) ja Hyvinkää (sikatalous). Näillä asemilla on vaikutusta paitsi paikallisesti, myös valtakunnallisesti oman tuotannonalansa kehittäjänä.

Erikoistutkimusasemien lisäksi MTT:llä on alueellinen yksikkö, joka kattaa seitsemän tutkimusasemaa ja yhden koepaikan. Alueellisen yksikön roolina on vastata kunkin aseman toiminta-alueen maatalous-tuotannon erityistarpeisiin tutkimalla ja kehittämällä alueellisesti tärkeitä tuotannonaloja sekä välittämällä tutkittua tietoa sidosryhmille. Alueelliseen tutkimusyksikköön kuuluvilla asemilla tehdään pelto- ja puutarhaviljelyyn, luonnonmukaiseen tuotantoon, ympäristöön ja nurmirehuun perustuvaan nautakarjatalouteen liittyviä tutkimuksia sekä virallisia lajikekokeita. Alueellisen yksikön tutkimusasemat ovat: Etelä-Pohjanmaa (Ylistaro), Häme (Pälkäne), Kainuu (Sotkamo), Lappi (Rovaniemi mlk), Lounais-Suomi (Mietoinen), Pohjois-Pohjanmaa (Ruukki) ja Pohjois-Savo (Maaninka). Lisäksi alueelliseen yksikköön kuuluu yksi koepaikka (Tohmajärvi).

MTT:n alueellista tutkimusta ollaan kehittämässä nykyisestä perusmaataloutta palvelevasta koetoiminnasta yleisemmin maaseutua tukevaan tutkimus- ja kehittämistyöhön. Tavoitteena on luoda vahvoja alueellisia kehittämisyksiköitä, jotka ottavat entistä paremmin huomioon kunkin alueen erityispiirteet. Tätä tukee myös aktiivinen osallistuminen kansallisen maaseutututkimusverkoston rakentamiseen yhteistyössä yliopistojen ja muiden tutkimuslaitosten kanssa.

MTT:n koko toiminta on maaseutua ja sen elinvoimaisuutta palvelevaa. Monipuolinen hallintoa palveleva tutkimus takaa, että hallinnolla on käytettävissään ajantasaiset tiedot EU- ja WTO-neuvotteluihin ja säädösvalmisteluun. Maataloustuotannon tutkimus palvelee sekä suoranaisesti viljelijöitä että esim. panosteollisuutta, josta merkittävä osa toimii pääkaupunkiseudun ulkopuolella. Elintarviketutkimuksella on merkittävää potentiaalia palvella elintarvikealan pk-yrityksiä erityisesti vastavalmistuneen pilot-laboratorion osalta.

1.3.2 Maanmittauslaitos

Maanmittauslaitoksessa toteutetulla toimipisteiden sijoittamisella 35 paikkakunnalle, joista 34 on pääkaupunkiseudun ulkopuolella, on suuri vaikutus aluekehitykseen. Pääkaupunkiseudun ulkopuolella sijaitsevissa maanmittaustoimistojen toimipisteissä työskenteli vuoden 2001 lopussa 1484 henkeä eli 79,2 prosenttia. Maanmittauslaitoksen suorittamat maanmittaustoimitukset ja valtakunnallisten maastotietojen ylläpitotehtävät ja niiden vaatimat maastotyöt kiinnittävät laitoksen toiminnan ja voimavarat konkreettisesti alueellisiin ja paikallisiin yhteyksiin. Tällä on selvästi positiivinen haja-asutusaluetta työllistävä vaikutus. Maanmittauslaitoksen harjoittama uusjakotoiminta työllistää myös merkittävästi maaseudun pienyrittäjiä, sillä uusjakojen yhteydessä tehdään vuosittain noin 3 milj. euron edestä muun muassa erilaisia teiden ja kuivatusverkkojen rakentamisia. Lisäksi uusjakotoiminnalla edistetään maaseutualueilla kiinteistöjen käyttökelpoisuutta. Erityisesti uusjaoilla kyetään pienentämään maa- ja metsätalouskiinteistöjen tuotantokustannuksia ja tuotteiden jakelukustannuksia kehittämällä alueen kiinteistörakennetta ja parantamalla alueen tie- ja kuivatusverkkoja. Maanmittauslaitoksen toiminnalla on merkittäviä alueellisia työllistämisvaikutuksia ja yritystoiminnan edistämisvaikutuksia.

Maanmittauslaitoksen kehittämisessä on aluekehitys otettu jatkuvasti huomioon ja jo nyt on tehty päätös, että Maanmittauslaitoksen perustettava uusi yhtenäisarkisto, johon siirretään 13 maanmittaustoimiston arkistot, siirretään Jyväskylään vuodesta 2005 alkaen. ATK-toimintojen riskien poistamiseksi on tehty myös päätös siirtää tuotantotoiminnat perustettavan yhtenäisarkiston yhteyteen.

1.3.3 Geodeettinen laitos

Geodeettisen laitoksen aluekehitysvaikutukset riippuvat pelkistetysti siitä, miten hyvin se suoriutuu yhteiskunnan perusinfrastruktuuriin kuuluvien järjestelmien ylläpitotehtävästä. Geodeettisen laitoksen tuottamat valtakunnalliset korkeus- ja kiintopisteet luovat perusedellytykset kaikelle kartantuotannolle ja paikantamiselle. Ilman Geodeettisen laitoksen toimintaa olisi erityisesti maaseudun kuntien, yritysten ja myös yksittäisten ihmisten kiinteistöhallintaan, rakentamiseen, paikantamiseen ja maankäytön suunnitteluun liittyvät toimenpiteet hyvin vaikeita toteuttaa.

1.3.4 Metsähallitus

Metsähallitus on valtion metsien ja vesialueiden hoitoon ja hallinnointiin keskittyvä valtion liikelaitos, ei siis enää virasto. Viranomaistehtäviä sillä on eräiden lakien täytäntöönpanossa. Nämä ovat kalastus-, koltta-, luontaiselinkeino-, maastoliikenne-, metsästys, suojametsä-, ulkoilu- ja vesilaki. Lakia Metsähallituksesta uudistetaan parhaillaan. Metsähallitus toimii maa- ja metsätalousministeriön alaisuudessa ja luonnonsuojelutehtävien osalta ympäristöministeriön ohjauksessa. Sen hallinnassa on kaikkiaan 12,3 miljoonaa hehtaaria alueita, joista noin 9 miljoonaa hehtaaria on maata ja loput vesiä. Maa-alasta runsaalla kolmanneksella eli noin 3,4 miljoonalla hehtaarilla harjoitetaan metsätaloutta.

Historiallisista syistä Metsähallituksen metsät ovat pääasiassa Pohjois- ja Itä-Suomessa. Siksi jo pelkästään sen metsätalouden harjoittamisella on huomattava merkitys syrjäisen maaseudun elinolojen kannalta varsinkin, kun Metsähallitusta koskee työllistämisvelvoite. Puuntuotannon lisäksi muita liiketoiminnan tulosalueita ovat kiinteistö- ja maa-ainesmyyntiä tekevä Laatumaa, luontomatkailua harjoittava ja sadoille yrittäjille mahdollisuudet tarjoava Villi Pohjola sekä metsäomaisuuden hoitopalveluita

tuottava Foria. Metsähallitus harjoittaa siemen- ja taimituotantoa sekä konsulttitoimintaa yhtiömuodossa, edellistä Forelia Oy:n ja jälkimmäistä Indufor Oy:n nimen alla.

Metsähallituksen yhteiskunnalliset tehtävät on keskitetty pääosin valtion budjettivarojen turvin toimivalle luonnonsuojelun tulosalueelle. Näistä tehtävistä tärkeimmät ovat luonnonsuojelualueiden, erämaiden ja retkeilyalueiden hoito. Talousmetsissä retkeilyreittien, luontokeskusten, autiotupien ym. rakentaminen ja palveluiden ylläpito tapahtuu erillisellä yhteiskunnallisten palveluiden määrärahalla. Juuri näissä tehtävissä Metsähallitus kykenee hoitamaan työllistämisvelvoitettaan.

Metsähallitus-konsernin liikevaihto vuonna 2002 oli 243,6 miljoonaa euroa ja tilikauden voitto 70,1 miljoonaa euroa. Tulos ilman kiinteistöjen myyntivoittoja oli 57,9 miljoonaa euroa. Tästä pääosa tuloutetaan valtion kassaan.

1.3.5 Metsäntutkimuslaitos (Metla)

Metsiä tutkitaan yliopistoissa ja tutkimuslaitoksissa. Maa- ja metsätalousministeriön alainen Metsäntutkimuslaitos (Metla) on Euroopan suurin pelkästään metsiä tutkiva organisaatio.

Metla:n henkilökunnan kokonaisvahvuus on noin 800 työntekijää, josta neljännes on tutkijoita. Laitoksen toiminta on sijoitettu kahteen tutkimuskeskukseen (Vantaa ja Joensuu) ja seitsemälle tutkimusasemalle, joista pohjoisin sijaitsee Kolarissa. Yli puolet henkilökunnasta työskentelee pääkaupunkiseudun ulkopuolella. Metla:lla on tutkimus- ja koetoimintaa varten hallinnassaan vielä jonkin verran metsää.

Merkittävimmän panoksensa käytännön metsätalouden edistämisessä Metla on ehkä antanut 1960- ja 1970-luvuilla toteutetuissa suometsien metsänparannustöissä. Näiltä alueilta saatava puu mahdollistaa nykyisen laajuisen hakkuutoiminnan, jalostuksen ja energiakäytön, mutta myös maailman suhteellisesti laajimman totaalisuojelun. Tärkeitä ovat myös 1920 -luvulta lähtien toistetut valtakunnan metsien inventoinnit, jotka antavat keskeistä tietopohjaa metsien hoidolle ja käytölle.

Metla on mukana mm. Puutuotealan osaamiskeskuksen toiminnassa ja siihen vuoden 2002 aikana nivelletyssä Puun materiaalitieteen tutkimusohjelmassa (ns. Wood Wisdom II) Näillä sekä Puu Suomi -toimintaohjelmalla tähdätään puuhun perustuvan käytännön yritys- ja t&k -toiminnan lihentämiseen, maaseudun työpaikkojen luomiseen, puutuotteiden käytön lisäämiseen, verkostoitumiseen sekä pienten ja suurten yritysten yhteistoimintaan markkinoinnissa sekä alan viennin kasvattamiseen.

1.3.6 Riista- ja kalatalouden tutkimuslaitos (RKTL)

Riista- ja kalatalouden tutkimuslaitoksella on Helsingin toimipaikkansa lisäksi yhteensä 13 toimipaikkaa ja 6 toimipistettä, jotka sijaitsevat pääkaupunkiseudun ulkopuolella. RKTL:ssa on henkilöstöä yhteensä 330. Tutkimuksen kohteista (kala-, riista- ja porotalous) johtuen merkittävä osa toiminnoista tapahtuu maaseudulla ja harvaanasutuilla alueilla. RKTL:n toiminnoilla on erityinen positiivinen työllistävä vaikutus niillä maaseutualueilla, joilla sijaitsee sen toimipisteitä.

1.4 TE-keskusten maaseutuosastot ja kalatalousyksiköt

Työvoima- ja elinkeinokeskukset (TE-keskukset) aloittivat toimintansa eri puolilla Suomea syksyllä 1997. Tällöin yhdistettiin kauppa- ja teollisuusministeriön, työministeriön sekä maa- ja metsätalousministeriön hallinnonalojen aiemmat alueyksiköt 15 TE-keskukseksi. Sieltä käsin hakijat saavat keskitetysti tarvitsemansa neuvonta- ja kehittämispalvelut, jotka liittyvät työvoima- ja elinkeinokysymyksiin. TE-keskukset ovat tärkeitä alue- ja maaseutupoliittisia toimijoita ja rahoittajia. TE-keskuksen yleishallinnollisesta ohjauksesta vastaa kauppa- ja teollisuusministeriö. Organisaatiouudistuksessa metsäkeskusten historiallinen, itsehallinnollinen luonne säilytettiin. Samalla sovittiin, että ne pyritään jatkossa

sijoittamaan samoihin toimitiloihin TE-keskusten kanssa paremman yhteistyön ja synergian saavuttamiseksi.

TE-keskuksen tehtävänä on:

- tukea ja neuvoa pk -yrityksiä niiden elinkaaren eri vaiheissa,
- edistää yritysten teknologista kehittymistä sekä auttaa yrityksiä vientiin ja kansainvälistymiseen liittyvissä asioissa,
- toteuttaa alueellista työvoimapolitiikkaa,
- suunnitella ja organisoida työvoimapoliittista aikuiskoulutusta,
- edistää maatilataloutta, maaseudun elinvoimaisuutta ja maaseutuelinkeinoja,
- kehittää kalataloutta ja
- osallistua ja vaikuttaa alueensa kehittämiseen.

Taulukko 1. TE-keskusten maaseutuosastojen henkilöstön jakautuminen eri työtehtäviin vuosina 1994 ja 2003, henkilötyövuosina.

MAATALOUDEN JA MAASEUDUN TYÖTEHTÄVÄT	**VUOSI 1994**	**VUOSI 2003**
Maaseudun kehittäminen	22	99
Maatilojen kehittäminen, maanjärjestely	240	150
Tuki- ja valvontatehtävät	19	219
Tuotannonohjaus	60	35
Ympäristöasiat	18	47
Kasvintuotannon valvonta ja tarkastus	22	33
Yhteensä	382	583
Kalatalous	51	70
YHTEENSÄ	**433**	**653**

Lähde MMM:n talousarvioesitys 2004

Erityisesti TE-keskusten maaseutuosastot hoitavat yhteisen maatalouspolitiikan, maaseutu- ja rakennepolitiikan sekä kalastuspolitiikan toimeenpanotehtäviä valtion aluehallinnossa. Noin kolmasosa maaseutuosastojen voimavaroista on ohjattu valvontatehtäviin. Vuodesta 1994 vuoteen 2003 maaseudun kehittämistehtäviä hoitavien henkilötyövuosien määrä on noussut vain 99 henkilötyövuoteen. Erityisenä ongelmana ovat edellä mainittujen henkilöiden palkkaukset määräaikaisina teknisellä avulla. Tällöin henkilöstön vaihtuvuus saattaa kasvaa suureksi, eikä saada siten koulutettua pitkällä tähtäyksellä pysyviä maaseudun kehittäjiä maaseutuosastoille. Maa- ja metsätalousministeriön maatalousosaston tavoitteet TE-keskuksille koskevat uusiutuvien luonnonvarojen kestävää käyttöä, maaseudun elinvoimaisuutta, elintarvikkeiden laatua sekä organisaation asemaa ja osaamista.

TE-keskusten kalatalousyksiköitä on yhteensä 11 TE-keskuksen maaseutuosastolla ja niissä on vakituisia työntekijöitä yhteensä noin 70. Kalatalousyksiköt vastaavat omilla alueillaan kokonaisvaltaisesti kalatalouden kehittämisestä ja kalatalouteen liittyvistä asioista.

Maa- ja metsätalousministeriön kala- ja riistaosaston tavoitteet TE-keskusten kalatalousyksiköille koskevat kalavesien ja kalavarojen hoitoa (mm. istutukset), elinkeinokalataloutta (mm. EU-tukien painopistealueet) ja vapaa-ajan kalataloutta (mm. kalastusharrastuksen ja kalastusmatkailun edistäminen). Näiden tavoitteiden mukainen toiminta ja kalatalouden tasapainoinen kehittäminen kunkin kalatalousyksikön alueella tukee myös aluekehittämisen tavoitteita, sillä merkittävä osa EU-tuista kohdistuu maaseutualueille. Lisäksi istutus-, vesienkunnostus- ja kalastusmatkailutoiminta tarjoavat maaseudulla merkittäviä ansio- ja elinkeinotoiminnan monipuolistamismahdollisuuksia.

1.5 Valtionapuinen maaseutuneuvonta

Valtionapuista maaseudun neuvontaa harjoitetaan Suomessa viljelijöiden omistamissa (rekisteröityjä yhdistyksiä, joiden jäseniä viljelijät ovat) järjestöissä. Näitä järjestöjä ovat alueelliset (maakunnalliset) maaseutukeskukset ja niiden keskusjärjestö Maaseutukeskusten Liitto (yhteensä 17 kpl) sekä vastaavat ruotsinkieliset organisaatiot (4 kpl). Tämän lisäksi maatalouden erikoisneuvontaa (mm. kotieläintalous ja puutarhatalous) annetaan n. 10 järjestössä, jotka myös saavat valtionavustusta. Näiden ns. erikoisneuvontaorganisaatioiden toiminta kattaa koko maan joko alueellisten/paikallisten jäsenjärjestöjen kautta tai järjestö muuten toimii sellaisella erikoisneuvonnan sektorilla, jossa ei ole muita toimijoita.

Neuvontajärjestelmä rahoitetaan viljelijöiden maksamilla toimitusmaksuilla (neuvontapalveluiden myynti), valtionavulla (valtionavun osuus toiminnan kustannuksista vaihtelee 5 ja 49 %.n välillä) sekä järjestöjen varainhankinnalla ja sijoitustoiminnalla.

Valtionavustukset ovat harkinnanvaraisia ja tavoitteena on mm. pitää yllä kattavaa ja samantasoista neuvontaverkostoa koko maassa. Maa- ja metsätalousministeriö myös tulosohjaa neuvontajärjestöjä ja järjestöillä on mm. yhteiset avaintulosalueet (3 kpl), jotka koskevat maaseutuyritysten kilpailukykyä, laatua, maaseutuympäristön hoitoa sekä maaseudun ja kaupunkien vuorovaikutuksen kehittämistä.

1.6 Metsäkeskukset ja Metsätalouden kehittämiskeskus Tapio

Metsäkeskukset ovat vuotuisen valtionavun turvin toimivaa ns. välillistä valtionhallintoa. Niiden nykyinen tehtäväkenttä muotoutui ja kehittyi merkittävästi vuosituhannen vaihdetta edeltäneessä normiuudistuksessa. Laki ja asetus metsäkeskuksista ja metsätalouden kehittämiskeskuksesta, metsälaki ja -asetus sekä metsänparannuslain muutos kestävän metsätalouden rahoituslaiksi suuntasivat metsäkeskusten toimintaa koko metsätalouden kenttää palveleviksi toimijoiksi ja liiketoiminnallisin periaattein toimiviksi palveluntuottajiksi.

Viranomaistoiminta eriytettiin muista tehtävistä ja metsätöiden toteuttamisen valvonta ulotettiin myös metsähallituksen hallinnoimiin metsiin. Metsäkeskusten tuotannollinen toiminta eli käytännössä kaikki metsänparannustyöt ml. ojitukset ja metsätienteko sekä tilakohtainen metsäsuunnittelu vapautettiin kilpailulle. Samalla keskuksia yhdistettiin siten, että niiden määrä väheni kuudella 13 alueelliseen metsäkeskukseen.

Metsäkeskusten ylin elin on johtokunta, jossa on seitsemän jäsentä. Sen nimittää maa- ja metsätalousministeriö. Johtokunta koostuu pääasiakkaista eli metsänomistajista, työntekijöiden ja toimihenkilöiden sekä yhtiöiden ja valtion edustajista.

Vuodesta 2002 kunkin metsäkeskuksen yhteydessä on toiminut ministeriön asettama alueellinen metsäneuvosto. Tällä tavoitellaan laajempaa yhteiskunnallista ja muuta edustusta, asiantuntemusta kuin mitä johtokunnalla on. Ottaen huomioon johtokunnan ja metsäneuvoston elinten kokoonpanon ja tehtävät, ne voivat niin halutessaan toimia merkittävinä alue- ja maaseutupoliittisina vaikuttajina. Ne hoitavat muun ohella jo tehtävää, joka maakunnan liitoilla nyt on, kun nämä ottavat vuosittain kantaa maakuntaohjelman toteutussuunnitelmassa seuraavan vuoden valtion määrärahojen alueelliseen jakoon ja sitä seuraavan vuoden rahantarpeeseen. Tärkein metsäkeskuksille vuosittain jaettava määräraha on tuki kestävän metsätalouden rahoitukseen. Sillä on muiden määrärahamomenttien ohella aina ollut aluepoliittinen ulottuvuutensa.

Yksi vuoden 1996 säädösuudistuksen muutoksista oli, että metsäkeskuksilla on nyt velvollisuus laatia toimialuettaan koskeva metsätalouden alueellinen tavoiteohjelma. Siinä käsitellään, paitsi perinteistä metsätaloutta ja luonnonhoitoa, myös metsään ja puuhun perustuvaa yritystoimintaa sekä työllisyyden

hoitoa. Tämä on merkittävä laajennus alue- ja maaseutupolitiikan suuntaan. Metsäkeskuksilla on nykyisin mahdollisuus ja halu tarjota asiantuntemusta ja yhteistyötä alueita kehittäville viranomaisille. Aktiivisuus tässä suhteessa vaihtelee metsäkeskuksittain. Tässä yhteydessä on myös mainittava metsäkeskusten toistaiseksi projektirahoituksella työskentelevät energianeuvojat. Parhaissa tapauksissa heistä on kouliintunut eräänlaisia metsä- ja energia-alan elinkeinoasiamiehiä.

Metsätalouden kehittämiskeskus Tapio on em. säädösmuutoksen jälkeen puhtaasti kehittämis- ja asiantuntijaorganisaatio vailla viranomaistehtäviä. Se tekee ministeriölle aloitteita ja esityksiä, sekä tuottaa kehittämis- ja asiantuntijapalveluja niin ministeriölle, metsäkeskuksille kuin ulkopuolisille toimeksiantajillekin. Metsäkeskusten lisäksi Tapio on eräs mahdollisuus metsäsektorin aluepoliittisessa suunnittelussa ja toimeenpanon seurannassa.

1.7 Metsänhoitoyhdistykset

Metsänhoitoyhdistykset ovat metsänomistajien perustamia, hallinnoimia ja rahoittamia yhteenliittymiä. Toiminta perustuu metsänhoitoyhdislakiin. Keskeinen tehtävä on jäsenten edunvalvonta, palvelu ja neuvonta.

Metsäkeskukset valvovat yhdistysten toimintaa, mutta kysymyksessä ei ole välillisestäkään valtionhallinnosta. Yhdistykset ovat muodostaneet alueellisia metsänomistajien liittoja, jotka ovat MTK:n alaisia. Paikallisina toimijoina yhdistyksillä on hyvät edellytykset edistää metsään ja puuhun perustuvaa elinkeinon harjoittamista. Tähän nykyinen lakikin antaa pohjan mm. puun energiakäytön ja pienjalostuksen osalta.

1.8 Suomen ympäristökeskus ja alueelliset ympäristökeskukset

Maa- ja metsätalousministeriö ohjaa Suomen ympäristökeskusta (SYKE) ja alueellisia ympäristökeskuksia vesivarojen käytön ja hoidon tehtävissä. Yleishallinnollisesti SYKE ja alueelliset ympäristökeskukset ovat ympäristöministeriön alaisia. Maa- ja metsätalousministeriö sopii SYKE:n ja alueellisten ympäristökeskuksien kanssa vesivaratehtävien vuosittaisista tulostavoitteista ja niihin käytettävistä voimavaroista.

SYKE on tutkimus- ja kehittämiskeskus ja sen tehtäviin MMM:n toimialalla kuuluvat vesivaratutkimus ja vesivaratehtäviin liittyvä kehittämistoiminta, vesivarojen valtakunnallinen seuranta sekä asiantuntijapalvelut alueellisille ympäristökeskuksille ja ministeriöille.

Alueellisten ympäristökeskusten vesivaratehtäviä ovat mm. vesihuollon edistäminen, tulvien torjunnasta ja tulvasuojelusta huolehtiminen, patoturvallisuuslain mukainen viranomaisvalvonta sekä valtiolle kuuluvien vesistösäännöstelyjen käyttö. Alueelliset ympäristökeskukset toteuttavat valtion osarahoittamia vesivarainvestointeja ja myöntävät avustuksia yhdyskuntien vesihuoltotoimenpiteisiin. Ympäristökeskukset toimivat hyvässä yhteistyössä alueensa muiden viranomaisten ja yhteistyötahojen kanssa ja ovat edustettuina maakunnan yhteistyöryhmissä. Valtion tuella toteutettavissa vesivarojen käytön ja hoidon toimenpiteissä otetaan huomioon niiden vaikutukset aluekehitykseen. Alueellisilla ympäristökeskuksilla on myös merkittävä rooli erilaisissa ympäristöhankkeissa maaseudun elinolojen, kulttuuriympäristön vaalimisen ja virkistysmahdollisuuksien edistäjinä.

1.9 Kunnalliset tehtävät

Kuntien maaseutuelinkeinoviranomaisten tehtävänä on huolehtia viljelijätukien käsittelystä. Maa- ja metsätalousministeriö on antanut maaseutuelinkeinoviranomaisille näistä yksityiskohtaiset menettelytapaohjeet. Kuntien lukumäärä on tällä hetkellä 445. Useissa kunnissa toimii maaseutulautakunta, jonka työnä ovat maaseutuhallinnon tehtävät, maatalouden ja sen liitännäiselinkeinojen kehittäminen sekä

mahdollisesti maatalous- ja pienyrittäjien lomituspalvelut. Periaatteessa myös maaseudun kehittäminen laajemmin kuuluu luontevasti maaseutulautakunnan tehtäviin. Maaseutulautakunnalla on mahdollisuus muodostua vaikuttavaksi paikallistason viranomaiseksi, jolla on kehittävä ote maaseututyössä.

Eläinlääkintähuoltolain perusteella kuntien velvollisuutena on huolehtia peruseläinlääkäripalvelujen järjestämisestä tuotantoeläimille ja jossakin määrin myös muille kotieläimille. Jokaisessa kunnassa on tämän vuoksi olemassa myös ympärivuorokautinen päivystysjärjestelmä kiireellisimpiä tapauksia varten. Kunnat voivat huolehtia eläinlääkintähuoltopalvelujen ja päivystyksen järjestämisestä yhteistyössä. Maa- ja metsätalousministeriön elintarvike- ja terveysosasto järjestää vuosittain koulutusta sekä lääneneläinlääkäreille että valmiuseläinlääkäreille Lääneneläinlääkärit kouluttavat erikseen vielä oman alueensa valmiuseläinlääkäreitä kyseisen läänin olosuhteisiin.

Tällä hetkellä koko maassa on noin 20 seudullista yrityspalvelupistettä (YPP). Tavoitteena on 50 seutupisteen verkosto, joihin kootaan TE -keskuksen, maaseutukeskuksen, metsäpuolen, 4H:n, käsi- ja taideteollisuusliiton (KTOL) yms. palveluja. Kehittämistarvetta on YPP -pisteiden ja aluekehittämisen välisessä suhteessa.

1.10 Metsästykseen liittyvät tehtävät

Metsästäjäin keskusjärjestö, riistanhoitopiirit (15 kpl) ja riistanhoitoyhdistykset (298 kpl) muodostavat lakisääteisen metsästäjäorganisaation, jonka tehtäviin kuuluu metsästystä ja riistanhoitoa koskevan koulutuksen ja neuvonnan suorittaminen. Tehtävistä säädetään tarkemmin metsästyslaissa (615/1993). Niiden toiminta rahoitetaan riistanhoitomaksuvaroin.

2. ALUEPOLIITTISIA LINJAUKSIA

2.1 Maaseutupoliittinen periaatepäätös ja kokonaisohjelma 2001 - 2004

Valtioneuvosto (Lipposen II hallitus) teki keväällä 2001 **periaatepäätöksen maaseutupoliittisiksi linjauksiksi vuosille 2001 - 2004**. Periaatepäätös määrittelee hallituksen maaseudun kehittämisen linjat ja toimenpiteet lähivuosina ja vahvistaa eri tasoilla tehtävän kehittämistyön johdonmukaisuutta. Periaatepäätöksessä maaseutupolitiikan tehtäväksi määritellään

> *sellaisen maaseudun synty, jolla on vahva rooli yhteiskunnallisessa työnjaossa ja osaamisessa, ja jonka ihmiset haluavat valita asuinpaikakseen.*

Visio kehittyvästä ja elinvoimaisesta maaseudusta sisältää monipuolistuvan elinkeinorakenteen, vähitellen tasapainottuvan muuttoliikkeen ja jossain määrin edelleen keskittyvän väestön. Kasvualueet eivät kuitenkaan riipu yhdyskunnan koosta vaan alueellisen ja paikallisen kehittämistoiminnan määrätietoisuudesta. Alueiden voimavarojen kokoaminen on maaseutupolitiikan keskeinen strategia lähivuosina.

Periaatepäätöksen mukaisesti hallituksen talous- ja aluepolitiikan tavoitteena on:

> *edistää väestöryhmien välistä tasa-arvoa ja alueiden tasapainoista kehitystä. Erityistä huomiota kiinnitetään köyhyyden ja syrjäytymisen torjumiseen.*

Toimivien yritysten lisääntyvää tarvetta sijoittaa toimintojaan kasvualueiden ulkopuolelle helpotetaan erityistoimenpitein. Maaseutu- ja elinkeinopolitiikalla kiinnitetään huomiota elinkeinotoiminnan edellytysten parantamiseen erityisesti voimakkaimmin kasvavilla aloilla informaatio- ja kommunikaatioteknologiassa, palveluissa ja matkailussa sekä kehitetään maatilojen monitoimisuutta.

Hallitus toteuttaa lähivuosina toimenpiteitä ja kärkihankkeita, joilla edistetään maaseudun oloja kiinnittäen erityistä huomiota syrjäisen maaseudun ongelmiin, elinkelpoisten pää- tai monitoimisten tilojen kehittämiseen, maaseudun elinkeinotoiminnan monipuolistamiseen, osaamisen vahvistamiseen, maaseudun perusrakenteen (palvelut, asuminen, yhdyskuntarakenne) toimivuuteen, maaseudun ja kaupungin vuorovaikutukseen ja omaehtoisen kehittämistyön edellytysten luomiseen. Toimenpiteillä tähdätään myös seuraavaan ohjelmakauteen 2007 - 2013.

Ministeriöt toteuttavat omalta osaltaan niille kuuluvia periaatepäätöksen kohtia, erikseen tai yhdessä. Maaseutupolitiikan yhteistyöryhmä avustaa teemaryhmillään, selvityksin, lausuntopyynnöin ja neuvotteluin päätöksen ja kokonaisohjelman toteutusta. Yhteistyöryhmä myös seuraa ja raportoi vuosien 2001 - 2004 aikana periaatepäätöksen ja ohjelman toteutusta.

Valtioneuvoston periaatepäätös yhdensuuntaistaa keskus- ja aluehallinnon toimintaa sekä paikallista kehittämistyötä politiikan vaikuttavuuden lisäämiseksi. Periaatepäätöksellä selkeytetään EU-osarahoitteisen ohjelmapolitiikan ja kansallisten, eri hallinnonalojen tavoitteiden ja toimenpiteiden roolia maaseudun kehittämisessä.

Kolmannen maaseutupoliittisen kokonaisohjelman – Ihmisten maaseutu, tahdon maaseutupolitiikka, mukaan maaseudun elinvoiman keskeinen mittari on väestön määrän ja rakenteen muutos. Vastuullinen politiikka etsii ja toteuttaa ratkaisuja, jolla maaseutu saadaan vetovoimaisemmaksi ja muuttoliike tasapainottumaan. Maaseutupoliittisella kokonaisohjelmalla edistetään tasapainoista alueellista kehitystä, yrittäjyyttä ja maaseudun palveluverkoston toimivuutta.

Maaseutupolitiikalle on muodostunut viisi pysyvää toimintalinjaa:

- Maaseudun elinkeinojen uudistaminen
- Osaamisjärjestelmän ja henkilöresurssien kehittäminen
- Olemassa olevan palveluverkon toimivuuden vahvistaminen
- Maaseudun asuinympäristön laadun ja yhdyskuntarakenteen kehittäminen
- Uusiutuvien luonnonvarojen kestävä hyödyntäminen

Kokonaisohjelmalla lisätään hallinnonalojen toimien vaikuttavuutta maaseudun elinvoimaan. Maaseutupolitiikan yhteistyöryhmä (YTR) toimii ohjelman laatijana ja hallituksen apuna ohjelman toteutuksessa. Prosessin olennaisia osia ovat etu- ja jälkikäteen käytävät neuvottelut hallinnonalojen kanssa sekä YTR:n teemaryhmätyö, jolla lisääntyvästi on vastinkumppaneita ja suunnitelmallista työnjakoa alueilla toimivien teemaryhmien kanssa. Uutena elementtinä on neuvonpito alueiden kanssa, jotta maakuntaohjelmat ja maaseutupoliittinen kokonaisohjelma saadaan ohjautumaan samaan suuntaan.

Maaseutupolitiikan yhteistyöryhmän tehtävänä on valmistella hallituksen neljäs maaseutupoliittinen kokonaisohjelma aluekehityslain menettelytavan mukaisesti ja toteuttaa sen ehdotukset yhdessä muiden toimijoiden kanssa. Uuden kokonaisohjelman valmistelu käynnistyi vuonna 2003 toteutettavalla neuvottelukierroksella jokaisen maakunnan yhteistyötahojen kanssa. Kierroksen tavoitteena oli toisaalta informoida puolin ja toisin maakuntaohjelmien ja erityisohjelman päämääristä ja toisaalta systematisoida maaseutupolitiikan valtakunnallisten ja alueellisten verkostojen yhteistyötä ja työnjakoa. Syksyllä 2003 YTR toimeksiantonsa mukaisesti nimesi valmisteluryhmän laatimaan neljännen kokonaisohjelman. Siihen liittyvät valtakunnalliset neuvottelut käydään talven ja kevään 2004 aikana. Luonteensa mukaisesti kokonaisohjelma sisältää laajan maaseutupolitiikan ehdotuksia ja se yhdensuuntaistaa paikallista, alueellista sekä valtakunnallista kehittämistyötä.

2.2 Saaristo-ohjelma

Saaristoasiain neuvottelukunta ja sen asettama laaja saaristo-ohjelman ohjausryhmä ovat valmistelleet hallituksen toimeksiannosta yhdessä ministeriöiden, valtion viranomaisten, maakunnan liittojen, kuntien ja muiden sidosryhmien kanssa valtakunnallisen saaristo-ohjelman. Ohjelma koskee koko maata ja sen toteutusaika on vuodet 2003 - 2006. Ohjelmassa etsitään uusia keinoja hyödyntää saaristoa, vesistöjä ja merta aluekehityksen edistämiseksi ja tukemiseksi lähinnä maaseutumaisilla saaristo-, vesistö- ja rannikkoalueilla.

Saariston kehittämistä linjataan ehdottamalla EU:n rakennepolitiikan ja kansallisen aluepolitiikan jatkamista myös vuoden 2006 jälkeen. Pääosin Suomen omaleimainen saaristopolitiikka, joka käsittää myös saaristomaisia kiinteän tieyhteyden saaria ja vesistöjen pirstomia alueita, tulee olemaan jatkossakin kansallista aluepolitiikkaa.

Ohjelman painopisteitä ovat

- vapaa-ajan asuminen ja vakituinen asuminen,
- matkailu ja virkistystoiminnat,
- etätyön, sukkuloinnin, vesiliikenteen sekä kalatalouden edellytysten parantaminen
- ympäristö-, maisema- ja kulttuuriarvojen hoito
- edellä mainitut sektorit osana alueiden kehityksen edellytysten vahvistamista.

Saaristo-ohjelma sisältää noin 50 kehittämisehdotusta. Ne on tarkoitus toteuttaa pääosin olemassa olevista kehittämis- ja muista määrärahoista. Rahoittajille esitetään saaristolain ja saaristo-ohjelman huomioimista rahoituspäätöksiä tehtäessä. Maa- ja metsätalousministeriö osallistuu edellä mainitun periaatteen mukaisesti saaristo-ohjelman toteuttamiseen lähinnä EU:n alueohjelmien hankerahoituksen

kautta sekä rahoittamalla maaseutupolitiikan yhteistyöryhmän valtakunnallisella hankerahalla saariston kehittämiseen liittyviä verkostohankkeita.

2.3 Aluekeskusohjelmat

Aluekeskusohjelman lähtökohtana on erikokoisten kaupunkiseutujen omiin vahvuuksiin, osaamiseen ja yhteistyöhön perustuvan, nykyistä tasapainoisemman aluerakenteen vahvistaminen. Lähtökohtana ovat toiminnallisesti luontevat, työssäkäyntiin, asumiseen, palvelujen tuottamiseen ja kysyntään perustuvat alueet. Tavoitteena on synnyttää noin 30 - 40 elinvoimaisen ja erikokoisen kaupunkiseudun muodostama aluekeskusten verkosto. Sen toteutuminen edellyttää kansallisesti ja eri alueilla eri toimijoiden yhteistyötä ja keskinäistä verkottumista.

Aluekeskusohjelman käytännön tehtävä on koota osapuolet yhteistyöhön, rakentaa ja vahvistaa yhteistyöverkostoja sekä konkretisoida omalle alueelle ominaisiin vahvuuksiin perustuvat elinkeinojen, palvelujen, ympäristön ja toimintatapojen kehittämistavoitteet. Yhteistyöprosessin tavoitteena on tukea alueiden ja niillä toimivien tahojen edellytyksiä tunnistaa ne kuhunkin tilanteeseen ja yhteistoimintaperinteeseen parhaiten soveltuvat tavat, joilla seudullisesti vaikuttavaa yhteistyötä toteutetaan, oli sitten kysymys elinkeinojen kehittämisestä tai kuntien yhteisestä palvelutuotannosta.

Aluekeskusohjelmaa toteutetaan osana aluekeskus- ja kaupunkipolitiikkaa, jota ohjaa valtioneuvoston asettama aluekeskus- ja kaupunkipolitiikan yhteistyöryhmä. Ohjelmaa toteutetaan eri ministeriöiden yhteistyönä ja sen koordinoinnista vastaa sisäasiainministeriö. Aluekeskusohjelmatyö on käynnissä 34 ohjelma-alueella. Lisäksi tuetaan Kauhajoen seudun verkottumista Seinäjoen ja Vaasan aluekeskusohjelmiin (verkostopilotti). Ohjelmatyöstä vastaa joko alueen keskuskaupunki kuntien kesken tehdyn sopimuksen perusteella tai seudullinen elinkeino- tai kehittämisyhteisö, kuntayhtymä, yhtiö tai yhdistys.

Maaseudun kehittämisen kannalta aluekeskusohjelmat ovat kuntavetoista ja laajojen asioiden edistämistä, mikä johtaa helposti keskittämiseen. Tällöin keskusten ympärillä olevien maaseutukuntien mukaan saanti voi muodostua ongelmalliseksi. Ohjelmat eivät välttämättä tarjoa tarpeellista mekanismia tai mahdollisuutta pienimmille maaseutumaisille kaupungeille tai aluekeskuksia ympäröiville maaseutukunnille osallistua ohjelmien laadintaan ja toteuttamiseen. Kehittyvät keskukset imevät resursseja ympäristöstään, joka siksikin tarvitsee erityistoimia. Vain noin puoleen aluekeskusohjelmista sisältyy maaseutua käsittelevä osio.

Maa- ja metsätalousministeriön näkökulmasta aluekeskusohjelmissa vain kehittämisen laajat ja suuret asiat katsotaan tärkeiksi, jolloin pääosa resursseista kohdistuu suuriin kaupunkeihin ja aluekeskuksiin. Kaupungeille riittävätkin ne asiakohdat, jotka nousevat aluekeskusprosessissa esiin – maaseudulle ja pienimmille kaupungeille ei. Pienimmistä kaupungeista puuttuvat niin asukas- kuin kyläyhdistyksetkin tai niitä on vähän. Myös tarvittava kehittämisvälineistö on puutteellista tai sitä ei ole ollenkaan. Tässä toimintaryhmätyö työtapana voisi tarjota tarvittavan työvälineen.

2.4 Osaamiskeskusohjelmat ja vastaavat

Osaamiskeskusohjelma on sisäasianministeriön koordinoima tavoiteohjelma, jonka yhtenä tavoitteena on paikallisten, alueellisten ja kansallisten voimavarojen kohdistaminen valittujen kansainvälisesti kilpailukykyisten osaamisalojen kehittämiseen. Uudeksi ohjelmakaudeksi 1999 - 2006 nimettiin 14 alueellista osaamiskeskusta ja kaksi valtakunnallista verkosto-osaamiskeskusta. Vuonna 2002 ohjelman toteuttaminen sai lisävaroja ja ohjelmaan valittiin kuusi uutta ohjelmaa, lisäksi muutamien osaamiskeskusten osaamisaloja laajennettiin. Vuosina 2003 - 2006 ohjelmaa toteuttaa yhteensä 19 alueellista osaamiskeskusta sekä puutuotealan, elintarvikealan ja matkailun verkosto-osaamiskeskukset. Osaamisalojen määrä on laajennuksen jälkeen 45.

Ohjelman yleistavoitteena on tunnistaa alueellisia vahvuuksia ja saada aikaan taloudellista kasvua, lisätä huippuosaamiseen perustuvia kilpailukykyisiä tuotteita, palveluita, yrityksiä ja työpaikkoja, lisätä alueiden vetovoimaa erityisesti kansainvälisten investointien ja huippuosaajien saamiseksi alueelle sekä vahvistaa ja uudistaa alueilla olevaa osaamista.

Valtion ”starttirahan” luonteisen perusrahoituksen saaminen edellyttää myös alueen panostusta ohjelman toteuttamiseen. Osaamiskeskuksissa ohjelmia toteutetaan alueen elinkeinoelämän, kaupunkien, teknologia-keskusten, yliopistojen, ammattikorkeakoulujen, tutkimuslaitosten, julkisen hallinnon sekä muiden toimijoiden yhteistyönä. Oleellista on, että mukana olevat tahot sitoutuvat omilla toimenpiteillään yhteisten tavoitteiden saavuttamiseen.

Maa- ja metsätalousministeriö osallistuu yhteistyössä muiden ministeriöiden (SM, OPM, TM, KTM, STM) kanssa ohjelman toteuttamiseen. MMM ottaa omassa toiminnassaan osaamiskeskusohjelmaa koskevat kehittämistavoitteet ja toimenpiteet huomioon vuosina 2003 - 2007. Lisäksi MMM edistää muiden ministeriöiden tavoin osaamiskeskusten toteuttamista omalla hallinnonalallaan rahoittamalla EU-ohjelmien kautta ohjelmaan liittyviä hankkeita.

Maa- ja metsätalousministeriön toimialaan liittyy kiinteimmin valtakunnallisen elintarvikealan osaamiskeskuksen ELOn, Seinäjoen osaamiskeskuksen elintarvikealan sekä valtakunnallisen puutuotealan osaamiskeskuksen toiminta.

2.4.1 Elintarvikealan osaamiskeskus (ELO)

ELOn tehtävänä on vahvistaa kansallisesti tärkeän elintarvikealan toiminta- ja kilpailukykyä kehittämällä ja tarjoamalla elintarvikeketjulle sen vaatimia asiantuntija- ja tutkimuspalveluja. Valtioneuvoston osaamiskeskus-ohjelman tavoitteiden mukaisesti Eloon toiminta perustuu alueellisten vahvuuksien tunnistamiseen, osaamiskeskittymien yhteistoiminnan lisäämiseen sekä uusimman tiedon ja osaamisen välittämiseen elintarvikealan yrityksiin.

Elintarvikealan osaamiskeskus ELO toimii valtakunnallisena verkostona, joka koostuu Suomen merkittävimmistä valtakunnallisista elintarvikealan tutkimuslaitoksista, yliopistoista ja korkeakouluista sekä eri puolilla maata verkostossa toimivista elintarvikealan osaamiskeskittymistä, ns. alueELOista. Nämä palvelevat yritysten kehittämistoiminnassa erityisesti oman alueensa yrityksiä, mutta verkoston kautta hankkivat ja välittävät tietoa valtakunnan laajuisesti. ELO:ssa on myös ns. painoaloja: elintarvikekehitys, luomu, markkinointi ja tuoteturvallisuus. Nämä työryhmä-tyyppisesti toimivat toiminnot tuottavat alan toimijoiden käyttöön ajankohtaista tietoa painoalastaan ja miettivät tulevaisuuden kehittämistarpeita.

Seinäjoen osaamiskeskuksen elintarvikealan tavoitteet ovat pitkälti samat kuin ELO:n toimenpiteiden kohdentuessa erityisesti Etelä-Pohjanmaalle. Osaamiskeskus tarjoaa asiantuntemusta ja resursseja yritysten tuotekehitykseen, markkinointiin, muuhun liiketoiminnan kehittämiseen sekä hankkeiden rakentamiseen.

2.4.2 Puutuoteala

PuuEurooppa-kampanja on hallituksen sateenvarjohanke kaikelle puutuotealan edistämistoiminnalle. Se käynnistettiin tuloksekkaan PuunAika-kampanjan jatkoksi vuosille 2001 - 2005. Ytimenä on puun käytön lisääminen Euroopassa ja Suomessa sekä kotimaisen mekaanisen puunjalostuksen ja viennin edistäminen. Vastuu hankkeen ulkomaan toiminnoista julkisine rahoituksineen on pääasiassa kauppa- ja teollisuusministeriöllä ja kotimaan toimien osalta lähinnä maa- ja metsätalousministeriöllä. Taustalla

on maaseudun työllisyyden ja toimeentuloedellytysten säilyttäminen ja parantaminen raakapuun käyttöä ja pk- jalostusta lisäämällä.

PuuEuroopan ohjauksessa laaditaan syksyyn 2004 mennessä Puutuotealan elinkeinopoliittinen ohjelma ja Puurakentamisen edistämisohjelma. Nämä tulevat ulottumaan vuoteen 2010 saakka.

PuuSuomi-teemaryhmä on Maaseutupolitiikan yhteistyöryhmän asettama ja se toimii puutuotealan valtakunnallisena neuvottelukuntana ja aloitteentekijänä. Sen tehtävänä on lisätä tiedonvaihtoa PuuEurooppa-kampanjan, PuuSuomi-toimintaohjelman sekä puutuotealan osaamiskeskusohjelman ja TEKES:in Tukista tuplasti -valtakunnallisen teknologiaohjelman sekä muiden ajankohtaisten hankkeiden välillä.

Teemaryhmä huolehtii maaseutupoliittisten tavoitteiden huomioonottamisesta hankkeiden eri kehitysvaiheissa. Tällä tavoitellaan paikallisten ja alueellisten puutuotealan hankkeiden laatutason nostoa, kehitystyön vakiinnuttamista alalla sekä koko toimialan imagon kohottamista. Teemaryhmä tekee myös hankkeiden voimavaroja ja toimintojen sijaintia koskevia esityksiä. Alussa teemaryhmä ensin työsti ja sitten rahoitti PuuSuomi-toimintaohjelmaa.

PuuSuomi -toimintaohjelman tavoitteena on puutuotetoimialan kehittäminen ja näiden tuotteiden käytön lisääminen niin, että puu on vuonna 2010 Euroopan johtava materiaali talonrakentamisen järjestelmäratkaisuissa ja laadukkaan asumisen kuluttajatuotteissa.

PuuSuomen tavoitteet ovat maakuntien ja näistä muodostuvien suuralueitten summa. Ne ovat yhdensuuntaiset muun kehittämistyön kuten Tukista tuplasti, Divan- ja Puurakentamisen teknologiaohjelmien, Kansallinen metsäohjelma 2010:n sekä TE-keskusten toiminnan, Finnveran ja teollisuuden tavoitteiden kanssa. PuuSuomella on useita alueellisia teemaryhmiä vastaavia verkostoja lähes joka maakunnassa. Puutuoteala on monen maakunnan painopistealue ja 15 maakuntaan on laadittu alan kehittämisohjelma tai -suunnitelma.

PuuSuomen kärkiyritysyhteistyössä on keskeisintä hanketoiminnan laadun parantaminen ja kehityshakuisten yritysten saaminen mukaan osallistumaan ja ohjaamaan kehitystyötä. Näin varmistetaan hankkeiden onnistuminen ja tavoitteiden toteutuminen. Kärkiyritysmalli on valittu suositeltavaksi kansainvälistymishankkeitten toteutustavaksi ja sen laajentaminen on PuuSuomen tärkeä tehtävä vuonna 2003. Suuryritysten ja pk- yritysten yhteistyötä edistetään käynnistämällä kärkiyritys- ja muita kilpailukykyä lisääviä hankkeita. Koska kotimaisista, menestyvistä kärkiyrityksistä on pulaa, pyritään niitä löytämään vientikohdemaiden yrityksistä.

Myös yleiseurooppalaisen Visio 2010:n jalkauttamistyössä painotutaan kärkiyrityshankkeiden käynnistämiseen. Kärkiyritysyhteistyön lisäksi PuuSuomi panostaa alan kärkihankkeisiin ja niiden myötä syntyvien mahdollisuuksien hyödyntämiseen maakunnissa. Kansainvälisten hankkeiden kuten Timber 2000 -kampanjan tuloksia välitetään maakuntiin, jossa ne ovat johdettavissa käytännön toimenpiteiksi. Hyödynnettäviä valtakunnallisia kärkihankkeita Timber 2000:n lisäksi ovat Modernit puukaupungit sekä laadukkaan asumisen painopistealueelle käynnistyvät kärkihankkeet. Tavoitteena on käynnistää viisi uutta kärkiyritysvetoista sisustus- ja rakennustuotteiden vientihanketta vuosina 2002 -2003.

Puutuotealan valtakunnallinen osaamiskeskus on palvelurakenne, joka välittää yrityksille ja kehittäjille täsmäosaamista. Tämä on t&k-alan tiedonsiirtoa, uuden osaamisen kehittämistä ja puurakentamisen esimerkkikohteiden edistämistä. Osaamiskeskus pyrkii yhdistämään kehittämistyössä valtakunnalliset ja paikalliset osaajat sekä edistämään puutuotealan hankkeissa koko liiketoimintaketjua. Kullekin osaamiskeskuksen osaamisalueelle ja verkostolle on nimetty alueen koordinoinnista vastaava taho ja osa-alueeseen on pyritty verkottamaan kaikki osa-alueen toimijat.

Vuoden 2002 aikana puuosaamiskeskukseen kytkettiin metsäalan jatkotutkimusohjelma Wood Wisdom II. Se edistää metsätalouden ja -teollisuuden kilpailukykyä muuttuvassa toimintaympäristössä yhdistämällä koko tuotantoketjun voimavarat asiakkaan lopputuotteelle asettamien vaatimusten mukaisesti. Tutkimus- ja teknologiaohjelmakokonaisuus kattaa sekä puun mekaanisen että kemiallisen jalostusketjun lopputuotteesta raaka-aineeseen.

2.5 Kainuun hallintokokeilu

Kainuun hallintokokeilua sovelletaan Kajaanin ja Kuhmon kaupunkien, Hyrynsalmen, Paltamon, Puolangan, Ristijärven, Sotkamon, Suomussalmen ja Vuolijoen kuntien alueella. Kokeilun tarkoituksena on saada kokemusta maakunnallisen itsehallinnon vahvistamisen vaikutuksista maakunnan kehittämiseen, peruspalveluiden järjestämiseen, kansalaisten osallistumiseen, maakunnan ja valtion keskushallinnon suhteeseen sekä kuntien ja valtion aluehallinnon toimintaan. Kainuun hallintokokeilusta säädetään lailla (343/2003), joka on voimassa 31.12.2012 saakka. Maakuntavaltuusto valitaan vuoden 2004 kunnallisvaalien yhteydessä.

Hallintokokeilussa maakunta huolehtii pääosasta nykyisin kuntien vastuulla olevista sosiaali- ja terveydenhuollon sekä opetustoimen tehtävistä. Maakunta vastaa myös maakunnan yleisestä elinkeinopolitiikasta sekä maakunnan suunnittelusta ja maakunnan alueen kehittämisestä.

Hallintokokeilussa selvitetään valtionhallinnon päätösvallan delegoimisesta aluetasolle, hallinnon kokoamismahdollisuutta aluetasolla, valtion ja kuntahallinnon yhteistoimintamahdollisuuksia sekä uusia palvelujen järjestämisvastuita kunta-seutukunta-maakuntatasoilla. Valtakunnallisesti pilottihankkeen tehtävänä on selkeyttää aluehallinnon uudistamisen yleiset periaatteet ja samalla tunnistaa Kainuun erityistavoitteet, osatoimijat ja uudistamisprosessin eteneminen.

Kokeilun operatiivisena tavoitteena on aluekehityksen vaikuttavuuden ja tuloksellisuuden lisääminen, julkisen palvelutuotannon tehokkuuden kasvattaminen, valtion aluehallinnon ja kunnallishallinnon taloudellisuuden tehostaminen byrokratiaa purkamalla sekä kuntatalouden tervehdyttämisedellytysten parantaminen. Kokeilun tavoitteiden asettaminen ja jälkiarviointi tehdään asiakasnäkökulmasta käsin.

Ensimmäiseksi kokeilussa uudistetaan koko maakunnan kattava elinkeinopolitiikan toteutus. Tämä toteutetaan osapuolten välisillä erillissopimuksilla. Toisen vaiheen tavoitteena on toteuttaa maakunnan yhteinen, nykyistä kootumpi uusi iskukykyinen hallinto. Valtion kehittämisrahoitus allokoidaan maakunnan toimijoille ensimmäisessä vaiheessa ministeriökohtaisesti tai muina suurina kokonaisuuksina.

Ylintä päätösvaltaa maakunnan toimialaan kuuluvissa tehtävissä käyttää kokeilualueen asukkaiden kunnallisvaalien yhteydessä yleisillä vaaleilla valitsema maakuntavaltuusto. Valtuustossa ovat suhteellisuusperiaatteen mukaisesti edustettuina maakunnassa toimivat poliittiset puolueet ja valitsijayhdistykset. Maakuntavaltuustoon tulee myös edustus kaikista kokeilualueen kunnista. Maakuntavaltuusto valitsee päätösten valmisteluista ja toimeenpanosta vastaavan maakuntahallituksen. Maakuntahallituksen kokoonpano vaihtelee eri asiaryhmissä.

Maakuntavaltuusto käyttää ylintä päätösvaltaa aluekehitysviranomaisena toimivassa Kainuun liitossa sekä maakunnan vastuulle tulevia peruspalveluita varten perustettavissa sosiaali- ja terveydenhuollon kuntayhtymässä ja koulutuskuntayhtymässä. Maakunnalle kuuluvien peruspalvelutehtävien edellyttämä kuntien henkilöstö siirretään kokeilun ajaksi näitä palveluita järjestävien kuntayhtymien palvelukseen. Maakuntajohtajan valitsee maakuntavaltuusto valtuuston toimikaudeksi.

Valtion aluekehitysrahoitus kootaan siten, että rakennerahastovarat ja vastinrahoitus osoitetaan rahastokohtaisina kokonaisuuksina suoraan Kainuuseen. Kansallista kehittämisrahoitusta kootaan niin, että valtion talousarvion Kainuun kannalta keskeisimmät kansallisen rahoituksen momentit kootaan yhdek-

si momentiksi, jonka käyttötarkoituksesta päättää maakuntavaltuusto. Menettely sisältää myös maa- ja metsätalousministeriön hallinnonalan ao. varat. Määrärahat otetaan näin valtion vuoden 2005 talousarvioon.

2.6 Seutu -hanke

Laki seutuyhteistyökokeilusta tuli voimaan 1.8.2002. Seutukuntien tukihanke (Seutukokeilu) tähtää kuntien vapaaehtoisen seutuyhteistyön laajenemiseen ja syvenemiseen. Tarvittaessa voidaan päätösvaltaa siirtää valtiolta tukihankkeen seutukuntiin ja antaa lisää liikkumavaraa ja harkintavaltaa palvelujen sekä hallinnon järjestämisessä. Tavoitteena on lisätä kuntien mahdollisuuksia menestyksellisen elinkeinopolitiikan harjoittamiseen ja palvelujen yhteiseen järjestämiseen. Kuntien yhteistyön ja kuntarakenteen kehittäminen ovat maaseudulle olennaisia kysymyksiä.

Laki on voimassa 31.12.2005 saakka. Kokeiluseutuja on kahdeksan ja niissä on yhteensä 59 kuntaa. Kokeiluseudut ovat: Hämeenlinnan seutu, Lahden kaupunkiseutu, Loimaan seutu, Nivalan-Haapajärven seutu, Oulun seutu, Pieksämäen seutu, Pohjois-Lapin seutu ja Turunmaan seutu.

Maa- ja metsätalousministeriö seuraa omalta osaltaan ja tukee kokeilun toimeenpanoa.

3. MINISTERIÖN STRATEGIOIDEN ALUEPOLIITTISET ULOTTUVUUDET

3.1 Maatalouden strategiaprojekti

Maa- ja metsätalousministeriö asetti vuonna 2000 maatalouden strategiaprojektin valmistelemaan EU:n yhteisen maatalouspolitiikan ja maatalouspolitiikan kansallisten toimien kehittämistä koskevaa strategiaa vuosille 2000 - 2010. Maatalouden strategiaprojektin loppuraportissa kuvataan tiivistetysti Suomen maatalouden tämänhetkistä tilaa ja niitä haasteita, joita tullaan kohtaamaan kuluvan vuosikymmenen aikana.

Alueellisen rakennepolitiikan merkittävimmät tavoitteet vuoteen 2008 mennessä ovat tuotannon yksikkökustannusten alentaminen, kuluttajien muuttuvan näkökulman huomioon ottaminen, maatalouden tasapainoisen alueellisen kehityksen turvaaminen sekä maatilan toiminnan monipuolistaminen. Maatalouden rakenteen kehittyminen johtaa siihen, että tuotanto keskittyy yhä pienemmälle määrälle maatiloja. Kasvavien maatilojen johtaminen vaatii viljelijöiltä uusia valmiuksia. Huomiota on siis voitava kiinnittää myös viljelijöiden jaksamiseen nopeasti muuttuvassa toimintaympäristössä. Tilakohtaisten vaihtoehtojen tarkastelu nousee entistä tärkeämmäksi päätettäessä tuotannon jatkamisesta.

Euroopan unionin yhteistä maatalouspolitiikkaa uudistettiin edellisen kerran Agenda 2000 päätöksillä. Agenda 2000 sisälsi myös päätöksiä tehtyjen ratkaisujen toteutumisen seurannasta ja uudistusten jatkamisesta. Uudistukset koskettavat mm. peltokasvi, maito-, naudanliha-, sokeri- ja oliiviöljysektoreita sekä yhteisen maatalouspolitiikan rahoitusta. Samaan aikaan Suomi neuvottelee komission kanssa liittymissopimuksen 141 artiklan perusteella sovellettavan kansallisen tukijärjestelmän jatkamisesta vuoden 2003 jälkeen.

Suomen maa- ja elintarviketalouden toimintaympäristö on viimeisen kymmenen vuoden aikana muuttunut huomattavasti. EU-jäsenyys merkitsi maamme maatalouspoliittisen järjestelmän syvällistä muutosta. Kansallisen maatalouspolitiikan ja suojattujen markkinoiden ajasta siirryttiin yhteiseen maatalouspolitiikkaan ja sisämarkkinoihin. Euroopan unioni laajentuu vuonna 2004 ja WTO:n piirissä neuvotellaan kansainvälisen maatalous- ja elintarvikekaupan uusista säännöistä. Nämä prosessit vaikuttavat yhteisen maatalouspolitiikan ja kansainvälisen kilpailutilanteen muutosten kautta myös Suomen maatalouden asemaan.

Strategiaprojektin loppuraportissa käydään läpi Suomen kannalta merkittävimpien yhteisen maatalouspolitiikan tuotesektoreiden, yhteisön maaseudun kehittämispolitiikan sekä Suomen kansallisten tukien järjestelmän ja rakennepoliittisten toimenpiteiden nykytilanne ja tulevaisuuden haasteet. Lisäksi analysoidaan yhteisen maatalouspolitiikan rahoituksen ongelmia ja siihen kohdistuvia muutospaineita.

Suomen maatalouden nykytilan pohjalta ja maatalouspolitiikan toimintaympäristön muutossuuntiin ja haasteisiin vastaamiseksi Suomen maatalouspolitiikan kansallisiksi tavoitteiksi kuluvalle vuosikymmenelle on asetettu seuraavat päämäärät:

- *Kuluttajalähtöisen toiminnan vahvistaminen koko elintarvikeketjussa*
- *Maatalouden kannattavuuden ja toimintaedellytysten turvaaminen*
- *Yhteisen maatalouspolitiikan kehittäminen tasapuolisemmaksi sekä sosiaalisesti, taloudellisesti ja ekologisesti kestävämmäksi*
- *Maatalous- ja maaseutupolitiikan vuorovaikutuksen tehostaminen*
- *Maatalouden rakenteen parantaminen*
- *Markkinoiden toimivuuden parantaminen*

Maatalouspolitiikan kansainvälisiin ja kansallisiin haasteisiin vastaamiseksi esitetään konkreettisia toimenpiteitä linjausten toteuttamiseksi. Toimintalinjausten lähtökohtana on edellä esitettyjen maata-

louspolitiikan tavoitteiden yhteensovittaminen toimintaympäristön keskeisiin muutoksiin niin, että Suomen maatalous säilyy kilpailukykyisenä ja maaseutu elinvoimaisena. Linjausten tarkoituksena on varmistaa, että Suomen maatalous pystyy jatkossakin tarjoamaan suomalaisille kuluttajille turvallisia, laadukkaita ja vaihtoehtoisia tuotteita sekä vastaamaan myös muihin yhteiskunnan maatalouteen kohdistamiin odotuksiin.

Lähivuosien merkittävä tavoite sekä maatalous- että aluepoliittisesti on maaseudun elinvoimaisuuden turvaaminen ja maatalous- ja maaseutupolitiikan vuorovaikutuksen tehostaminen. Maatalous- ja maaseutupolitiikan yhteensovittaminen liittyy läheisesti sekä maatalouden kannattavuuden turvaamiseen että EU:n yhteisen maatalouspolitiikan kehittämiseen, joten tältä osin eri vaihtoehtojen pohdinta vaatii monen eri näkökulman yhteensovittamista. Suomen osalta on myös muistettava, että jo nykyisellään maataloustuki monin osin perustuu maatalouden monivaikutteisuuden vaalimiseen.

Maaseudun kehittämisasetuksen perusteella maksettavilla tuilla, LFA ja ympäristötuella, on Suomessa merkittävä asema viljelijöiden tulonmuodostuksessa. LFA-tuella pyritään varmistamaan ympäristön kannalta kestävän maatalouden jatkuminen pohjoisissa epäsuotuisissa olosuhteissa. Ympäristötuella mahdollistetaan tavanomaista hyvää viljelytapaa vaativammat ympäristönhoitotoimet maataloudessa. Maatalouteen kohdistuva tuki ei nykyisellään ole enää pelkkää maataloustuotannon tukea, vaan maatalouteen kohdistuvalla tuella pyritään myös laajempiin yhteiskunnallisiin tavoitteisiin: maaseutu pidetään asuttuna ja elinvoimaisena sekä maaseudun perinnemaisemat ja kulttuuriympäristö säilytetään.

Maatalouden tukien erilaistaminen alueittain

Tulotuet maksetaan EU:n asetusten mukaisesti. Luonnonhaittakorvauksen ja ympäristötuen suuruudesta on päätetty horisontaalisen maaseudun kehittämisohjelman hyväksymisen yhteydessä. Komission päätökset määrittelevät kansallisen tuen maksuvaltuudet. Maksettavista yksikkötukitasoista päätetään vuosittain. Tavoitteena on eri tuotantosuuntien ja alueiden suhteen tasapainoinen tukijärjestelmäkokonaisuus ottaen huomioon käytettävissä oleva kansallinen määräraha.

CAP-tuista merkittävimmät ovat peltokasvien tuki ja EU-eläinpalkkiot. Peltokasvien tuki on alueellisesti porrastettu Suomen esittämän alueellistamissuunnitelman mukaisesti. Tuki on korkein Etelä-Suomessa. EU:n eläinpalkkiot maksetaan koko maassa samansuuruisena.

Horisontaalisen maaseudun kehittämisohjelman toimenpiteet, luonnonhaittakorvaus ja maatalouden ympäristötuki, ovat yhteisen maatalouspolitiikan liitännäistoimenpiteitä eli koko maassa toteutettavia pinta-alaperusteisia toimenpiteitä. Luonnonhaittakorvaus on porrastettu tukialueittain siten, että se tukee erityisesti maan pohjoisimpien osien peltojen säilymistä maatalouskäytössä. Metsäisessä maassa maiseman sulkeutuminen uhkaa luonnon monimuotoisuutta, viljelymaiseman kulttuuri-identiteettiä ja maaseudun vetovoimaa. Kirjanpitotilojen aineistojen perusteella luonnonhaittakorvauksen ja ympäristötuen merkitys viljelijöiden tulonmuodostuksesta sekä vaikutus tilan kannattavuuteen on suurin viljatiloilla. Nämä tuet ovat vuosina 2000 - 2001 kattaneet keskimäärin 50 % viljatilojen, 48 % maitotilojen ja 37 % sikatilojen tuotantokustannuksista Luonnonhaittakorvauksen osuus maataloustulosta kaikilla tiloilla on suurin B ja C1 – alueilla Satakunnassa, Hämeessä, Kymenlaaksossa ja Etelä-Savossa.

Luonnonhaittakorvauksella pyritään varmistamaan ympäristön kannalta kestävän maatalouden jatkuminen pohjoisissa epäsuotuisissa luonnonoloissa. Luonnonhaittakorvaus on eriytetty alueellisesti käyttäen hyväksi peltokasvien tuen alueellistamissuunnitelmaa, jossa on jo otettu huomioon luonnonolosuhteet.

Maatalouden ympäristötuella mahdollistetaan tavanomaista hyvää viljelytapaa vaativammat ympäristönhoitotoimet maataloudessa. Tuella korvataan viljelijöille aiheutuvia kustannuksia ja tulonmenetyksiä ja näitä toimenpiteitä toteutetaan pääsääntöisesti koko maassa.

Kansalliset kotieläintuet maksetaan Etelä-Suomen kansallisena tukena sekä Pohjois-Suomen tukena. Kansallisten kotieläintukien maksuvaltuus on porrastettu komission päätöksissä pohjoista kohti nousevaksi. Lisäksi eräät kotieläintuet voidaan maksaa saaristoalueilla korotettuina.

Kasvintuotannon tukijärjestelmä koostuu ympäristötuen kansallisesta lisäosasta, pohjoisesta hehtaarituesta ja yleisestä hehtaarituesta. Kansallisten tukien maksuvaltuuden kokonaismäärä vaihtelee alueittain.

3.2 Kansallinen metsäohjelma 2010

Kansallinen metsäohjelma jatkaa Suomen aikaisempien metsäohjelmien sarjaa. Se on sisällöltään edeltäjiään laajempi ottaessaan huomioon metsien käytön taloudellisen, ekologisen, sosiaalisen ja kulttuurisen kestävyyden. Kansallisten tarpeiden lisäksi se vastaa kansainvälisen metsäpolitiikan uusiin haasteisiin. Metsäohjelma on prosessi: ohjelmaa seurataan sekä suunnataan ja tarkistetaan toimintaympäristön muutosten ja uuden tiedon perusteella. Prosessin jatkosta huolehtivat metsäneuvosto sihteeristöineen ja alueellisine metsäneuvostoineen sekä Joensuussa käynnistetty foorumi. Kansallinen ohjelma on jalkautettu maakunnallisiksi suunnitelmiksi.

Ohjelman perustana on näkemys, että kilpailukykyinen metsäklusteri ja metsät uusiutuvana luonnonvarana tarjoavat hyvän pohjan kestävälle kehitykselle. Vuoteen 2010 mennessä pyritään lisäämään metsäteollisuuden kotimaisen ainespuun vuotuista käyttöä 5-10 miljoonalla kuutiometrillä, kaksinkertaistamaan puuteollisuuden viennin arvo 4,2 miljardiin euroon vuodessa, ja lisäämään vuotuista energiapuun käyttöä 5 miljoonalla kuutiometrillä. Valtiovalta huolehtii yhdessä yritysten ja yrittäjien kanssa metsäteollisuuden toimintaedellytyksistä, kuten energian kilpailukykyisestä hinnasta ja tieverkon kunnosta, sekä puuteollisuuden ja puuenergian kehittämiseksi tarvittavista teknologia- ja kehittämisohjelmista.

Ainespuun hakkuukertymän nostaminen pysyvästi 63 - 68 miljoonaan kuutiometriin vuodessa edellyttää metsänhoidon ja metsänparannuksen kokonaisinvestointien nostamista takaisin aikaisemmalle vuositasolle. Lisäinvestointi on kannattava metsänomistajille ja valtiolle. Valtio panostaa erityisesti metsäsuunnitteluun ja metsänomistajien neuvontaan ja koulutukseen. Tuotannon lisäys edistää metsätalouden ja metsäteollisuuden työllisyyttä noin 10 000 - 15 000 työvuodella, mutta tuottavuuden noustessa metsäsektorin työllisyys kuitenkin vähenisi 95 000:sta 80 000 työvuoteen vuoteen 2010 mennessä. Toteutunut kehitys on ollut päinvastainen.

Metsien ekologinen kestävyys turvataan kehittämällä edelleen talousmetsien ympäristönhoitoa Metsätalouden ympäristöohjelman (1994) ja sen seurantojen pohjalta. Vuonna 2002 valtioneuvosto liitti ohjelmaan METSO–toimikunnan ehdotukset. Metsäluonnon hoidon määrärahaa on lisätty. Metsätalouden ympäristökuormitusta vähennetään valtioneuvoston vesiensuojelun periaatepäätöksen mukaisesti. Vahvistetut suojeluohjelmat yksityismailla toteutetaan 1996 - 2007 sitä varten hyväksytyllä rahoitusohjelmalla.

Metsänhoidon lisäys kohdistuu etenkin nuoren metsän hoitoon, ensiharvennuksiin ja kunnostusojituksiin. Metsäautoteissä painopiste siirtyy edelleen rakentamisesta perusparannuksiin. Metsän- ja ympäristönhoidon sekä korjuuvaurioiden seurantaa kehitetään. Metsien monikäyttöön kuuluvat metsästys, poronhoito, keräily, maisema- ja kulttuuriarvot, ulkoilu ja matkailu otetaan huomioon ja niitä edistetään metsien käytön ja suojelun yhteydessä.

Metsäohjelman toteuttaminen lisää metsä- ja puuteollisuuden vientituloja vuoteen 2010 mennessä 1,7 - 3,4 mrd. euroa vuodessa, parantaa valtiontalouden rahoitustasapainoa ja julkisen talouden rahoitustasapainoa. Lisäksi metsänomistajien kantorahatulot lisääntyvät. Merkittävä osa lisääntyvistä tulovir-

roista menee maaseudulle, mikä tukee maaseudun kehitystä. Koko kansantaloudessa ohjelman vaikutus on 35 000 - 45 000 työvuotta.

Metsäohjelmaa on toteutettu neljä täyttä vuotta. Teollisuus- ja energiapuun käytössä sekä teollisuuden kapasiteetin lisäyksessä on edetty ohjelman ennusteiden suuntaisesti. Samoin metsänparannustyöt ja niiden julkinen rahoitus ja sitä merkittävämpi yksityinen panostus ovat toteutuneet miltei ehdotetusti. Vuonna 2003 tukea kestävän metsätalouden rahoitukseen oli valtion talousarviossa 12 – 15 milj. euroa tarvetta vähemmän. Tästä LTAE I:llä katettiin 9 milj. euroa. Syynä vajaukseen oli ja on mm. töiden aikansa vienyt uudelleen käynnistyminen, myrskytuhot ja energiapuun korjuun sekä haketuksen kasvava tuen tarve. Metsänparannustöiden volyymin kasvu ja hallituksen vahvistama vuosien 2003 - 2006 momenttikehys ovat ristiriidassa. Metsäohjelman arvio tarvittavasta metsänparannustuesta, 59 milj. euroa vuodessa, on nyt osoittautunut alimitoitetuksi.

Kansallinen metsäohjelma on aikaisempien vastaavien valtakunnallisten hankkeiden tapaan parhaimmillaan lisämäärärahojen perustelun tukena. Erityistä alue- tai maaseutupoliittista tarkastelua tai tavoitteenasettelua metsäohjelmaan ei sisälly. Ohjelma painottuu teollisuuden, viennin ja ympäristöhoidon tarpeilla.

Kansallisella metsäohjelmalla on kyllä maaseutu- ja aluepoliittista vaikuttavuutta, kun metsätöitä tehdään ydin- ja harvaan asutulla maaseudulla. Lisäksi metsänparannustuet on porrastettu niin, että tukiprosentit nousevat pohjoiseen mentäessä.

Aktiivisten metsänomistajien ja suorittavaa palkkatyötä tekevien määrää ei ole varaa enää päästää vähentymään. Väheneminen on viime kädessä myös raakapuuhuollon pahin uhka. Metsäpolitiikalle tämä asettaa vaatimuksen, että sitä on jatkossa suunniteltava ja toteutettava priorisoidusti maaseudun väestön tarpeista lähtien ja se on nähtävä alue- ja maaseutupolitiikan osa-alueena.

Virkistys- ja luontomatkailutyöryhmä laati ohjelman, jolla tavoitellaan alan työllistävyyden kaksinkertaistamista lähtökohtatasona 32 000 henkilötyövuotta. Valtioneuvosto teki selvityksen pohjalta laajaalaisen periaatepäätöksen vuonna 2003. Maa- ja metsätalousministeriön osalta ohjelma koskee mm. maatilamatkailua sekä valtion alueiden käyttöä yleiseen virkistykseen ja matkailuun.

3.3 Luonnonvarastrategia

Uusiutuviin luonnonvaroihin perustuva tuotanto ja kulutus kehittyvät jatkuvasti yhteiskunnallisen muutoksen seurauksena. Elintarvikkeiden tuotanto, metsänhoidolliset työt ja puunkorjuu ovat viime vuosikymmenen ajan pysyneet suhteellisen vakaina, mutta ammattikalastuksessa, poronlihan- ja turkisnahkojen tuotannossa on ollut heilahtelua. Ulkomainen tuonti on lisääntynyt eniten metsäalalla ja kalataloudessa. Puunjalostuksessa tämä on mahdollistanut ainakin toistaiseksi kasvavat tuotantomäärät, mutta erityisesti kalataloudessa tuonti on korvannut kotimaisen raaka-aineen käyttöä. Määrällisen kehityksen ohella myös tuotantorakenne muuttuu. Ympäristön- ja luonnonhoito, matkailu ja virkistyskäyttö ovat kasvaneet voimakkaasti joko tuotteiden lisäarvona tai palveluiden tuotantona.

Luonnonvara-alojen kasvun näkymät ovat sinällään rajalliset mm. ympäristön asettamien rajoitusten vuoksi. Selkeintä kasvua odotetaan uusiutuvan energian käytössä, jolle asetettujen viimeisempien tavoitteiden toteutumisesta ollaan vielä alkutaipaleella. Keskeistä kaikilla luonnonvara-aloilla on sekä koti- että ulkomaisten kuluttajien tarpeiden tunnistaminen ja tuotannonalojen jatkuva kehittäminen tältä pohjalta.

Maa- ja metsätalous muodostavat ydin- ja harvaan asutulla maaseudulla edelleen sen perustan, johon moni muu toimiala tukeutuu joko raaka-aineiden jatkojalostajana tai tuotantopanosten ja palveluiden toimittajana. Tämä sidos on kuitenkin heikentymässä ja maaseudun työllisyys ei enää perustu yksin-

omaan alkutuotantoon ja siihen liittyviin tuotantoaloihin. Pohjois-Suomessa porotalous ja saaristossa kalatalous ovat vastaavanlaisia peruselinkeinoja, joiden osuus on vähenemässä, mutta joiden merkitys maiseman, alueellisen identiteetin ja monialaisen yrittäjyyden kannalta on merkittävä.

Luonnonvara-alojen merkitys maaseudun työllistäjänä ja aluetalouden veturina on vähentynyt voimakkaasti. Vielä 1980-luvulla lähes 80 % maaseutuväestön työpaikoista oli maa- ja metsätaloudessa. Vuonna 2000 alkutuotannon osuus oli jo laskenut alle 30 prosentin. Aluetaloudellista merkitystä on vähentänyt myös se, että tuotannossa käytetään entistä enemmän ostopanoksia, jotka tuotetaan kansallisilla tai kansainvälisillä markkinoilla.

Maa- ja metsätalousministeriön toimialaan liittyviä uusiutuvia luonnonvaroja ovat viljelymaa, maatalouden ja turkistalouden kasvi- ja eläinlajit, metsät ja niiden puuvarat, metsien ja soiden keräilytuotteet, riistaeläimet, porot, kalat ja ravut sekä vesivarat. Myös maaseutumaisemaa on pidettävä uusiutuvana luonnonvarana.

Maa- ja metsätalousministeriön hallinnonalalla viime vuosina tapahtuneen nopean kehityksen ja toimintaympäristön muutoksen myötä vuoden 1997 luonnonvarastrategia päivitettiin vuonna 2001. Päivitetyssä luonnonvarastrategiassa esitetään linjaukset uusiutuvien luonnonvarojen käytön, hoidon ja suojelun kesken: samalla kun turvataan kannattava hyödyntäminen, huolehditaan erilaisten aineellisten ja henkisten tarpeiden täyttämisestä. Myös luonnon- ja ympäristönsuojelutavoitteet ja eläinsuojeluun liittyvä tuotantoeläinten eettinen kohtelu otetaan huomioon. Strategia edistää osaltaan hallituksen hyväksymää Suomen kestävän kehityksen strategiaa. Strategia toteuttaa osaltaan myös luonnon- ja ympäristönsuojelun yhdentämistä eri toimialoille, niiden luontevaksi osaksi.

Strategiassa on määritelty uusiutuvien luonnonvarojen kestävän käytön päämäärät ja kaikille toimialoille yhteiset tavoitteet sekä toimialakohtaiset toimintalinjat vuoteen 2010 asti. Strategiassa määritellyt seitsemän päämäärää muodostavat kaikki ministeriön toimialat kattavan tavoitekokonaisuuden ministeriön toiminta-ajatuksen ja tavoitetilan (vision) saavuttamiseksi luonnonvarojen kestävän käytön näkökulmasta.

Strategian päämäärät kattavat seuraavat asiakokonaisuudet:

- luonnonvarojen eettinen ja vastuullinen hoito ja käyttö
- ekosysteemien toimivuus
- biodiversiteetin ja maaseutumaisemien säilyminen
- maaseudun elinvoimaisuus
- elinkeinotoiminnan harjoittaminen kuluttajalähtöisesti ja kannattavasti
- laajeneva, innovatiivinen ja ekotehokas käyttö
- laatu ja turvallisuus sekä tieto ja osaaminen.

Strategiassa esitetty luonnonvarojen kestävän käytön visio sisältää myös ajatuksen maaseudun elinvoimaisuuden säilyttämisestä ja vahvistamisesta. Visiossa kiinnitetään huomiota erityisesti nuorten ikäluokkien työmahdollisuuksien turvaamiseen maaseudulla sekä elinkeinoelämän kehittämiseen. Maaseudun osalta strategia tähtää siihen, että elinkeinorakennetta uudistamalla, tukemalla palveluverkkojen toimivuutta ja kehittämällä maaseutua asuinympäristönä turvataan maaseudun merkitys yhteiskunnallisessa työnjaossa ja asuinympäristönä.

Luonnonvarastrategian yhtenä päämääränä (päämäärä 4) on, että maaseudun elinvoimaisuuden turvaamista tuetaan uusiutuvien luonnonvarojen kestävän käytön keinoin. Tavoitteet vuodelle 2008 ovat seuraavat:

- maaseudun kehittämisessä suositaan olemassa olevan kylä- ja haja-asutusrakenteen vahvistamista
- edistetään maaseudun elinkeinojen elinvoimaisuutta
- turvataan maaseudun palvelujen ja infrastruktuurin (tieverkko, tietoliikenneyhteydet, vesihuolto, jätehuolto) toimivuus
- lisätään maaseudun houkuttavuutta asuin- ja työpaikkana edistämällä asukkaiden, erityisesti naisten ja nuorten, elämän laatua ja viihtymistä
- edistetään maaseutuyhteisöjen omaehtoista kehittämistyötä ja sosiaalisen pääoman kasvua kylätoimintojen ja paikallisten toimintaryhmien työtä verkostoimalla
- edistetään alueellisen kulttuuri-identiteetin vahvistumista ja sen käyttöä paikallisessa tuotteistamisessa
- edistetään maaseudun tarjoamien virkistyskäyttö- ja vapaa-ajanpalvelujen kehittämistä.

Toisena päämäärä (päämäärä 5) on: "Uusiutuviin luonnonvaroihin perustuvaa elinkeinotoimintaa harjoitetaan kuluttajalähtöisesti ja kannattavasti". Tämän alaisena tavoitteena on mm., että maaseudulla luonnonvarojen hyödyntämisestä toimeentulonsa saavien toimeentulo on kohtuullisesti turvattu ja oikeudenmukainen muihin väestöryhmiin verrattuna.

Suunnitellut toimenpiteet aluekehitysstrategian edistämiseksi sisältyvät seuraaviin toimintalinjoihin:

> *Maaseudun elinvoimaisuutta vahvistetaan laajan maaseutupolitiikan keinoin sekä toteuttamalla kansallisia ja EU:n maaseutuohjelmia (mm. tavoite 1, ALMA, LEADER+, POMO+ ja muu toimintaryhmätyö).*
>
> *Varmistetaan ohjelmapoliittisten keinojen jatkuminen nykyisen ohjelmakauden jälkeen.*
>
> *Edistetään maaseudun väestön yrittäjäkoulutusta mm. uusiutuviin luonnonvaroihin ja luontoympäristöön perustuvan yritystoiminnan vahvistamiseksi.*
>
> *Varmistetaan metsätalouden ja muiden maaseutuelinkeinojen edellyttämän infrastruktuurin mm. tieverkoston toimivuus.*

Käytännön toimeenpano tehdään ensisijaisesti toimialojen toimin eri strategioiden ja ohjelmien avulla. Lisäksi strategiaa toteutetaan ministeriön toiminnan ja talouden suunnittelun sekä alaisen hallinnon tulosohjauksen kautta. Näiltä osin luonnonvarastrategian toteutumista seurataan kunkin yksittäisen strategian ja ohjelman seurannan kautta sekä osana hallinnon tekemää tavanomaista seurantaa. Luonnonvarastrategian vaikutuksia seurataan toisaalta myös eri toimintalinjojen mukaisiin toimenpiteisiin liittyvien seurantajärjestelmien indikaattoreiden kautta ja erikseen luonnonvarojen kestävää käyttöä koskevien yleisten mittareiden avulla. Luonnonvarastrategiaa tarkistetaan tarvittaessa ennen vuotta 2010.

3.4 EU-osarahoitteinen ohjelmatyö

Tavoite 1 –ohjelma-alue kattaa puolet Suomen pinta-alasta ja koko maan väestöstä 20,3 prosenttia. Pohjois- ja Itä-Suomen 1 -ohjelmien kokonaisbudjetit kohoavat yhteensä 3,63 miljardiin euroon vuosina 2000 - 2006. Erityisesti kehitysalueilla näkyy tarve vahvistaa paikallista, kuntakohtaista ja seudullista kehittämistyötä. Maakuntakeskuksiin suunnattujen investointien ja asiantuntijapalvelujen myönteiset vaikutukset eivät ulotu läheskään koko maaseutuun.

EU:n *maaseudun kehittämisohjelma* jakaantuu horisontaaliseen ja alueelliseen osaan. Varat on yli 90-prosenttisesti sijoitettu horisontaaliseen osaan, joista suurimmat ovat luonnonhaittakorvaus LFA ja maatalouden ympäristötuki. Vuotuinen käytettävissä oleva määräraha on noin 720 miljoonaa euroa.

Alueellista maaseudun kehittämisohjelmaa (ALMA) toteutetaan tavoite 1 -alueen ulkopuolella. Ohjelma kattaa 2,3 miljoonaa asukasta. Alueellisesta maaseutuohjelmasta muodostuu koko seitsemälle vuodelle noin 660 miljoonan euron ohjelma. ALMAn toimintalinjoissa painotetaan elinkeinojen monipuolistamista. ALMA-ohjelmalla rahoitetaan alueellisten teemaryhmien avustamaa toimialakohtaista kehittämistyötä ja 20 paikallisen toimintaryhmän hankkeita. Ohjelma pyrkii kohdentamaan määrärahoja etenkin harvaan asutulle ja ydinmaaseudulle.

Toimintaryhmätyö on laajennettu koko Suomeen. LEADER+ -yhteisöaloitteessa toimii 25 ryhmää, kansallisia *POMO+* -ryhmiä on 7 ja alueohjelmissa ALMA ja tavoite-1 toimii 26 ryhmää.

Maaseudun kehittämistoimenpiteiden tavoitteena on maaseutualueiden tasapainoinen kehitys suhteessa koko maan kehitykseen. Kehitysskenaarioiden valossa tavoite on erittäin vaativa varsinkin harvaan asutulle ja ydinmaaseudulle. Suomen maaseutupoliittinen järjestelmä yhdistää eri hallinnonalojen EU-ohjelmatyön ja monimuotoisen kansallisen kehittämistyön toisiinsa poikkihallinnolliseksi politiikkaohjelmaksi. Tätä toteutetaan maaseutupolitiikan yhteistyöryhmän, maa- ja metsätalousministeriön ja monien muiden ministeriöiden omilla toimenpiteillä.

Taulukko 2. Uudet ja uudistetut työpaikat eri ohjelmissa vuoden 2002 lopussa.

Ohjelma	**Uudet työpaikat**	**Uudistetut työpaikat**
Pohjois-Suomen tavoite 1	300	2 000
Itä-Suomen tavoite 1	900	6 300
ALMA	1 498	4 372
LEADER+	370	190
POMO+	115	46
YHTEENSÄ	**3 183**	**12 908**

Maa- ja metsätalousministeriö on voimakkaasti alueellistanut maaseudun kehittämistoimenpiteiden toimeenpanoa jaa erilaistanut toimenpiteitään eri maaseutualueille mm. antamalla näiden alueiden hankkeille etusijan tavoite 1 -alueella, jakamalla alueellisen maaseudun kehittämisohjelman (ALMA) varat TE-keskuksille harvaanasutun ja ydinmaaseudun väestön suhteessa sekä porrastamalla yritysinvestointien tukitasot maaseututyyppien mukaan. Toimintaryhmien ja kylien toiminnan tehostuminen on tuonut lisää toimijoita niillekin alueille, joilla toimijoiden määrä oli jo vähentymässä.

Vuoden 2002 loppuun mennessä on eri ohjelmissa syntynyt suoraan uusia työpaikkoja alustavien tietojen mukaan noin 3 200 kpl ja säilytetty lähes 13 000 työpaikkaa. Vuoden 2003 aikana ohjelmien väliarvioinneissa selvitetään alueellisesti ohjelmien välilliset työpaikkavaikutukset.

3.4.1 Pohjois-Suomen tavoite 1 -ohjelma

Pohjois-Suomen tavoite 1 -ohjelma muodostuu Lapista, osista Pohjois-Pohjanmaata, Keski-Pohjanmaata ja Keski-Suomea. Alue kattaa 39 % koko maan pinta-alasta. Alueella asui vuoden 1999 lopussa noin 350 000 asukasta, mikä on noin 7 % koko maan väestöstä. Väestöstä lähes kaksi kolmasosaa asuu maaseudulla. Keskimääräinen asukastiheys on 2,8 as/km².

Ohjelman tavoitteena on lisätä Pohjois-Suomen taloudellista kasvua ja synnyttää uutta yrittäjyyttä ja uusia työpaikkoja. Määrällisiksi tavoitteiksi on asetettu 1 000 uutta yritystä ja 10 000 työpaikkaa kasvaviin ja uusiin yrityksiin. Toimeentulomahdollisuuksien ja elämisen laadun paranemisella pyritään

pysäyttämään väestön väheneminen. Strategiana on parantaa olemassa olevien yritysten kasvumahdollisuuksia ja luoda edellytyksiä uudelle yritystoiminnalle.

Ohjelmaa toteutetaan kolmella toimintalinjalla:

1. Yritystoiminta
2. Maaseutu
3. Osaaminen ja työllisyys

Kukin toimintalinja koostuu toimenpidekokonaisuuksista, joissa on määritelty tuettava toiminta. Rahoitukseen osallistuvat kaikki rakennerahastot.

Ohjelman kokonaisrahoitus vuosille 2000 - 2006 on 1,1 mrd. euroa. EU:n osuus on 321,4 milj. euroa, kansallisen julkisen rahoituksen osuus samoin 321,4 milj. euroa sekä yksityisen rahoituksen osuus 410,3 milj. euroa. EU-rahoitusosuudet jakautuvat seuraavasti: EAKR 50 %, ESR 28 %, EMOTR 21 %, KOR 1 %.

Maaseudun toimintalinja

Strategian tavoitteena on hillitä maaseudun poismuuttoa turvaamalla erityisesti maaseudun nuorille riittävät toimeentulomahdollisuudet ja hyvä elinympäristö. Näistä tavoitteista lähtien ohjelman toimenpiteet kohdistuvat ensisijaisesti perustuotannon jatkuvuuden turvaamiseen ja kilpailukyvyn parantamiseen, maatilojen rakenteen sekä elin-, työ- ja tuotanto-olosuhteiden parantamiseen, maaseudun elinkeinopohjan monipuolistamiseen sekä palveluiden ja infrastruktuurin parantamiseen.

Tavoitteiden saavuttamisen edellytyksenä on alueen väestön sitoutuminen hankkeisiin ja toisaalta vaikuttavien hankkeiden aikaansaaminen. Tämän vuoksi paikalliset kehittämisaloitteet koordinoidaan suuremmiksi ohjelmallisiksi hankkeiksi ja toisaalta valituilta alueellisilta painopistealueilta valmistellaan laajoja sateenvarjo-ohjelmia ja -projekteja. Maaseudun hankkeiden valmistelua helpotetaan suuntaamalla tukea työpaikkojen synnyttämiseen ja yritysten verkostoitumiseen tähtäävien merkittävien ohjelmien ja hankkeiden valmisteluun.

Maaseudun toimintalinjalla keskeisin rahasto on EMOTR. Sen toimenpiteisiin kuuluvat mm. maatalouden rakennemuutosta edistävät maatilatalouden investoinnit ja nuorten viljelijöiden aloitustuki sekä maatilojen muut kehittämistoimenpiteet. Porotalouteen ja luontaiselinkeinoihin liittyvät toimenpiteet ovat osittain mukana rahoituksessa samoin metsätaloutta ja kotimaisen energian käyttöä edistävät hankkeet ja puun käyttöön maatilatasolla liittyvät investoinnit.

Toisena painopisteenä ovat maaseudun elinkeino- ja palvelurakennetta monipuolistavat kehittämishankkeet, laatu- ja tuotekehityshankkeet sekä toimenpiteet, jotka edistävät maaseudun omaehtoista kehittämistyötä ja sitä kautta elinmahdollisuuksien lisääntymistä. Lisäksi EMOTR:sta rahoitetaan uuden teknologian monipuolista hyödyntämistä sekä toimenpiteitä, jotka parantavat maaseutua yritys- ja asuinympäristönä. Tukea kohdistetaan myös maa- ja metsätalouden osaamisen kehittämiseen tähtäävän lyhytkestoisen, ei tutkintoon tähtäävän koulutuksen järjestämiseen kehitystyön kannalta merkittävistä aiheista.

EMOTR-toimenpitein tuetaan myös maa- ja metsätaloustuotteiden pienimuotoiseen maatilan yhteydessä tapahtuvaan jalostukseen ja markkinointiin liittyviä kehittämishankkeita, investointeja, yrityskohtaisia selvitys-, tuote- ja laadunkehityshankkeita sekä maaseudun pienyritystoiminnan investointeja ja kehittämistä.

Toimintalinja 2 (EMOTR) jakautuu maatalouden investointeja, nuorten viljelijöiden tilanpidon aloittamista, maaseudun kehittämistä ja sopeutumista, metsätaloutta ja koulutusta edistäviin toimenpidekokonaisuuksiin.

Taulukko 3. Pohjois-Suomen tavoite 1 -ohjelma: määrälliset tavoitteet (toimintalinja 2, EMOTR):

MITTARI	TAVOITE 2006
Uudet työpaikat (brutto)	990
Miehet	500
Naiset	490
Säilytetyt / uudistetut/turvatut työpaikat	5 720
Miehet	2 810
Naiset	2 910
Uudet yritykset	300
joista naisyrityksiä	40
Maaseutuyritykset	Tapahtuu monipuolistumista
Maatilojen tulotaso	Säilyy nykytasolla tai kasvaa
Maidon tuotannon määrä	Säilyy nykytasolla tai kasvaa markkinaehtoisesti
Maaseutumatkailun kehitys	Käyttöaste kasvaa
Kalatalousyritysten kannattavuus	Paranee
Ylimaakunnalliset hankkeet	Ohjelmataso
Tuetut hankkeet	Ohjelmataso
Ympäristövaikutuksiltaan positiiviset	Ohjelmataso

3.4.2 Itä-Suomen tavoite 1 –ohjelma

Yleistä

Itä-Suomen tavoite 1 -ohjelma kattaa Etelä-Savon, Pohjois-Savon, Pohjois-Karjalan ja Kainuun maakunnat. Alueella on 691 000 asukasta, joista yli puolet asuu maaseudulla. Keskimääräinen väestötiheys on 8,2 as/km².

Itä-Suomen ohjelman tavoitteena on luoda ohjelmakaudella 18 000 uutta työpaikkaa ja 3100 uutta yritystä.

Strategisina painopisteinä on menestyvän yritystoiminnan vahvistaminen olemassa olevissa yrityksissä, yritystoiminnan monipuolistaminen osaamispohjaisilla kasvualoilla sekä kehityksen esteiden poistaminen, työllisyyden parantaminen ja syrjäytymisen ehkäiseminen.

Ohjelmaa toteutetaan neljällä toimintalinjalla:
1. Yritystoiminnan kehittäminen ja yritysten toimintaympäristön parantaminen
2. Osaamisen vahvistaminen ja työvoiman valmiuksien parantaminen
3. Maaseudun kehittäminen
4. Rakenteiden ja hyvän ympäristön kehittäminen

Kukin toimintalinja koostuu toimenpidekokonaisuuksista, joissa on määritelty tuettava toiminta. Rahoitukseen osallistuvat kaikki rakennerahastot.

Ohjelman kokonaisrahoitus vuosille 2000 - 2006 on 2,6 mrd. euroa. EU:n osuus on 626,7 milj. euroa, kansallisen julkisen rahoituksen osuus samoin 626,6 milj. euroa sekä yksityisen rahoituksen osuus 1,3 mrd. euroa. EU-rahoitusosuudet jakautuvat seuraavasti: EAKR 50 %, ESR 29 %, EMOTR 20 %, KOR 1 %.

Maaseudun kehittäminen

Tavoitteena on maaseudun taloudellisen perustan laajentaminen ja vahvistaminen monipuolistamalla maaseudun elinkeinoja, parantamalla niiden kilpailukykyä ja kehittämällä maaseutuyritysten toimintaympäristöä. Perusmaatalouden selviytyminen Itä-Suomessa edellyttää, että sitä tuetaan määrätietoisesti myös kansallisen ja EU:n maatalouspolitiikan keinoin. Omaan raaka-ainetuotantoon sekä alueen luonnonvaroihin ja luontoarvoihin perustuvia tuotantoketjuja, erityisesti niiden heikkoja lenkkejä, vahvistetaan.

Teknologian kehitys on maaseudulla erityinen mahdollisuus lisätä kannattavuutta ja tuottavuutta vähenevän työvoiman varassa toimivissa yrityksissä. Tietoyhteiskunta luo uusia edellytyksiä erityisesti maaseudun elinkeinorakenteen monipuolistamiseen ja yritystoiminnan kehittämiseen. Uuden palvelutuotannon kehittäminen (yritysten väliset yhteydet, sähköinen kauppa, hyvinvointipalvelut), etätyö ja etäopetus luovat etäisyyksiä ylittäviä mahdollisuuksia maaseudun elinkeinorakenteen uudistamiselle.

Maaseutu on houkutteleva, viihtyisä ja turvallinen ympäristö monimuotoisille taloudellisille ja vapaa-ajan toiminnoille. Maaseutu-kaupunki -vuorovaikutus on vilkasta ja monipuolista, ja maaseudun toimijat verkostoituvat alueellisesti, valtakunnallisesti ja kansainvälisesti.

Maaseudun kehittämistoimenpiteillä tähdätään erityisesti uuden, innovatiivisen yritystoiminnan aikaansaamiseen ja olemassa olevien yritysten toimintatapojen uudistamiseen ja kannattavuuden parantamiseen. Kehittämistoimien suuntaamisessa pyritään siihen, että innovatiiviset maaseudun kehittämishankkeet ja yritysten investointi- ja muut hankkeet tukevat toisiaan ja että niillä saavutetaan pysyviä vaikutuksia. Maaseudun yritystoimintaa kehitetään klusteri-/tuotantoketjuajattelun pohjalta.

Taulukko 4. Itä-Suomen tavoite 1 -ohjelma: määrälliset tavoitteet (toimintalinja 3 EMOTR):

MITTARI	**TAVOITE 2006**
Uudet työpaikat (brutto)	2 650
Miehet	1 584
Naiset	1 066
Säilytetyt/uudistetut/turvatut työpaikat	4 600
Miehet	2 325
Naiset	2 275
Uudet yritykset	1 250
joista naisyrityksiä	400
Maaseutuyritykset	Tapahtuu monipuolistumista
Maatilojen tulotaso	Säilyy nykytasolla tai kasvaa
Maidon tuotannon määrä	Säilyy nykytasolla/kasvaa markkinaehtoisesti
Maaseutumatkailun kehitys	Käyttöaste kasvaa
Kalatalousyritysten kannattavuus	Paranee
Ylimaakunnalliset hankkeet	Ohjelmataso
Tuetut hankkeet	Ohjelmataso
Ympäristövaikutuksiltaan positiiviset hankkeet	Ohjelmataso
Tasa-arvovaikutuksia sisältävät hankkeet	Ohjelmataso

Kylien ja kyläläisten tietoyhteiskunta-valmiuksien luomiseen kiinnitetään erityistä huomiota. Tietoliikenne- ja viestintävalmiuksia kehitetään kansalaislähtöisesti. Työpaikkarakennetta muokataan siten, että erityisesti maaseudun naisten itsensä työllistämismahdollisuudet lisääntyvät (osa – aikainen tietotyö).

Maaseudun ja kaupungin vuorovaikutus mahdollistaa dynaamisen kehitystyön ja maaseutupolitiikka on tärkeä osa maaseutuvaltaisten maakuntien kehittämispolitiikkaa.

Toimintalinja 3 (EMOTR) jakautuu maatalouden investointeja, nuorten viljelijöiden tilanpidon aloittamista, maaseudun kehittämistä ja sopeutumista, metsätaloutta ja koulutusta edistäviin toimenpidekokonaisuuksiin.

Hankevalinnoissa syrjäiselle maaseudulle kohdennetaan erityisesti toimenpiteitä, joilla pyritään peruspalvelujen ja yhteiskunnan toimivuuden turvaamiseen.

3.4.3 Alueellinen maaseudun kehittämisohjelma ALMA

Strategia ja tavoitteet

Kaikessa maaseutuohjelman kautta toteutettavassa toiminnassa otetaan huomioon strategisesti tärkeinä tekijöinä yhteistyö ja yhteistyökulttuurin vahvistaminen, kuluttajien arvostukset ja ympäristöstä huolehtiminen sekä yrittäjyyden ja osaamisen vahvistaminen. Strategiasta on johdettu seuraavat viisi tavoitetta:

1. Tasapainoinen väestökehitys

Väestörakenteen pitäminen tasapainoisena edellyttää sekä aluekeskusten vetovoiman lisäämistä suhteessa suuriin väestökeskittymiin että maaseudun kylien vetovoimaisuuden lisäämistä ja etenkin nuorten ja naisten työmahdollisuuksien parantamista.

2. Asumisviihtyvyyden lisääminen

Maaseudun kehitystyön perustaksi tarvitaan aktivoivaa, elämänuskoa luovaa yhteisöllistä kehittämistyötä, jossa kannustetaan ihmisiä itse ottamaan vastuu oman elinympäristönsä parantamisesta. Kylien asumisedellytysten ja viihtyisyyden parantamisessa tarvitaan kaikkia kolmea läpäisyperiaatetta: yhteistyökulttuurin vahvistamista, arvostusta muun yhteiskunnan silmissä ja ympäristöstä huolehtimista. Kylien tulee säilyä ja kehittyä houkuttelevina asuin-, työ- ja yrittämisen ympäristöinä.

3. Yritystoiminnan kehittäminen ja monipuolistaminen

Koska maaseudun yritysten on haettava markkinoita yhä enemmän kotimaan ulkopuolelta, uuden yritystoiminnan lähtökohdat on haettava niistä suomalaisen maaseudun vahvuuksista, jotka ovat vahvuuksia myös kansainvälisesti. Nämä selkeät ylivoimatekijät ovat metsät ja puuraaka-aine sekä vesistöt, maisema, suomalaisen maaseudun väljyys ja puhdas luonto.
Edellä mainitut tekijät luovat mahdollisuuksia mm. sellaisille aloille kuten puun energiakäyttö, puutuoteteollisuus, elintarvikkeiden jatkojalostus sekä matkailu- ja vapaa-ajanpalvelut. Maatilojen toimeentuloperustan säilymiseen tarvitaan niin maa- ja metsätalouden kilpailukykyä turvaavia toimenpiteitä kuin maatilojen toimeentulopohjan laajentamista toimintaa monipuolistamalla. Lisäksi maatiloja kannustetaan yhteistyöhön. Myös uusilla toimialoilla kuten metalli-, muovi- ja elektroniikkateollisuuden ali- ja osahankinnassa sekä etätyössä on käyttämättömiä mahdollisuuksia.

4. Osaaminen ja tietoverkot

Kehittämistyön keskeinen keino on osaamisen lisääminen. Haaste kohdistuu kehittäjiin, kouluttajiin, hankevetäjiin, virkamiehiin ja heidän asiakkaisiinsa, maaseudun ihmisiin. Menestyvää yritystoimintaa voidaan luoda vain yhdistämällä voimavarat ja mahdollisuudet osaamiseen. Elinikäinen oppiminen on osa tulevaisuuden maaseutua. Osaamisen parantamista varten järjestelmä on olemassa, mutta sen täysimittainen käyttöönottaminen vaatii sekä työtä että oivallusta. Yhteistyössä tutkimus-, koulutus- ja neuvontaorganisaatioiden kanssa alueet voivat tehokkaimmin toteuttaa alueellisia osaamisen lisäämisstrategioita.

Etätyö ja osa-aikainen työ maaseudulla vaativat tietoliikenneyhteyksiä. Kehittynyt tietoliikenneinfrastruktuuri on välttämätön edellytys kaikelle verkostoituvalle uudelle yritystoiminnalle. Eikä tekniikka yksin riitä, tietoteknisten valmiuksien ja uuden viestintäkulttuurin täysimääräinen hyödyntäminen vaatii myös valmennusta uuteen toimintatapaan.

5. Ympäristöstä huolehtiminen

Puun energiakäyttöä lisäämällä voidaan korvata öljyä energialähteenä, luomutuotannon kehittämishankkeilla ja raaka-aineiden jalostuksella edistää luontoa vähemmän rasittavien tuotantomenetelmien käyttöönottoa ja puhtaiden elintarvikkeiden saatavuutta. Tilojen ja yritysten saaminen laatujärjestelmien piiriin lisää myös ympäristötekijöiden huomioonottamista koko tuotantoketjussa olipa sitten kyse maa- tai metsätaloustuotteista tai muusta pienyritystoiminnasta. Maisemanhoitohankkeet sekä kulttuuriperinnön suojelua edistävät hankkeet vaikuttavat paitsi asumisviihtyvyyteen myös ympäristöarvoihin sinänsä. Myös yksittäiset yrityshankkeet voivat olla ympäristöystävällisiä. Esimerkiksi investoinneilla voidaan edistää ympäristöä säästävän teknologian käyttöönottoa ja kehittämistoimenpiteillä tuetaan ekologisten tuotantomenetelmien kehittämistä ja käyttöönottoa.

Määrälliset tavoitteet:

1. Harvaanasutun ja ydinmaaseudun väkiluvun aleneminen hidastuu.
2. Harvaanasutun ja ydinmaaseudun väestön sukupuolirakenne tasapainottuu vastaamaan koko maan keskiarvoa.
3. Harvaanasutun ja ydinmaaseudun väestön ikärakenne ei heikenny nykyisestään.
4. Harvaanasutun ja ydinmaaseudun työllisyys paranee suhteellisesti samaa vauhtia kuin työllisyys koko maassa. Ohjelmalla vaikutetaan 10 000 uuden työpaikan syntymiseen.
5. Ympäristöön vaikuttavien hankkeiden määrä on 20 % rahoitettujen hankkeiden kokonaismäärästä.

Ohjelma jakautuu kolmeen toimintalinjaan:

1. Maa- ja metsätalouden kehittäminen
2. Maaseutuelinkeinojen monipuolistaminen
3. Maaseutuyhteisöjen kehittäminen

ALMA-ohjelman kokonaisrahoitus on 667,8 milj. euroa, josta EU:n osuus on 116,3 milj. euroa. Kansallisen julkisen rahoituksen osuus on 271,4 milj. euroa. Yksityinen rahoitus on 280 milj. euroa. ALMAn EU-rahoitus saadaan EMOTR:n tukiosastosta. Koko ohjelmakaudella toimintalinjalle 1 on varattu 89,14 milj. euroa kokonaisrahoitusta, toimintalinja 2:lle 459,32 milj. euroa ja toimintalinja 3:lle 119,36 milj. euroa.

3.4.4 Suomen elinkeinokalatalouden rakenneohjelma 2000 - 2006

EU-osarahoitteista (KOR) Suomen elinkeinokalatalouden rakenneohjelmaa toteutetaan Itä- ja Pohjois-Suomen tavoite 1 -alueiden ulkopuolisella alueella (ml. Ahvenanmaa). Ohjelman kokonaisrahoitus vuosille 2000 - 2006 on 146 milj. euroa. EU:n osuus on 32,10 milj. euroa, kansallisen julkisen rahoituksen osuus 43,28 milj. euroa ja yksityisen rahoituksen osuus 70,62 milj. euroa.

Elinkeinokalatalouden rakennepolitiikan tavoitteena on edistää elinkeinokalatalouden rakenteellista uudistumista, kalavarojen uusiutumista ja hyödyntämistä sekä parantaa alan mahdollisuuksia kehittää toimintaansa. Ohjelmalla pyritään edistämään erityisesti työllistävyyttä ja alan kilpailukyvyn paranemista ja sen yleistavoitteet ovat:

- *Tuotannon monipuolistaminen ja jalostusasteen nostaminen*
- *Vientiedellytysten ja alan yhteistyön parantaminen*
- *Laadun parantaminen koko tuotanto- ja jakeluketjussa*
- *Ammattimaisuuden lisääminen elinkeinokalatalouden yritystoiminnassa*
- *Koulutuksen ja yritysneuvonnan kehittäminen.*

Ohjelman keskeisimpinä määrällisinä tavoitteina on:

> *Luoda hankkeilla 150 uutta työpaikkaa ja kasvattaa kalatuotteiden viennin arvoa 20 prosenttia.*

Alan työpaikkojen määrän arvioidaan vähenevän alkutuotannossa ja lisääntyvän pääasiassa jalostuksessa ja palveluissa, joten ohjelman avulla pyritään estämään alan työpaikkojen kokonaismäärän pieneneminen.

Elinkeinokalatalouden kehittymistä pyritään edistämään myöntämällä investointitukia mm. vesiviljelyyn, kalasatamiin, kalanjalostukseen ja tukkukauppaan, sekä sisävesi- ja talvikalastukseen. Merialueen kalastuksen osalta EU:n yhteisen kalastuspolitiikan uudistaminen 2002 rajoitti huomattavasti kalastusalusten tukemisen mahdollisuuksia. Lisäksi ohjelmasta voidaan myöntää tukea kehittämishankkeisiin, jotka liittyvät mm. menekinedistämiseen, alan ammattikunnan toteuttamiin toimiin sekä tutkimus- ja pilottihankkeisiin.

3.4.5 Toimintaryhmätyö ja ohjelmat

Toimintaryhmätyö soveltuu edellisen ohjelmakauden perusteella erityisen hyvin Suomen maaseudun olosuhteisiin. Metodi on tullut jäädäkseen maaseudun kehitystyöhön. Tällä ohjelmakaudella työtä rahoitetaan monin eri tavoin: suurimpana eränä on yksityisrahoitus ja siihen olennaisena osana liittyvä omaehtoinen talkootyö, kunnat vastaavat viidenneksestä julkisesta rahoituksesta ja valtion rahoitus tulee EU-varoihin kytkeytyneenä sekä maaseutuyhteisöaloitteesta, tavoite 1 -ohjelmasta että alueellisesta maaseutuohjelmasta. Lisäksi seitsemän toimintaryhmää rahoitetaan kansallisin varoin.

Paikallisella toimintaryhmällä tarkoitetaan rekisteröityä yhdistystä, osuuskuntaa tai muuta yksityisoikeudellista yhteisöä, jonka pääasiallisena tarkoituksena on toteuttaa EU:n yhteisöaloiteohjelmaa tai vastaavaa EU-osarahoitteista tai kansallista maaseudun kehittämisohjelmaa. Suomessa toimii tällä hetkellä 58 eri toimintaryhmää eri puolilla Suomea. Näistä 25 toimii LEADER+ -ryhmänä ja 7 kansallisesti rahoitettuna POMO+ -ryhmänä. Alueellisen maaseudun kehittämisohjelman (ALMA) toteuttamiseen osallistuu 20 paikallista toimintaryhmää ohjelmakaudella 2000 - 2006. Ryhmistä yksi sijaitsee osin Pohjois-Suomen tavoite 1–alueella. Itä-Suomen tavoite 1–ohjelman toteuttamiseen osallistuu kaksi toimintaryhmä ja vastaavasti Pohjois-Suomen tavoite 1–ohjelman toteuttamiseen viisi ryhmää.

Käytännössä toimintaryhmä muodostuu aktiivisista, oman kotiseutunsa kehittämisestä kiinnostuneista ihmisistä, jotka organisoituvat yhdistykseksi. Yhdistyksen toimialue on yleensä seutukunnan kokoinen, usein siinä on 20 000 - 80 000 asukasta. Ryhmän työssä ovat mukana maaseudun ihmiset ja organisaatiot: yksittäiset asukkaat, alueen yhteisöt, yritykset ja järjestöt sekä alueen kunnat.

Yhdistyksen toiminta on kaikille avointa, joten kuka tahansa maaseudun paikallisesta kehittämisestä kiinnostunut voi osallistua siihen. Ryhmä on laatinut toiminta-alueelleen kehittämissuunnitelman. Suunnitelmaa tehdessään ihmiset ovat miettineet yhdessä, mitä he itse haluaisivat kehittää, muuttaa tai parantaa asuinalueellaan. Palveluiden kehittäminen kylän kesäasukkaille, yrittäjyydestä kiinnostuneiden naisten kouluttaminen, lapsien kerhotoiminnan käynnistäminen tai nuorten atk-taitojen hyödyntäminen kesätyöpaikkoina ovat esimerkkejä käytännön toimenpiteistä. Näiden tarkoituksena voi olla viihtyvyyden tai palveluiden parantaminen ja siten seudun houkuttelevuuden lisääminen asuinympäristönä. Ennen kaikkea erilaisten käytännön toimien avulla lisätään työn ja toimeentulon mahdollisuuksia alueella.

Toimintaryhmää on helppo lähestyä hankeidean kanssa, koska sen toimisto on lähellä, siellä olevat ihmiset ovat tuttuja, ja sen keskeinen tehtävä on auttaa idean jalostamisessa ja paperille laittamisessa. Tämä on myös yksi lisäarvoista, miksi toimintaryhmiä tarvitaan maaseudun kehittämisessä.

Paikallisella toimintaryhmällä on vuosittain käytössään tietty rahasumma, jonka se käyttää kehittämissuunnitelmaansa parhaiten toteuttaviin hankkeisiin. Ryhmä tiedottaa kehittämissuunnitelmastaan ja sen toteuttamisesta.

> *Juuri omaehtoinen kehittämistyö on erityinen Suomen maaseutupolitiikan vahvuus. Suomi on edelläkävijä koko maailmassa paikalliseen omaehtoisuuteen perustuvassa kehittämisessä.*

LEADER+ -yhteisöaloite

Toiminnan tavoitteina on uusien ideoiden kokeilu maaseudun kehittämisessä. Tämä voi sisältää esimerkiksi uusien tuotteiden, palvelujen ja tuotantomenetelmien kehittämistä tai uudentyyppistä yhteistyötä kehittämistoimenpiteissä. Uusista ideoista parhaimpia voidaan myöhemmin jatkaa muulla rahoituksella. Tavoitteiden toteuttamisstrategia vaihtelee eri paikallisten toimintaryhmien alueilla, sillä ryhmät vastaavat kehittämissuunnitelman toimeenpanosta.

Paikalliset toimintaryhmät ovat kytkeneet kehittämissuunnitelmansa strategia- ja toimenpideosion yhteen tai korkeintaan kahteen LEADER+ -ohjelman teemaan. Kaikkien ryhmän rahoittamien hankkeiden tulee osaltaan toteuttaa valittua teemaa. Teemat ovat:

1. Uuden tieto-taidon ja teknologian hyväksikäyttö alueen tuotteiden ja palveluiden kilpailukyvyn lisäämiseksi
2. Maaseutualueiden asukkaiden elämänlaadun parantaminen
3. Paikallisten tuotteiden jatkojalostus, erityisesti edistämällä yhteisin toimenpitein pienten tuottajien tuotteiden markkinointia
4. Luonnon- ja kulttuuristen voimavarojen hyödyntäminen, esimerkiksi NATURA 2000 alueiden tarjoamat mahdollisuudet
5. Maaseudulta kaupunkeihin suuntautuvan muuttoliikkeen hidastaminen ja maaseudulle suuntautuvan muuttoliikkeen edistäminen
6. Maaseudun ja kaupunkien vuorovaikutuksen lisääminen

Ohjelman kokonaisrahoitus on 170,5 milj. euroa. Tästä EU:n osuus on 55,4 milj. euroa, kansallinen rahoitus samoin 55,4 milj. euroa sekä yksityinen rahoitus 59,7 milj. euroa. LEADER+ -ohjelman EU-rahoitus tulee kokonaan EMOTR:sta.

Taulukko 5. LEADER+ -yhteisöaloiteohjelma: määrälliset tavoitteet

MITTARI	TAVOITE 2006
Uudet (syntyneet) työpaikat kokopäivätoimisiksi muutettuna	***2 400***
joista naiset	1 200
joista nuoret (alle 30 v.)	360
Uudistetut (säilytetyt) työpaikat kokopäivätoimisiksi muutettu	600
joista naiset	300
joista nuoret (alle 30 v)	20
Hankkeen/ohjelman aikaiset työpaikat (htv)	1 000
joista naiset	500
joista nuoret (alle 30 v)	150
Syntyviä uusia yrityksiä	500
joista naisten	200
joista nuorten (alle 30 v)	50
Yrityshankkeita kaikista hankkeista (%)	**30**
Koulutukset, oppilastyöpäivää (7 h)	20 000
joista naiset	10 000
joista nuoret (alle 30 v)	2 000
Tiedotus- ja aktivointitilaisuuksiin osallistuneiden lkm.	50 000
joista naiset	25 000
joista nuoret (alle 30 v)	10 000
Yritysten ja muiden yhteisöjen järjestäytyneitä yhteenliittymiä	50
Positiivisesti ympäristöön vaikuttavien hankkeiden lukumäärä (%)	20

POMO+ -OHJELMA

POMO+ -toiminnan yleisenä tavoitteena on maaseudun elinkeinotoiminnan ja työtilaisuuksien lisääminen. Toteuttamisessa korostetaan pilottiluonteisuutta ja innovatiivisuutta. Näiden edistäminen vahvistaa maaseutualueen vetovoimaisuutta ja erityisesti elinkeinoelämän kilpailukykyä ja valmiuksia.

Läpäisyperiaate kaikissa hankkeita rahoittavissa toimenpidekokonaisuuksissa ovat yhteistyö, verkostoituminen, kestävä kehitys sekä eri väestöryhmien tasavertaisten osallistumis- ja elinkeinomahdollisuuksien parantaminen. Läpäisyperiaatetta toteutetaan pääsääntöisesti aina valittaessa rahoitettavia kehittämishankkeita.

POMO+ -toimintakauden (2001 - 2006) määrällisenä tavoitteena on 300 uuden työpaikan syntyminen kokopäivätoimisiksi muutettuna. Lisäksi tavoitteena on uudistaa tai säilyttää 130 työpaikkaa sekä vaikuttaa toiminnallaan 60 uuden yrityksen perustamiseen. Lisäksi tavoitteena on 200 ohjelman aikaista työpaikkaa kokopäivätoimisiksi työpaikoiksi muunnettuna. Tavoitteena on, että noin puolet työpaikoista kohdistuu naisille ja noin 15 % alle 30 -vuotiaille nuorille.

POMO+ -toiminnan teemat ovat:

1. Uuden tieto-taidon ja teknologian hyväksikäyttö alueen tuotteiden ja palveluiden kilpailukyvyn lisäämiseksi
2. Maaseutualueiden asukkaiden elämänlaadun parantaminen
3. Paikallisten tuotteiden jatkojalostus, erityisesti edistämällä yhteisin toimenpitein pienten tuottajien tuotteiden markkinointia
4. Luonnon- ja kulttuuristen voimavarojen hyödyntäminen, esimerkiksi NATURA 2000 alueiden tarjoamat mahdollisuudet.

POMO+ -ohjelman kokonaisrahoitus on 26 milj. euroa. Tästä valtion rahoitus on 15,1 milj. euroa ja kuntien rahoitus 3,8 milj. euroa. Yksityinen rahoitus on 7 milj. euroa.

3.4.6 Horisontaalinen maaseudun kehittämisohjelma

Horisontaalinen maaseudun kehittämisohjelma kattaa Manner-Suomessa kaudella 2000 - 2006 osarahoitettavat luonnonhaittakorvaukset (LFA-tuki) ja maatalouden ympäristötuen. Toimenpidekokonaisuuksien julkinen kokonaisrahoitus koko kaudelle on 5008,3 milj. euroa, josta EMOTR:n tukiosaston osuus on 2061,44 milj. euroa.

Luonnonhaittakorvauksen yleisenä tavoitteena on korvata niitä kustannuksia, jotka aiheutuvat maan pohjoisesta sijainnista eli lyhyestä kasvukaudesta ja alhaisesta lämpötilasta sekä harvaan asutun maan väestöpohjan kapeudesta aiheutuvista kustannuksista. Nämä tekijät vaikeuttavat maaseudulla kaikkea yritystoimintaa ja siten maaseudun elinvoimaisuuden ylläpitämistä.

Luonnonhaittakorvauksen aluejako, jossa tukialueista on muodostettu alueellistamissuunnitelman mukaisesti kolme tasoa (A, B-C1 ja C2-C4), on yhtenevä CAP -tukien tuotantoaluejaottelun kanssa. Luonnonhaittakorvaus eriytetään tukialueittain niin, että korvaus on pohjoisemmassa korkeampi.

Ympäristötuen päämääränä on maatalous- ja puutarhatuotannon harjoittaminen kestävästi niin, että tuotanto kuormittaa ympäristöä nykyistä vähemmän, luonnon monimuotoisuuden ja maatalouden kulttuurimaisemien säilyminen turvataan ja tuotannon harjoittamisedellytykset säilyvät hyvinä myös pitkällä aikavälillä. Haitallisten ympäristövaikutusten vähentämisen lisäksi ympäristötuen päämääränä on myös ohjata tuotantomenetelmien käyttöä niin, että maatalouden ympäristönsuojelulle, luonnon monimuotoisuudelle ja maisemanhoidolle asetetut yleiset tavoitteet saavutetaan ja samalla voidaan tuottaa puhtaita ja laadullisesti korkeatasoisia tuotteita.

Maatalouden ympäristötuen tavoitteena on ympäristöön ja erityisesti pinta- ja pohjavesiin sekä ilmaan kohdistuvan kuormituksen vähentäminen kasvinravinteiden hyväksikäyttöä lisäämällä, torjuntaaineiden käytöstä aiheutuvien riskien vähentäminen, luonnon monimuotoisuudesta sekä eläin- ja kasvilajeista, huolehtiminen sekä maatalousmaiseman hoito. Tavoitteena on myös lisätä humuksen määrää maaperässä sekä säilyttää maan tuottokyky hyvänä tai parantaa sitä.

Ympäristötuella korvataan viljelijöille ympäristönsuojelu- ja maisemanhoitotoimenpiteistä aiheutuvia kustannuksia ja tulonmenetyksiä. Tukeen sisältyy myös kannustin. Tällä varmistetaan viljelijöiden mahdollisimman laaja osallistuminen. Tavoitteena ovat myös samalla maataloustuotannon jatkuminen ja tuotantomenetelmien muuttuminen entistä paremmin ympäristön vaatimukset huomioon ottavaksi. Ympäristötuessa erilaisten toimenpiteiden valikoimasta (perus- ja valinnaiset lisätoimenpiteet) voidaan ottaa alueelliset erityispiirteet ja tarpeet huomioon räätälöimällä tilakohtaisia toimenpiteitä.

3.5 Muut strategiat

3.5.1 Vesivarastrategia

Maa- ja metsätalousministeriön vesivarastrategia on vahvistettu 3.9.1999. Strategiassa on määritelty vesivarojen kestävän käytön päämäärät.

Vesihuollon osalta päämääränä on, että vesihuoltopalvelut vastaavat asutuksen sekä elinkeino- ja vapaa-ajantoimintojen tarpeita. Päävastuu vesihuollosta on kuitenkin kunnilla, vesihuoltoyhtymillä, teollisuudella ja muulla elinkeinotoiminnalla sekä kiinteistön omistajilla. Valtion tehtävänä on huolehtia vesihuollon kehittämisen edellytyksistä. Valtion tukitoiminnassa painottuvat vesihuollon turvaaminen

poikkeustilanteissa, alueellisen tai seudullisen yhteistyön lisääminen sekä maaseudun yhdyskuntien ja haja-asutusalueiden vesihuollon parantaminen.

Vesistöjen käytön ja hoidon osalta strategia käsittää tulvantorjunnan, patoturvallisuuden, vesistöhankkeet, säännöstelyt sekä vesistörakenteiden ylläpidon. Keskeisinä päämäärinä ovat vesivarojen käytettävyys ja vesistöjen hyvä tila, vesistöjen hoidon tuloksellisuus sekä tulvien torjunnan tehokkuus.

Vesistöjen ja niiden ranta-alueiden käyttöön sekä vesihuollon edellytysten luomiseen ja turvaamiseen liittyvät tekijät, esimerkiksi tulva- ja kuivuusongelmat, vaikuttavat olennaisesti valtion tukitoimien alueelliseen kohdentamiseen. Merkittävä osa varoista käytetään valtion vastuulla olevien hankkeiden perusparannus- ja velvoitetöihin.

3.5.2 Maanmittaus

Maanmittaustehtävillä ja niiden suorittamisella vaikutetaan valtakunnan aluekehitykseen karkeasti ottaen kahdella eri tavalla eli maanmittaustehtävien suoritteilla ja toisaalta sillä miten maanmittaustehtävien suorittaminen ja hallinnointi on valtakunnallisesti järjestetty.

Varsinaisesti maanmittaustehtävillä vaikutetaan ennen kaikkea maaseudun infrastruktuuriin ja palveluihin. Maanmittaustehtävinä ylläpidetään yhteiskunnan perusinfrastruktuuriin kuuluvaa Suomen kiinteistöjärjestelmää ja siihen liittyvää kiinteistörekisteriä, mitataan valtakunnalliset vaaka- ja korkeuskiintopisteet maamme koordinaattijärjestelmän ylläpitämiseksi ja ylläpidetään valtakunnallista maastotietokantaa. Erityisesti tilusjärjestelytoimituksilla parannetaan maa- ja metsätalouden tuotantoedellytyksiä ja siten tuetaan maa- ja metsätalouden harjoittamista maassamme sekä aktivoidaan maaseudun asukkaita kehittämään elinympäristöään.

Tilusjärjestelyjen kohteena ovat paitsi paikalliset asutus-, tila-, tilus- ja vesitilusrakenteet sekä yksityistie- ja kuivatusverkostot myös yksittäiset hankekohteet. Tällaisia ovat mm. yleisten teiden, rautateiden, tasoristeysten ja suojelua palvelevien rakenteiden kehittäminen niin, että hankkeista maa- ja vesialueiden käytölle aiheutuvat haitat ja vahingot minimoituvat tai menetykset tulevat korvatuksi vastikemaalla.

Kiinteistöjärjestelmä tukee ja edistää maa- ja vesialueiden tarkoituksenmukaista käyttöä. Ilman kiinteistörekisteriä ei maassamme olisi käytettävissä luotettavaa koko valtakunnan kattavaa tietoa kiinteistöistä ja niiden ominaisuuksista, jolloin myös kirjaamisjärjestelmän luotettavuus heikkenisi oleellisesti ja maamme vakuusjärjestelmä vaarantuisi. Tämä vaikeuttaisi erityisesti haja-asutusalueilla tehtäviä investointeja ja haja-asutusalueen yritystoimintaa ja myös yksittäisten kiinteistöjen omistajien luoton saanti mahdollisuuksia. Maanmittaustehtävinä annettava kiinteistötietojärjestelmätietojen valtakunnallinen tietopalvelu mahdollistaa sen, että myös maaseudulta käsin on mahdollista tarvittaessa saada kaikki valtakunnan kiinteistö- sekä lainhuuto- ja kirjaamistiedot digitaalisessa muodossa siitä riippumatta missä osassa maata tiedonhaun kohteena oleva kiinteistö sijaitsee.

Valtakunnallisen koordinaattijärjestelmän ylläpito ja sen kytkentä naapurimaiden järjestelmiin on puolestaan perusedellytys kaikelle kartantuotannolle ja paikannukselle. Ilman yleisinä kartastotöinä suoritettavaa koordinaattijärjestelmän ylläpitoa ei maaseutualueella olisi lainkaan käytettävissä luotettavaa paikannusta ja siihen perustuvia palveluita. Maastotietokannan ylläpidolla mahdollistetaan yleisten karttojen ja karttatietojen tuottaminen mittakaavasta 1:10 000 aina miljoona mittakaavoihin asti. Luotettavat maastotietoaineistot luovat edellytykset muun muassa monipuolisten paikannus- ja logistiikkapalveluiden tuottamiselle ja lisäksi ne ovat yksi kehittyneen alueiden suunnitellun perusedellytyksistä. Mitä harvemmin asutusta alueesta on kysymys, sitä tärkeämmässä roolissa ovat alueiden ja toimintojen suunnittelussa yleisten kartastotöiden tuloksena tuotettavat yleiset kartat ja karttatiedot.

Maanmittaustehtävien aluepoliittisia tavoitteita on asetettu muun muassa ministeriön ja alaisen hallinnon välisissä tulossopimuksissa, Yleisten kartastotöitten strategiassa vuosille 2001 - 2010 ja tilusjärjestelystrategiassa. Yleisesti on todettava, ettei maanmittaustehtävissä ole katsottu perustelluksi asettaa jotain osaa maasta eri asemaan kuin toisia, sillä perusstrategiana on tarjota kaikkia palveluja kaikille yhtäläisesti ja koko maan kattavasti. Vastaavasti toiminnan luonteesta johtuen ei ole mahdollista asettaa esim. sosioekonomisia, tulokehitykseen, huoltosuhteeseen tai muita vastaavanlaisia tavoitteita laitosten toiminnalle, sillä maanmittaustehtävinä käsitellään kiinteistöihin ja maastoon liittyviä tietoja.

Seuraavia aluepoliittisia tavoitteita on muun muassa asetettu:

- *Edistää kansalaisten hyvinvointia, yritysten kilpailukykyä ja hyvää hallintoa tuottamalla koko maasta laadukkaita ja monikäyttöisiä karttoja, maastotietoja ja paikkatietopalveluja yleisesti käytettäväksi.*

- *Koko maasta on saatavilla perusmaastotietoihin perustuvia yleisiä maastokarttoja mittakaavoissa 1:20 000, 1:50 000, 1:250 000 ja 1:1000 000 sekä digitaalisessa että graafisessa muodossa.*

- *Parantaa kiinteistöjaotuksen ja järjestelmän tarkoituksenmukaisuutta.*

- *Kiinteistötoimituksina tehtäville lohkomisille on asetettu koko maan kattavat yhtenäiset läpimenotavoitteet.*

3.5.3 Rakentaminen

Ministeriön rakentamisstrategiassa aluepolitiikka näkyy lähinnä yleisenä maaseutunäkökulmana siten, että siinä painotetaan puun ja muiden uusiutuviin luonnonvaroihin perustuvien rakennusaineiden käyttöä. Strategiassa myös korostetaan rakentamisen taloudellista merkitystä maaseudun elinkeinotoiminnassa ja paikallistaloudenkannalta.

Säädöstasolla konkreettinen aluepoliittinen linjaus on, että Lapin pohjoisimmissa kunnissa (Enontekiö, Inari ja Utsjoki) rakennusinvestointien hyväksyttävien kustannusten enimmäismääriä voidaan korottaa 10 %. Muissa Lapin TE-keskuksen kunnissa sekä eräissä Pohjois-Pohjanmaan TE-keskuksen koillisissa kunnissa (Kuusamo, Taivalkoski, Pudasjärvi ja Suomussalmi) korotus voi olla 5 %. Korotusten perusteena on pitkistä etäisyyksistä johtuvien rakennustarvikkeiden suurempien kuljetuskustannusten vaikutus rakentamisen kokonaiskustannuksiin. Tällä on haluttu varmistaa, että pitkien etäisyyksien päässä rakentavat eivät ole tuen suhteen muita huonommassa asemassa.

Rakentamisstrategiassa korostetaan myös maaseudun rakennetun ympäristön hyvää laatua liittyen mm. maaseudun houkuttelevuuteen asuin- ja yritysympäristönä (maaseutumatkailu ym.). Asiaa katsotaan yleisesti maaseudun kannalta, ottamatta kantaa maakunnallisiin eroihin tms.

LÄHTEET

Ahlstedt J. (toim.) ja Niemi J 2002 ja 2003: Suomen maatalous ja maaseutuelinkeinot 2002 ja 2003: MTT-Taloustutkimus MTTL.

Alueiden kehittämislaki 602/2002.

Alueellinen maaseudun kehittämisohjelma tavoite 1 -alueen ulkopuoliselle alueelle vuosille 2000 - 2006. MMM:n julkaisuja 11/2001.

Horisontaalinen maaseudun kehittämisohjelma. Manner-Suomi. Maa- ja metsätalousministeriö 24.7.2002.

Ihmisten maaseutu - tahdon maaseutupolitiikka. Maaseutupoliittinen kokonaisohjelma vuosille 2001 - 2004. Maaseutupolitiikan yhteistyöryhmä 8/2000.

Itä-Suomen tavoite 1 -ohjelma 2000 - 2006. EU-ohjelmat, SM:n julkaisu 2/00.

Itä-Suomen tavoite 1 -ohjelma 2000 - 2006. Täydennysosa. EU-ohjelmat, julkaisu 2/01. Sisäasiainministeriö.

Ikääntyvä ja keskittyvä Suomi kaupunkien, maaseudun ja vuorovaikutusalueiden väestökehitys 1975 - 2030. Satu Nivalainen ja Mika Haapanen. Aluekehitys- ja kaupunkipolitiikan yhteistyöryhmän julkaisu 1/02.

Kansallinen metsäohjelma 2010. MMM:n julkaisuja 2/1999.

Kartat ja paikkatiedot - osa toimivaa yhteiskuntaa. Yleisten kartastotöiden strategia 2001 - 2010. MMM:n julkaisuja 2/2002.

Kaupungin ja maaseudun vuorovaikutus. Kaupungin ja maaseudun vuorovaikutustyöryhmän raportti 2000.

Kuhmonen T. Agenda 2007 - Suomen maatalouden EU-historia ja tulevaisuus.1998. Fin-Auguuri.

Kuhmonen T. Suomen alueellinen maatalouspolitiikka EU:n jäsenenä 1996. Suomen aluetutkimus.

Laki Kainuun hallintokokeilusta 343/2003.

Maa- ja metsätalousministeriön hallinnonalan toimintojen alueellistamisselvitys. Jarmo Vaittinen, Heimo Hanhilahti, Risto Yrjönen 14.1.2003.

Maa- ja metsätalousministeriön luonnonvarastrategia. Uusiutuvien luonnonvarojen kestävä käyttö. MMM:n julkaisuja 8/2001.

Maa- ja metsätalousministeriön toimintakertomukset.

Maa- ja metsätalousministeriön tulevaisuuskatsaukset.

Maatalouden strategiaprojekti. Johtoryhmän loppuraportti. Työryhmämuistio MMM 2001:16.

Niemi, Risto Matti (toim.) (2000). Kylätoiminnan suuntaviivat 2000 - 2002. Suomen kylätoiminta ry:n julkaisusarja 1 / 2000, 30 s. Kauhava 2000.

Niemi, Risto Matti (2002). Maaseutupolitiikan verkostoituminen. Maaseutupolitiikan yhteistyöryhmän julkaisu 6/2002. Helsinki.

Metsätilastollinen vuosikirja 2002. Metla.

Pohjois-Suomen tavoite 1 -ohjelma 2000 - 2006. EU-ohjelmat, julkaisu 1/00. Sisäasiainministeriö.

Pohjois-Suomen tavoite 1 -ohjelma 2000-2006. Täydennysosa. EU-ohjelmat, julkaisu 5/2000. Sisäasiainministeriö.

POMO+ -toimintaryhmät ja niiden kehittämissuunnitelmien toteuttaminen 2001 - 2006, toimeenpanoasiakirja. MMM:n julkaisuja 10/2001.

POMO+ - Paikallisen Omaehtoisuuden MaaseutuOhjelma 2000 - 2006, esite 2003 (Käsikirjoitus Risto Matti Niemi ja POMO -ryhmät). Maa- ja metsätalousministeriö.

Pyykkönen P. Maatalouden rakennemuutos erialueilla. 2001. PTT Raportteja 180.

Rakentaminen maaseudulla. Strategia. Maa- ja metsätalousministeriö 2000.

Rikkonen P. Maatalouden tulevaisuus vuoteen 2025. MTT: selvityksiä 32.

Rosenqvist O. Maatalouden alueellinen erikoistuminen Suomessa. 1997.
Vaasan Yliopiston julkaisuja/ tutkimuksia 219/maantiede 36.

Suomen aluekehittämisstrategia 2013. Aluekehittämisstrategia-työryhmän mietintö. Sisäasiainministeriön julkaisu 10, 2003.

Suomen Gallup Elintarviketieto Oy, 2003: Maidon, sian- ja naudanlihan, kananmunien ja siipikarjanlihan, viljan sekä luomutuotannon kehitysnäkymät vuoteen 2009:

Suomen LEADER+ -ohjelma. MMM:n julkaisuja 9/2001.

Suomen maatalous ja maaseutuelinkeinot 2003. MTT taloustutkimus. Julkaisuja 103.

Toimintaa, luovuutta - mahdollisuuksia - alueellisuutta. Maaseudun toimintaryhmät ALMA-alueella. MMM:n esite.

Toimintaa, yrittämistä - mahdollisuuksia - vetovoimaa. Maaseudun toimintaryhmät tavoite 1 -alueella. MMM:n esite.

Valtioneuvoston asetus alueiden kehittämisestä 1224/2002.

Valtioneuvoston asetus alueiden kehittämistoimenpiteiden rahoituksesta 1225/2002.

Vesivarastrategia. Maa- ja metsätalousministeriö1999.

Voimaa kuin pienessä kylässä. Valtakunnallinen kylätoimintaohjelma 2003 - 2007. Suomen Kylätoiminta ry:n julkaisu 2/2003. Toim. Tuomas Perheentupa. 62 s. + liitteetSuomusjärvi.

www.mmm.fi ja www.lande2000.fi (Maa- ja metsätalousministeriö).

www. maaseutuplus.fi (Toimintaryhmien verkostokonttori / Suomen kylätoiminta ry).

www.maaseutupolitiikka.fi (Maaseutupolitiikan yhteistyöryhmä).

MMM:n vuonna 2004 julkaisemat työryhmämuistiot
(ISSN: 0781-6723)

2004:1 Maaseutuelinkeinohallinnon muutoksenhakusäännösten uudistamistyöryhmän muistio
ISBN 952-453-154-2

2004:2 Ehdotus lantaisten eläinten käsittelyn suositussopimukseksi, Helsinki 2003
ISBN 952-453-158-5

ISBN 952-453-174-7
ISSN 0781-6723